

TXOMIN GARMENDIA

**BORDABERRI'KO
GOZO – MIKATZAK**

**BORDABERRI'KO
GOZO-MIKATZAK**

**AUSPOA LIBURUTEGIA
(170)**

Auspoa Liburutegia
(EDITORIAL AUSPOA)

Plaza de Santa María, 2 – Tolosa, Guipuzkoa
Tel. (943) 67 12 82

TXOMIN GARMENDIA

**BORDABERRI'KO
GOZO – MIKATZAK**

**AUSPOA LIBURUTEGIA
1983**

Azalean: Gipuzkoa'ko basarria. Juan Mañé y Flaquer: *El Oasis, Viaje al País de los Fuegos, 1978.*

© Auspoa Liburutegia (Tolosa – Guipúzcoa)
Fotokonposatzalle: LENTE – Estella
Inprimatzalle: Gráficas Lizarra, S. L., Estella (Navarra)
Depósito Legal: NA. 1.214-1983
ISBN 84 - 7158 - 113 - 2

ARKIBIDEA

Bordaberri basarria.....	9
Ekaitza	11
Artazuriketa.....	17
Gari-lanak	27
Peria	31
Neskame.....	37
Soldaduzkara	43
Eskutitzak.....	55
Ernio'ko erromeria.....	59
Udara	65
Soldaduzkako kontuak	71
Arpegi illunak.....	77
San Juan Txiki eguna	81
Deika.....	87
Eguberriak	93
Prestaketak.....	99
Lengo txokora.....	105
Lurdesen ezkontza	111
Elurtea	119
Amerikara	131
Amerikako berriak	143
Maiztarra nagusitu	163
Zorionean zorionez	175

BORDABERRI BASARRIA

Erritik amabost minutuko bidea oñez. Leku ospel samarra, ez aundi eta ez txiki. Bost bei ta idi-parea. Txerri bat urteko jaki. Astoa kaleko joan-etorrirako. Ollomordo bat etxearen jiran, da abar da abar. Aita-amak, Kalixto ta Joxepa; seme-alabak, Iñaxio, Lurdes ta Periko. Olaxe genduan, gutxi gora-bera, Bordaberri basarria.

Akatsik aundiena, maiztarrak zirala ta etxe zaarra. Amaika aldiz ibilli zituan Kalixtok pentsamentu auek:

– Gure etxe ontan obra egingo nitek pozik; baña besteren etxean zer asi bear dek? Gure nagusi orri, berriz, etzegok ezer esaterik. Lendabiziko arrazoia, kontribuziotarako aña kobratzen duala errentatik. Gariaren salneurria gora dijoala-ta, errenta ere; ori bai, ori azkar esaten dik. Basarri-maiztar azkenengoa dek. Ez daukak landare bat sartzerik. Sartu bai, baña besterentzat, iñoiz ezer izaten

bada. Pagoeta'koak artu ditek diru-mordo ederra piñudia salduta, basarria erosi zuten urtean aldatua. Len oiek ere gure modukoak ituan. Orain arrapa zak anketik. Zer egingo degu? Osasuna izan dezagula ta, noizbait saltzeko asmotan jartzen bada gure nagusi elkor ori, guk ere erosiko degu.

Gogorapen auek sarri izanagatik, oso gustora bizi ziran nagusi-etxeakoandreak. Alderdi ontan zebillen amerikana batek, ala galdetu zion bein Kalixtori:

– *Hola, che. ¿Qué tal le va? ¿Mucho trabajo?*

– *Sí, demasiado.*

– *Dios le premiará con buena cosecha.*

Lana egiten zuten kupirik gabe, ta Jaungoikoak emaitz edo kosetxa onarekin saritzen zituan. Bazuten arta-ganbara ederrik Egua-riak aldera, ta gañerakoak.

Bestetik, berriz, orain morroirik gabe moldatzen ziran. Nola ez? Iñaxiok bazituan ogei urte, Lurdesek emeretzki ta Perikok emezortzi.

EKAITZA

Esan zeikean Bordaberri basarria loretan zegoala. Baña loretan dagoanean etortzen da sarritan ekaitza, ta esan leike lorategi ontan ere denboralea asi zala.

Kalixto enteratu zan bere etxe inguruko belardi aundi bat saltzera atera zala, ta gizon langille oni erosteko gogoak eman zion. Etxeko danak sukaldean zeuden apalondo batean, bere asmoaren berri eman zien aitak.

Amak:

- Ori gure etxerako ondo dago; ta, bein erosi ezkeru, or izango dezute. Gure mundu-aldia oraintxe joan dek baña.

Iñaxiok:

- Negua aixago pasako genduke.

Lurdsek:

- Bai; ondo dago. Baña nerekin geiegi ez kontatu. Kamiñotxiki'ko Isabel badakizute nola dagoan Donosti'n neskame. Lengoan bere etxean zan da ala esan zidan: Oso ondo

bizi zala, ta neretzat ere seguru asko billatuko zidala bere inguruan neskametzako lekua, ta oso ondo moldatuko giñala. Orain arte ez badizutet esan, lotsarengatik izan da, ta ara aukera ederra etorri nere pentsamentuak airtortzeko.

Danak momentu batean mutu gelditu ziran, amari malko mardul batzuk arpegian beera zetoziola. Lurdes ere, naiko triste, bere lo-gelara izkutatu zan. Alako batean, Periko asi zan ixillunea austen. Ala dio:

– Ama, Lurdesek arrazoi du. Ezin egongo da beti emen. Txoriak ere lumatutakoan kabitik alde egiten dute. Nik ere zerbait pentsatu bearko det. Nere lagunak, danak pabrikan dabilta, ta naiko diruarekin jaiero. Aiek aña lan egiten det ba nik ere; ta ni, berriz, erronda bat pagatzeko bildurrez. Au ez da bizitzea. Ilbeltzean, iñorkin edo azpigaiak bildu, egurra bota, azkeneko simaurrak atera, mendietako bideak edo luberriak egin. Otsaillean, patata-lurrak jira, gurdi edo etxetresnak txukundu, landareak txertatu. Martxoan, patatak egin, azkeneko iñorkiñak bildu, baita palta diran meta belarrak ekarri ere. Apirillean, soroetako belar txarrak atera ta erre, soroak baneatu ta simaurrak atera. Eguna luzatzen da basarritarra tristetzen. Maiatzean, artoak egin, patatak jorratu, ondoren artoak. Garagarrillean, gari ebakitze ta lendabiziko belarrak ondu. Uztaillean, gari lanak bukatu, patatak atera ta belarrean asi. Abuztuan, arbiak egin da segi belarrean, ar-

biak jorratu ta simaurtu. Ez da lan ederra. Agorrean, belarrak bukatu ta gaztañetan asi, baita lendabiziko babarrunak bildu ere. Urrian, arto babarrunak etxeratu, garoak ere bai, usotara joateko egun bat artu eziñik. Azaroan, gariak egin da jatenak egiten naiko lan; gauean gaztain jotzea ta artazuritzea. Eskerrak gure auzoko mutilzarrak bertso zaar ta ateraldi batzuk botatzen dituala. Bere Mattin Mottelaren kontuak eta abar, algara ederrak egiten ditugu. Ori iñoiz paltatzen danean, tristetuko da ederki auzo au. Abendua, auxe ill polita, naiko lo egiten degu beintzat eta. Baña emen loarekin bakarrik ez dago ezer. Jan da bizi ere egin bear da munduan. Basarritarrak baño gaizkiago ez du iñork jango. Urtean txerri bat il eta kito. Larunbatilluntzean da igandean aragi egosi puska bat. Ta esan ez dituten lanak? Basarrian ez da lanik bukatzen.

Iñaxiok:

– Kalean ere zakurrak ankutsik.

Aitak:

– Ori dek sermoia, motell! Arantzazu'ko praileak ere etzekiat egingo ote luteken olakorik.

Perikok:

– Sermoia izango da, baña egiak.

Aitak:

– Ez gaituk alperrik jardun zuek azi eziñik, gero lanean asitakoan alde egin bear badezute.

Amak:

– Zure ta nere esanak ez dute asko balio-ko ta Jaungoikoak nai duana gerta dedilla.

Perikok:

– Begira, aita: nik badakit zure pentsamentuak zer diran. Sos batzuk badituzu ta belardi ori erosi ta beste bei-pare bat geiago jartzea. Zu, lana egin ezkeru, konforme. Gizonak ez du lana bakarrik pentsatu bear.

Amak:

– Guk lan eginda izan diagu ba zerbait orain arte.

Perikok:

– Gañera, Lurdes ta ni, lentxeago edo geroxeago, emen sobratuak gera. Onek ez du esan nai zuentzat aztuko geranik. Or dago Iñaxio maiorazkoa.

Amak:

– Iñaxio, Iñaxio... Tira. Ama Doloreta-koak lagundu deigula. Esan dezagun errosarioa ta oiera.

Urrengo goizean, amak arrapatu zuan tartetxo bat Perikorekin bakarrik egoteko ta itzegiteko.

Amak:

– Begira, Periko: ik atzo esan ituanak, arrazoi osoz esango ituan. Baña gurasoak guraso izaten dituk da basarria basarri. Iñaxio aurki soldadu joango dek eta naiko kezka bazeukeat. Mutil ona dek, baña gizajo samarra mundu biurri ontarako. Berak izango dik naiko lan, da ura soldaduzkatik etorri arte egon adi beintzat etxean lengo martxan. Bestela, aita naigabez ilko dek.

Perikok:

– Bai, ama, bai. Nik ezagutzen det anaia ondo. Ezta alperra, baña... danok badegu zerbait; eta, ori kuarteletik libratu arte, emen izango naiz. Nik ere badet biotza, ama.

Musu-zapi bat eraman zuan amak begietara ta aitaren eta Iñaxioren galdez asi zan, gosaria preparatuta zegoala-ta. Aita ta bi semeak jarri dira gosaltzen. Onela dio aitak:

– Oraingo ume auek basarriko lanakin kejatzen dituk. Guk garai batean egiten giñuzen lanak egin bear balira... Orduko karobi erretzeak eta ondeo lanak eta gero sagar aldatzeak, da ezin esan alako gauzak.

Iñaxiok:

– Ni soldaduzka pasata banengo, ez nizek iñoren bearrik emengo lanak egiteko; ta bost bei ezin badira mantendu, lau jarri.

Perikok:

– Emen izango nauk i andik etorri arte, ta naiko arrazoi eman dek. Astoak bezela beti lanean jardun bearra ere azkenekoa dek.

Aita ere pixka bat alaitu zan izketaldi ori entzunez, ta baso bana sagardo ustuta beren lanetara erden ziran.

Lurdes koartoetako lanak egiten zebillen, eliz-kanta alai bat kantatuz. Baña entzun zitan sukaldeko izketaldiak ere. Laster ziran ama-alabak bakarrik sukaldean.

Amak:

– Kamiñotxiki'ko Isabelek berotu al au?

Lurdeseke:

– Ama, ni ez nau berotu. Olako pentsa-

mentuak len ere baneuzkan, garaia det pentsatzeko-eta.

Amak:

– Bai, bai. Suerte ona izan zan. Gu emen egongo gaitun beti, laguntzeko prest.

Lurdsek:

– Baña, ama! Donosti'ra joaten banaiz ere, emen ibilliko naiz, emakumea. Zer uste dezu: Donosti Ameriketara dagoala-edo?

Amak:

– Oraingo umeok, izan ere, tximista bezela zabiltzate ixkin batetik bestera. Miñik artu gabe ibilli ezkerok, utsa.

Lurdsek:

– Lasai egon, ama, beste lekutan ere bizitzen da-eta; ta ez naiz aztuko basarri zaar onetzaz.

Amak:

– Gaitz erdi. Tira: asi gaitezen lanean. Ikusiko diñagu zer gertatzen dan.

Bordaberri'ko basarria naiko tristetu zan. Lenago Kalixtok sarri kantatzen zituan Jenobebaren bertsoak eta bai Santa Barbararenak ere. Orain ez du kantatzeko gogorik. Semealabak ere konturatu dira gurasoen tristuraz. Baña zer egingo dute? Aurrera, bizitzaren ardatzean.

ARTAZURIKETA

Artazuritze batean naiko umorean daudela, an baitzuten auzoko mutilzarra, ala dio Perikok aitari:

- Aita, zuk askotan esan izan diguzu zuen karobi erretzeak eta zuen orduko lanak. Nola izaten zan ori edo ipui bat da?

Aitak:

- Ipuia? Bejondaikela, motell! Nere atzaparrok itzegiten balekitez...

Perikok:

- Esan ba, aita, esan.

Aitak:

- Bi karobi-klase izaten dituk: bat «arraoa» deritzaiona ta bestea «zakarkarobia». Guk zakarkarobia egiten genin.

Perikok:

- Noiz egin zenduten azkenengoa?

Aitak:

- Gu ezkondu ta urrengo urtean. San Martiñetan esposatu giñun da Bitori aldetik

buelta bat egin genin, da mendira karobirako egurra preparatzera. Orain bezela uste al dek?

Iñaxiok:

– Alderdi artan kastellanoz itzegingo zan ba?

Aitak:

– Bai; baña Ermentari'ko Lontxo Bitori ondoko erri txiki batean zitxon, erderaz ikastera joanda, ango basarri batean morroi. Ura erten uken Bitori'ko estaziora ta arekin ibilli giñun.

Auzoko mutilzarrak:

– An ez dek orratio sagardotegirik izango?

Aitak:

– Ez. An ez dek sagardotegirik; baña badituk ardo bikaiñak. Batzokira ere joan giñun. An bost euskaldun bazeudean da oso ondo artuak izan giñun. Ura dek borondatea, ura!

Perikok:

– Gauz geiago ere ikusiko ziñuzten ba?

Aitak:

– Neri aztu ere egin zaizkidak oraintxe. Bazekit zine bat ikustera ere joan giñala.

Perikok:

– Zer zine zan?

Aitak:

– Motell, txorakeri ugari. Aurrenengoa ura uken da azkenengoa ere, seguru asko.

Auzoko mutilzarrak:

– Gaitz-gixa ibilli ziñaten, zinera joanez-ta. Ni ez nauk oraindik izan.

Perikok:

– Amari ere ez al zitzaion gustatu?

Aitak:

– Amak len ere nunbait ikusia zin. Ango jantziakin da erregiñaren etxearekin arritzen uan.

Perikok:

– Tira, tira! Karobi-kontuak esaten asi gera ta Bitori aldean gabiltza.

Aitak:

– Karobia, etxe ondoan dagoan zulo ori dek, orain zaborrak botatzen ditugun ori. Lendabizi txukundu ta gero larogei bat gurdi zotz jarri bear ditek orren aurrean pillatuta txukun. Xortak eginda badira, obe. Elorri-txorta ez dek txarra sua bizitzeko. Belarreta'ko Pedro Marik kastellanoa deitzen zioken, arantzak zitualako. Guk karobia erretzen genduan urte guzietan, zotz-pillan kabia egiten zin zozoak. Amorratua dek zozoa, zotz-pillan kabia egiten.

Iñaxiok:

– Egur guzia etxeko terrenotan biltzen al zenduten?

Aitak:

– Ez. Galarraga'ko txara ere askotan erosi genin.

Perikok:

– Ta etxekoak bakarrik egiten al zenduten ori dana?

Aitak:

- Osaba Santi orain Ameriketan danak ere etziguken gutxi lagundu azkenengoan. Negu osoa emen pasa zin. Baita Errota'ko Potxolok ere. Otea ere ona izaten dek karobia erretzeko. Baña badik bere arriskua: busti ezkerro, oso motela gelditzen dek sua egiteko. Emen, berriz, garai ortan, euri-jasa ederrak botatzen bazekik.

Perikok:

- Ta arria?

Aitak:

- Arrobi ona izan ezkerro, ez dek ain zalla arriarena. Baña ortan zegok komeria. Kare-aitza izan arren, alde izugarria egon litekek batetik bestera; ta karobia giltzatu arte, berriz, oso arri ona bear.

Perikok:

- Karobia giltzatu? Lapur-bildur izaten al ziñaten?

Aitak:

- Ez, motell, ez. Karobiak atakaren parean, barrungo aldetik, buelta guzian aulki bat bezela izaten dik. Andik asten dek pareta bezela karobia kargatzen, gañeko arria beti kanporaxeago dala. Ala, gizonaren alturandedo, arku baten gisan itxi egiten dek. Orri esaten zaiok karobia giltzatzea. Andik aurre-ra, kare-aitza izan ezkerro, ona dek edozein arri. Karobitik gañera tontorra egin arte edozein arri esan dit. Gaizki esana. Arri-klase ona sartu ezkerro, karea ere zuriagoa aterako dek. Badituk arriak karea ori-antxa ateratzen dutenak. Ataka ere arri on batzukin txikitu

egin bear dik, aize gutxiago izan dezan. zotza sartzeko aiña justu-justu.

Iñaxiok:

– Ta gero su eman.

Perikok:

– Zenbat denborako sua bear du?

Aitak:

– Su eman aurretik ondo antolatzea komeni dek jendez da abar. Azkeneko karobi ori erre genduanean, lendabiziko garrapoi ardoa zorretan ekarri genin.

Auzoko mutilzarrak:

– Orixe, Bitori aldean diruak gastatu ezkerok! Ja, ja, ja!

Aitak:

– Iru egun da iru gauean erre bear dik karobia. Komeni dek jende gaztea ta langillea izatea ere; baña bearrezkoa dek eskarmentuko gizon serio bat izatea ere. Karobi asko dituk, ardo geiegi edo broma geiegi izan dalako, ondo erre gabeak, da negu guziko nekeak utsean geldituak. Aurrez abisatuta, auzo guziak zintzo etorriko dituk. Baña izaten dituk batere abisatu gabe etortzen diran xelebre oietakoak ere, ardoa edateagatik edo broma pasatzeagatik. Azkena erre genduanean, Arkaute'ko Felix ta Iturgain'go *Matxo* deitu gabe etorri ituan, da irugarren egunean Matxoren andrea etorri uken gizon billa. Baita ere, San Antoniorekin etorrita-edo, aitzaki-maitzaki, su eman da bigarren egunera, emen gertatu ituan Antonene'ko Joxepa Antoni ta Gaztelu'ko Petra. Bai zotza

sartzeari gogotik ekin ere. Ala zioken Petrak:

– Gizon supizienteak bear omen diña
karobian. Ara guk nola egiten degun. Botaa,
Joxpantoni!

Perikok:

– Orain baño lasaiago biziko zan jendea.

Auzoko mutilzarrak:

– Oraintxe esan dek egia. Matxok zenbat
aldiz kantatu ote zuan bertso au?

Judasek amar tonela ikatz
sartze'omen ditu palakan,
da minutuan amar bat kolpe,
ori ez dek oso bakan;
jaunak, ez dek giro izango
ura dagoan atakan,
pentsatzen ez dun makiña batek
ai zer berotuak dauzkan!

«Pelixek, berriz, beti au zin:

– Mimiiau ta mamau, sakela badiaiu.

Aitak:

– Badituk jateko orduak edo legeak ere,
zatoa beti bueltaka ibiltzen dek baña. Gaue-
ko amabiak alde ortan, lukainka-puska bat.
Jardun izan gaituk ziriaren puntan jarri ta
atakan erretzen. Goizeko bostak aldean, be-
rriz, txokolatea. Egunez, amaiketakoa ta
arratsaldekoa, gosari, bazkari ta aparitik kan-
po.

Iñaxiok mutilzarrari:

– Zuk ez al zenduan bertsorik botatzen?

Mutilzarrak:

– Larogei bat gurdi zotz iru egunean erre ta berrogei bat gurdi kare egitezkerok, etzegok bertsoan jarduterik. Izaten dek garai bat arri guziak esnetan egoten dirana. Orduan, azpiko suak eutsi bear zioke aidean arri-pil guziari.

Perikok:

– Esnetan?

Aitak:

– Bai. Arria kare biurtzeko, esnetan jarri bear dik, da orduan berriketa gutxi.

Iñaxiok auzoko mutilzarrari:

– Zure bertsoak noiz izaten ziran ba?

Mutilzarrak:

– Nik karobi-eztaiekoan botatzen nizkin.

Perikok:

– Zer da karobi-eztaia?

Aitak:

– Karobi erretzen jarduten diran guztiak ez ditek soldatik izaten, da karea egin da ondoreneko igande batean bazkari bikain bat danok mandio zabalean, erriko erretorea tar-tean dala.

Perikok:

– Erretorea?

Aitak:

– Bai. Karobiari su eman aurretik erretorea ekartzen dek karobia bedeinkatzera; ta, jakiña, gero eztaietara.

Auzoko mutilzarrak:

– Guk baño aixago irabazten zin, bai, arek bazkaria.

Iñaxiok:

– Zertarako etziñan apaiz sartu?

Mutilzarrak:

– Danok apaiz joan bagiña, ez uan kare-rik egingo.

Perikok:

– Zuk badakizu ba kantu bat: «Estudiante tunante baño obe nuala ezkondu». Baña zu, ez apaiz ta ez ezkondu.

Aitak:

– I ni baño buruauste gutxiagorekin bizi aiz, bai.

Perikok:

– Aita, asi zera orain ere zure berriketakin.

Inaxiok:

– Ta gero kare partitzea ta artoak ereitea.

Aitak:

– Lurrak ondo baneatu ta kare-pillak egin. Gero, austutzeko ura bota. Urrena, zabaldu palakin, simaurtu ta azia bota.

Perikok:

– Aita, ainbeste lan egin negu guztian, kare-pil galantak ere bai, ta xentimo baten alderdirik ez.

Aitak:

– Zuek dirua bear dezute derrior. Orduan beste arto babarrun batzuk izaten genizkin. Ezta orain aña bare-sits ta xomorro ere. Gañera, karea oso osasungarria dek.

Perikok:

– Bai; baña Juan Debalde goseak il zan, da geiago ez da jaioko.

Aitak:

– Oraingo gazteak danak berdiñak, gure garaia joan dek eta.

Iñaxiok:

– Ta arraoa?

Mutilzarrak:

– Onek ez dik besteak aña estuasun. Zulo estu samar luze bat izaten dik. Zenbat eta luzeagoa, obe. Arria ta egur ona nastuak sartzen dituk goitik, kapa bat arria ta bestea egurra. Onen tartean ona izaten dek zepa, ona baldin bada beintzat.

Perikok:

– Zer da zepa?

Aitak:

– Papeleretan labean ikatza ondo erre gabe gelditzen danean, xe-xea ateratzen dek. Sua egiteko ona dek. Egurraren zirrikuak betetzen dizkik.

Perikok:

– Ta zotza izaten al da?

Mutilzarrak:

– Zotzak denbora gutxiko sua izaten dik, da or iraupena komeni dek, ondoan daukan arria kare biurtu dedin. Enborrik onenak bear izaten dituk, neurrian moztuta ta arria ere txikituta. Bestela, ez uke ondo erreko. Bi ordutik bi ordura karga-aldia dala, goitik sartu ba beetik karea atera. Martxa ortan onek ez dik denboraren mugarik; urte guzian nai bada ere, gañeko materialak bukatu arte.

Perikok:

– Or ez da bestean aña jende bearko.

Aitak:

– Ez. Egurra ta arria puska bat preparatu ezkerok, lagun batek aixa eusten zioke. Karga-aldi bat ona eman ezkerok, lo pixka bat egin litekeke.

Perikok:

– Orduan or ez da bestean aña xelebreekeri izango.

Aitak:

– Ez. Ori lan luzeagoa dek, baña lasaia-
goa. Gure aita zanak esaten zuan arraoa txarra zala basarrirako, zugaitz ona bear zalako; ura bota ta berriz ea noizko egingo zan alakoa. Zakar-karobiak, berriz, dana zotza ta otea. Orrek baztarrak garbitu egiten dizkik.

Arta-pill ederra zuritu zuten. Gaua aurre-
ra zijoan da ama asi zitzaien, gaurko naikoa zutela ta berriz ere eguna argituko zuala esanez. Ala, baso bana sagardo edan, alkarri gabonak oparo ta bakoitza bere etzan-lekura abiatu zan.

GARI - LANAK

Artoak zuritu, iñorkiñak bildu, gaztain-lanak eta abar, ala zijoan negua.

Udaberri aldera bear zuan Iñaxiok soldadu joateko deia. Aspaldi samar *kajan* sartu zan eta naiko kezkatu aita ta ama, ori buruan zutela. Baña naigabe artean bazan poz bat ere: Periko etxean zutela, Iñaxio soldaduzkatik etorri arte.

Apalondo batean, gaztain erreak jaten ari zirala, onela asi zan aita:

- Naiko euri eginda zegok, egualdiak ontzera ematen dik eta gariak egiten ere asi bearko diagu.

Perikok:

- Aita, gari zikin orrek ematen du ba lana pranko.

Aitak:

- Egia dek eltzen danean lana pranko ematen duala; baña etxean egindako ogia ederra izaten dek orratio.

Perikok:

– Oiek lengo kontuak dira. Artoak askoz ere lan gutxiago du. Garia egin bear dan lekuan, artoa egin, gero saldu ta onekin ogia erosi.

Amak:

– Artoa saldu? Gure ollo-sailla ta txerria gizendu, ta txekorrak eta abar, aizearekin ala? Ganbaran artoa badago, etzegok bildurrik.

Aitak:

– Gariak lana? Garai batean ixiltzen nauk; baña orain?

Perikok:

– Orduan ere lurrean egingo zan ba?

Aitak:

– Bai; baña jardun izan gaituk, bein baño geiagotan, laiez lurra jiratzen. Gero goldea sortu uan da oni eskerrak. Ganaduak pixka bat nekatzen dituk, baña tira. Lurrak naiago dik laiez; baña zer egingo diagu?

Perikok:

– Lurrari zer ajola zaio laiez edo goldez jira?

Aitak:

– Ori dek ezjakintasuna, motell! Laiak lurraren barrua dana puskatua ta koskatua uzten dik; goldeak, berriz, dana ganbaratua, legundua.

Perikok:

– Tira, tira. Ta gero?

Aitak:

– Gero, oraingo gisara, arre ta esi. Eldu-

takoan ere ez uan orain bezela. Orduan dana itaiez ebaki bear izaten uan, auzokoak bilduta. Gure aitona zana, Uarte-Arakil'era joaten omen uan gari ebakitzera. Ura ere etzin lanak asko ikaratuko.

Perikok:

- Gu ere ez gaitu lanak ikaratzen. Baña irabazirik ez dan lekuan lanean nekatzea eroa izatea da.

Aitak:

- Guk egin diagu amaika lan, irabaziari asko begiratu gabe. Garia ebakitzea ta arriaren gañean jotzea ez uan jolasean ibiltzea. Eskerrik auzo guztiak bilduta moldatzen giñala. Orduan ez uan, orain bezela, makinik.

Perikok:

- Gero gari-eztaia egiten al zenduten?

Aitak:

- Ez. Baña bein, gari jotzea bukatu ta arratsaldekoa egiten ari giñala, izan genin naiko ezta. Gari-autsak ardoa ere ondo edanarazten dik, baldin bada beintzat. Ez uan arratsaldeko izugarria: urdai-azpikoa tomatearekin da ondoren gazta. Koloreak gorri-gorri jarri ziranean, ez uan neke-itxurik. Izan ere, orduko gizonak, jana ta edana naikoa izan ezker, etziteken neke-bildurrik. Esan bezela arratsaldekoa egin genduanean, ala zioken Etxeberri'ko Joxek:

- Aurten masusta erruz dek, da ale ona gañera. Gaur goizean ere, gure umeak naikoa jan da arpegi guztiak beztuta etorri dituk.

Kamiñotxiki'ko Pello emen uken da onek
Akerra zin izengoitia. Pellok:

– Orduan ik muñoetako larrik-eta ez dek
segatuko?

Josek:

– Ezta auntzik eta akerrrik ametitu ere.

Joxe ta Pello puska batean alkarri irripa-
rrik egin gabe ibilli ituan.

Perikok:

– Urrengo merienda on bat egin arte.

PERIA

Bordaberri basarran lanik gogorrenak eginda zeuzkaten : gaztañak bilduak, garoak ere bai, arto babarrunakin ganbarak beteak.

San Andresetarako gari ereiteak bukatzea gustatzen zitzaien, da aurten egualdiak lagundu zien da bapo.

Emendik aurrerako lanak mendekoak ziran: egurra ekarri menditik, orbel puska bat bildu gaztañadietan da abar.

Alako batean, or jakin dute zein egunetan dan sortea Donosti'n.

- Nora egokituko ote da gure Inaxio? Urrutira eramaten badute, nola ibilli bear ote du? Kastellanoz ere ez daki. Euskaldun onen bat izango al du lagun!

Igaro da sorteko igande ori ere. Bai denboraz jakin ere Larrarte apellidoa Burgos'era egokitu zala.

Amak onela zion:

- Burgos'eraño gure Iñaxio! Ez da motza

izango soldaduzka ori. Gu ezkondukoan Bitori'raño joan giñan da oso urruti iruditu zitzaigun; da beste ainbeste bide omen dago Burgos'era. Ez da gertuan egongo.

Periko azkar enteratu zan Iturburu'ko Joxe Mari ere Burgos'era egokitu zala, Larramendi baidute apellidoa, da seguru asko kuartel batera.

Etziran gutxi lasaitu Bordaberri'koak. Lagun jator bat beintzat izango zuan gure Iñaxiok.

Negu aldean, beintzat, aita astelenero joango zan Tolosa'ko perira. Izango zuan beti zerbait ere egin bearra edo aitzakia: arakiñakin itzezin bear zuala, txekorrak oraintxe kentzeko moduan zirala, sega edo erremintaren bat etxean bear zala, udaberria gertuan zala... Izan ere, basarriko gizonak errex billatzen du kalerako bidea.

Etixerakoan, Benta Zarrean sartu arrantxoa egiteko, ta orduan komeriak. Asintzen dituzte brusa ta txapelak. Danetatik izaten zan: *enbido* ta *ordo*. Baita etxean zenek txekor ohea ere. Segan jokatzeko, ta idiparearekin, edo korrikarako ere, eupateko ederrak.

Askotan bezela, asi dira musean Juanixio ta Pello, Austin da Kalixtoren aurka. Oraingo ontan zorrotz jokatu bearra zeukaten, kafe konpletoak jokutzen zituzten-da.

Juanixiok:

- Au botil ardoa baño galestiagoa izango dek.

Austiñek:

– Laster galdu bear dezute.

Pellok:

– Ori gero ikusiko diagu.

Erabaki dute lau seikotara joko. Asi dira gezur ta egi; baita kiñu txikiak ere. Kape ta kopak ustu dituzte, puruak erre ere bai. Iruna ustel jarri dira ta Pellok:

– Beste kape banarekin bia berriro.

Danak ameto ta aurrera.

Juanixiok, bero egiten duala-ta, brusa ta txapela bota ditu baztarrera.

Pellok kartak nastutzen egiten ditu egiñalak; alare etzaio geiegi etortzen.

Juanixiok:

– Ik zuzen jokatu, zaarra. Auek nik manejatuko dizkiat.

Kalixtok:

– Jo zak, jo zak; azaria zepoan bezela emen geldituko aiz.

Ala ustel bat atera dute Juanixiok eta Pellok. Ondorenean, baita Austiñek eta Kalixtok ere. Bertara bukatzea erabaki dute.

Beste mai batean dauden lagun batzuk ere naiko arro daude.

Joxe Antonio asiko litzake bertsoan, baña ez diote uzten.

Milantonek ala dio:

– Amalau oñeko malla bota baietz.

Batistek:

– Baietz nik ere.

Joxe Gregoriok:

– Bai; botako zenduke, gaztaiñ-aga bati sega erantsita.

Milantonek bota ditu brusa ta pardela baztarrera ta:

– Zertako die ba gure buelok?

Tabernariak:

– Biar goizean bear zenduteke olako sasoa, biar goizean.

Muslariak azkenetan dira. Juanixiok eta Pellok badituzte lau amarreko. Besteak ere gertuan.

Juanixio, eskutik dan batean, atera da bi errege, zazpi ta seiarekin.

– Iru tanto aundia.

Austin bigarren eskutik dago, txaldia, bi txoteko ta zazpiarekin:

– Jaso.

Txikia danak paso. Paretara berriz ere eskuak:

– Enbido.

Austiñek:

– Euki.

Pasa dira jokora;

– Bai.

Ta:

– Bai.

Juanixiok:

– Ordago.

Austin da Kalixto erabakiren bat artu bearrean dira.

Kalixtok:

– Ogei ta amazpirekin etzegok botatzerik.

Austiñek:

– Uzten errexago dek. Onek danak ote dizkik ba? Gañera jokoa aurreratu egiten dittek: jokoa bi, eza iru, pareta lau, enbitea irabazi badik sei, txikia etzekiagu zeñena izango dan.

Kalixtok:

– Nik bikoia badiat.

Austiñek:

– Bota bearra zegok. To, irabaztak!

Juanixiok ukabillarekin sudur ondoan jo du Austin. Ango kape-katillu ta gañerakoak dantzan dabiltz. Tabernako etxekoandrea karaxika. Nagusiak, artu zarpatik eta atera ditu kanpora:

– Txotxolo alenak! Bi kopa ustu ezkerok, ez dakizute gizonak bezela egoten.

Pellok kontuak pagatu nai lituzke; baña nagusiak, urrengo astelenean pagatuko dituztela esan dio.

Basarritar auek orrela zebiltzan bitartean, auen andreak sufritzen zuten ederki. Berak ikulluko lan guziak egin bear. Oiera joanda ere, lorik ezin egin:

– Nola ote dabil gure gizona?

Joxeparen peria urtean bein Arantzazu'ra izaten zan, da kito.

Egunero joango zan, bai, Tolosa'ra astoa-rekin; baña esneak al dan azkarrena partitu, etxerako bear ziran gauzak erosi ta etxera asto gañean.

Benta Zaarraren aurretik pasatzean, onela zion bere buruarekiko:

– Gure gizonak amaika txanpon uzten ditek emen.

Lurdsek, bere amaren bizimodua ikusita:

– Ni basarrira ezkondu? Naiago det barrerero batekin.

NESKAME

Neguko egun triste batean, Bordaberri'ko bidean emakume lirain bat dator. Zein ote da? Laster jakin zuten. Kamiñotxiki'ko Isabel ate joka da Lurdesen galdezka.

Amak etzion begiratu ederra egin; baña zer egingo da ba? Berealaxe izketan ziran Lurdes ta Isabel.

Amak ala zion berekiko:

– Agur, gure alaba. Aurki, Iñaxio soldadu. Semeak azi, nekeak bizi. Eskerrak Periko emen degula.

Gizonezkoak etxera biltzerako aldegin zuan justu-justu Isabelek, Lurdesi enkargu guziak emanda.

Aita ta bi semeak triste billatu zuten Bordaberri'ko etxekoandrea.

Kalixtok:

– Zer dezu, Joxepa? Buruko miñez al zaude?

Joxepak:

– Naiko buruko min, bai. Gaur bixita izan degula.

Perikok:

– Erregali ona ekarri badu...

Kalixtok:

– Ez degu bereala jakingo.

Joxepak:

– Kamiñotxiki'ko Isabel etorri da, ta Erregeak pasa ezkeron nai duanean joan leikela esan dio Lurdesi; oso ondo izango dala.

Kalixtok:

– Inpernuko demonioa! Negua emen pasako zualako ta orain, turroiak jan da ardo goxoak edanda, anka. Au dek, au! Ta nora dijoa?

Joxepak:

– Donosti'ko *Zarauztarra* deitzen dioten tabernara. Oso etxe ona omen da. Emengo jendea ere asko ibiltzen omen da.

Kalixtok:

– Bai; orain urte bete, bei Pintto Tolosa'n iltzeko modukoa etzala-ta Donosti'ra joan giñanean, antxe bazkaldu genduan asteasuar batek eta biok.

Joxepak:

– Ta zer moduzko jendea da?

Kalixtok:

– Gu bezelaxe, euskaldunak. Jende ona ematen du. Bazkaria ere etziguten geiegi kobratu. Aurrekaldean plaza ederra ere badu.

Joxepak:

– Jaungoikoak nai duana gerta dedilla.

Isabel joan zanean da berealaxe gizonez-

koak etorri, Lurdes aitzari-maitzaki kuartoetara joan zan erropak txukuntzen lana bazeukala eta.

Andik Erregenak pasa arte, pentsamentu bakarra izango zuan: maletak eta pardelak ondo preparatu; ta urteko jairik aundienak pasatzeko zai.

Gabon-Eguarriak naiko tristeak zituzten Bordaberri'n; baña ekaitzaren ondorenean eguzkia izaten da ta aurrera.

Ilbeltzaren amabia da. Pardel ederra jarri asto gañean, esne marmitakin batera. Ama-alabak Tolosa'ra.

Jeki orduko agurtu ditu bi anaiak. Aita gorde egin zaio; nunbait ez du korajerik.

Tolosa'n trena artu bear du Lurdesek. Ama-alabak laztandu dira, malko-tanto lodi batzuak boteaz.

Beste gauz askoren artean, txintxo ibiltzeko esaten dio amak.

Alabak, berriz, ez bildurtzeko; etorriko dala laster, ta agur.

Andik zortzi bat egunera, Lurdesen karta. Etziran gutxi poztu Bordaberritarrak:

Ilbeltzak 18, 1952'an, Donosti'n.

Nere guraso ta senideak:

Oso ondo allegatu nintzan Donosti'ra. Isabel zai neukan estazioan. Maletero bati eman genion pardela ta bi neskak oñez joan giñan Zarauztarretaraño.

Nagusi-etxekoandreak oso ondo artu niñuten. Segituan, lo egiteko ta pardela uzteko gela erakutsi zidaten.

Bazkaldu ta sukaldeko lanak egiten pixka bat laguntzen banion ortarako dagoan emakumeari, Donosti ikusten ibiltzeko esan zidan etxekoandreak.

Isabelek ere eskatu zion baimena bere etxekoandreari ta biok pasa genduan arratsaldea.

Emen etzuan ematen aste-eguna zanik. Teatro bat ere ikusi genduan. Olakorik ez dago Bordaberri'n.

Urrengo egunetik asi nintzan lanean. Albiztur'ko neska bat ere badago tabernaontan. Biok oso ondo konpontzen gera.

Goizeko bederatzietan jekitzen gera. Arratsaldean, ordu beteko siesta, ta goizeko ordubiak inguruan oiera.

Emengo martxa ikasten ari naiz. Mostradorean ere bai.

Jende geiena euskalduna ibiltzen da. Berastegitar batzuk emen ziran lengoan. Aita, zu ezagutzen zinduten.

Ni oso ondo ta gustora nago. Datorren ostegunean det jai. Baliteke etxera buelta bat egitea. Beraz, laister arte.

Ondo izan, ama; ondo izan, aita; berdin Iñaxio ta Periko. Iñoiz aztutzen ez dan:

Lurdes.

Urrengo osteguna etorri zanean, or zuten Donostiar neska panpoxa Bordaberri'n. Bazuten zer kontatua.

Amak, bi musu eman ondoren, lenengo itz auek esan zizkion:

– Neska, ok ditun usaiak! Dotore etorri aiz!

– Zer uste dezu, ama: Donosti'n Bordaberri'n bezela ibiltzea?

Konturatu gabe igaro zitzaien arratsalde ura, ta illuntzean bere bidea artu zuan alabatxoak, malko mardul batzuk tarteko zirala.

Arratsaldea pozik igaro bazuten ere, apa-lordurako pozaren ondorengo tristura etorri zan.

Amak:

– Gure Lurdesek emengo lanak egin ditu. Ori ederregia jarri zaigu Bordaberri'rako.

Aitak:

– Jakiña zegoan bein Donosti'ra joan ez-kero.

Iñaxiok:

– Ori pestetan da txerria iltzerakoan ba-karrik etorriko zaigu.

Amak:

– Datorrela, motell, datorrela!

Andik aurrera ere, oso zintzo jarraitu zuan Lurdesek, jai zuan egunetan bere etxe-koak bixitatzen.

SOLDADUZKARA

Iñaxiok ere laister bear zuan soldaduzka-ko deia.

Alako batean, erriko apaizak deitu die urte artan joan bear zuten mutil guziai illuntze baterako. Baita zintzo asko bildu ere Don Pedroren inguruan.

Galleta batzuk eta ardo pixka bat artu ondoren, amaika konseju eman zien:

Soldaduzka etzala ain txarra ondo portatzen zanarentzat; erropa onegiakin ez joateko; diru askorik ere ez eramateko; gero ori errex egiten zala korreoz; edozein lagunekin ez ibiltzeko; lagun txar asko izaten zala; konpañiak izaten zuala kapillau bat; askotan lagunik onena bera izaten zala; norberak ikusi bear zuala, baña kuartelera joan aurretik airtortu ta Jauna artzea oso ondo legokela, «euskaldun fededun» esaera bizirik egon dedin; da bere bearrean gertatzen baziran, kaso egiteko bildurrik gabe, ta abar.

Gure mutillak oso gustora erten ziran erretorearen etxetik.

Iñaxiok:

– Gizon jatorra dek Don Pedro.

Aitzeta'ko Juanek:

– Konseju oiek baño, obe genin milla peztako bana eman baligu.

Gorosti'ko Antonek:

– Nik pentsatu diat arrazoi ederra; baño ez nauk atrebitu esatera.

Etxeberri'ko Pelipek:

– Zer uan?

Antonek:

– Bai; ia-ia esan nitxoan, emendik aurrera ez eskatzeko Txina'rako ta misioetarako dirurik; gu bakarrik naiko izango gerala emengo txanponak gastatzeko.

Iñaxiok:

– Txino ederrak gatzek gu.

– Ja; ja, ja, ja!

Andik aurrerako denborak laister joan ziran Iñaxiorentzat.

Martxoko goiz otz batean, or dator agoazilla paper batekin. Ikusi orduko jabetu ziran zer abiso-klase zekarren:

Urrengo ostegunean, arratsaldeko lauretarako, joateko Iñaxio Donosti'ko *Hospital Mola*'ra, soldaduzkarako preparatuta, jakiña; ta an esango ziotela zer egin.

Amak:

– Agoazilla, erritik bai al du lagunik?

– Bai. Iturburu'ko Joxe Marik ere abiso berdiña du.

– Ala ere gaitz erdi. Ura mutil ona da gure Iñaxiorentzat.

Amak, emendik osteguna arte, ez du beste pentsamenturik: Iñaxioren trasteak eta maleta al dan ondoena moldatzea.

Lurdesi ere deitu dio telefonoz: ostegun arratsaldean, etxera etorri bearrean, Donosti'n egoteko ta agurtuko dirala anai-arrebak.

Osteguna etorri zanean, iñoiz baño goizago zan Bordaberri'n bazkaria. Ordubitako trena artu bear baitzuan Iñaxiok Tolosa'n.

Aita, aitzaki-maitzaki, etzan etorri bazkaltzera; ez baitzuan semea agurtzeko ausaririk.

Amak eman zizkion azkenengo konsejuak: Ama Birjiñari erregutzeko; kolkoan zeramakian medallari goiz-arratsetan musu emateko, ta abar ta abar.

Perikok:

– Dirua palta dekenean, eskatu.

Iñaxiok:

– Bai, bai; ta agur. Ondo bizi.

Iturburu'ko Joxe Marik eta biak zintzo artu zuten ordubietan trena. Iruretarako Donosti'n ziran. Berak bezela zijoazen lagunakin topo egin zuten trenean. Lagun berriak egiten asi ziran, Burgos'era egokituak baitziran asko.

Lurdes ere an zeukaten zintzo estazioan. Onek esan zien, zijoazten leku ortan libre uzten bazieten, Zarauztarretan bazituztela apartaia ta oia.

Ikusiko zutela esanda, or dijoaz *Hospital*

Mola'ra, beste gazte askoren artean. Bazan mutil bikañik.

Emen artu dizkiote dato batzuk. Burgos'en zein koarteletara joan bear duten esan ere bai. Urrengo goizean bederatzietarako Donosti'ko estazioan egoteko zintzo; ta nai zuanak, Donosti'ko koartelean izango zuala aparia ta oia.

Iñaxio ta Joxe Marik alkarri begiratu bat egin diote, ta auek ez daude koartelera joateko.

Joxe Marik:

– Dijoala nai duana. Gero ere naiko denbora izango diagu etxe zikin oietan egoteko.

Iñaxiok:

– Bai, motell. Gaur Lurdesen tabernan apaldu bear diagu.

Ala, sei lagun juntatu dira Zarauztarretan dira. Geienak Iñaxio ta Joxe Mariren iritzi-koak baitira.

Ala, sei lagun juntatu dira Zarauztarretan apaltzeko. Bai dotore apaldu ere. Tartean bazuten bertsolari bat ere. Apalondo bikaña igaro zuten.

Lurdesek galdetu die ea nora egokitu diran. Iñaxio ta Joxe Mari Burgos'ko artillerira; beste laurak kaballerira.

Alako batean, seirentzako lotarako lekurik ba ote zegoan galdetu zuten, da etxe-koandreak baietz esan zien. Kontua kobratu ondoren, beste kopa bana atera zien da bapo lotaratu ziran.

Goizean jeiki ziranean, argi zegoan Lur-

des ere. Joxe Mariri esan dizkio itz ixil batzuk: anaiari ondo kaso egiteko ta abar, motz samarra dala-ta.

Biei eman dizkie eskupekoak neska jator onek; da, besarkada bana eman ondoren, agurtu ditu, azkeneko kontsejuak anaiari emanda.

Bederatzietarako zintzo zeuden Norteko estazioan. Bai lagun pranko ere.

Sarjento batek lista pasa du ta danak ondo daude. Tren korreo zar bat etorri da. Danak antxe sartu dira ta badijoazte, batzuk kantari, besteak naiko goibel.

Baita mordo bat alkarri ezagun-bideak ematen ere. Bizi guztiko lagun onak izango diranak, agian oraintxe lenengo aldiz itzegingo dute.

Atzean utzi dituzte Tolosa, Beasain, Zumarraga, baita Altsasu ere.

Bazkaltzeko garairako Miranda'ra iritxi dira. Emen jetxi-arazi dituzte trenetik, da baztar batean militarrek bazkaria eskeñi diete.

Iñaxiok eta bere lagunak etzuten asko jan. Etxe aldetik bazekarkiten naiko txerri-puska ta abar. Ardoa zer esanik ez.

Okerragoko egunen bat izango zuten soldaduzka guzia pasatzerako.

Taberna baztar batean artu dituzte kape, kopa ta purua ere. Begiratu ta ezagun zuten nungoak ziran.

Ala, beren gidariak agindu dienean, sartu

dira berriz ere trenean. Arratsaldeko seirak aldean iritxiko omen dira Burgos'a.

Iñaxiok:

– Etzegok gertuan.

Joxe Marik:

– Egon adi lasai. Izan ere, tren au barea baño geiago ez dek mugitzen.

Beste batek:

– Trenean goazen artean, ondo gitxeak. Gero izango dituk komeriak.

Batzuak lo kuluxka artu dute. Besteak kantari. Baita beste bi bertsoan ere. Ez di-joaz asarre gure mutillak. Iñaxio, ta beste asko ere bai, ango zelaiakin arritzen dira:

– Golderako leku ederrak bazeudek emen.

– Bei-pare txarrak ez dik emen ezer asko-rik egingo.

– Emen ez dek gure aietan aña pabrika ikusten.

– Egiteko leku ederrak bazeudek ba.

Alako batean, Burgos bistatu dute. Iñaxiok ala dio, katedralaren torreak ikusiz:

– Arraioa! Emen elizen bat galanta ere bazegok.

Joxe Marik:

– Ori katedrala dek. Ikusgarrienetakoa. Or arritzeko gauzak badituk, *Papamoscas* eta.

Iñaxiok:

– Zer dek ori? Elbiak arrapatzeko maki-naren bat edo?

– Ja, ja, ja, ja!

Joxe Marik:

– Ikusiko dizkiagu alakoren batean. La-sai, mutillak!

Iritxi dira estaziora edo geltokira. Aize otza zegoan, arranek ezik!

An daude iru edo lau koarteletako ardu-radunak, beren letra aundiakin. Joxe Mari ta Iñaxio, beste lagun-mordo batekin, artilleria jartzen duan lekura dijoaz.

An berriz ere lista pasa dute ta or dijoaz artaldea bere artzaiarekin bezela.

Sartu dira artilleriko etxe aundi ortan, da agintari batek bere ongi etorria egin die. Baita aparria ekarri ere. Etzan izango etxean bezelakoa, baña tira!

Apari ondorenean, beste agintari batek itzegin die, esanez zertara etorri diran da nola portatu bear duten.

Lotarako gela erakutsi die beste batek, da lotara.

Bitartean, beterano zarrak or dabilta beren erriko ezagunen bat ikusiko ote duten. Baita gixajo samarren bat egokituko ote zaien ere, adar pixka bat jotzeko.

Ordu-mordo bat etzanda pasa ondoren, goizeko zazpitan soldadu koxkor batek zintzo jo die turuta edo *diana*.

Zazpi t'erdietarako koartel aurrean danak formatuta egon bear dutela esan die kaboak; da azkena joaten diran bostak, *kozinara* joan bearko dutela kastiguz.

Iñaxiok:

– Emen ez dek giro, motell! Au dek zirri-pi-zarrepea!

Joxe Marik:

– Azkar, motell! Nik etzeukeat patatak zuritzeko gogorik.

Ala, formatu ta lixta pasa ondoren, gosaria; ta urrena, erropak artzea. An jarri dira sallean. Iritxi da Joxe Mari ta Iñaxioren txanda ere.

Iñaxiok:

– Au zer dek, motell? Traperoentzako bazegok emen.

Joxe Marik:

– Auek, Kuba'ko gerran ibillitakoak izango dituk.

Erropak artu dituzte eta beren lekura. Asi dira ikusten da jazten. Txaketa batek lau botoi palta; beste galtzak, ipurdian zuloa; besteak ez dakit zer.

Estuasunean dira bi mutikoak. Beste geiago ere ala dabilta; baña auek berekin dute naiko lan.

Inguratzen zaie kastillano beterano kokor bat. Onek etzuan izango bi euskaldun auek aña diru patrikan da konponduko dizkiela esan die. Bai gusto asko eman ere, duro batzuk gora-bera.

Iñaxiok:

– Etxera ere egin bearko diagu kartamuturren bat.

Joxe Marik:

– Egon adi lasai. Orain zer jarri bear dek?

Emengo martxa ikusi edo artutakoan idatziko diagu.

Bitartean, Bordaberri'ko basarran naiko kezkatsu zebiltzan.

Amak:

– Nola ote dabil gure Iñaxio gizagajoa? Soldaduzka zikin ori!

Perikok:

– Lasai, ama. Zer uste dezu: jan egingo dutela-edo? Besteak ere ortxe ibiltzen dira. Gañera, Iturburu'ko Joxe Mari ez du lagun txarra.

Amak:

– Bai. Jaungoikoa beti laguntzen; da esan litekek Iñaxioren aingeru guardakoa Joxe Mari dala.

Aitak:

– Emen dana iritxi ta dana joaten da. Soldaduzkako garai ori ere pasako da. Itxogin egin bear.

Berak asko uste ez dutela, karteroa Bordaberri'ra. Ara Iñaxioren karta. Etziran asarre, arranek ezik! Batek iriki nai ta besteak iriki nai. Ara zer dion:

Apirilla 10, 1952'an, Burgos'en.

Nere famili maitea:

Iritxi giñan Burgos ontara ere. Donosti'n, onera abiatu aurretik, apaldu ta juerga ederra bota genduan Zarautzarretan.

Nagusi-etxekoandreak ere etziran gaizki portatu. An bertan lo egin ondoren, trenera, esan ziguten bezela.

Euskaldun mordo bat bagiñan: Usurbil'-

ko, Errenteri'ko, Oiartzun'go, Urnieta'ko ta orain gogoratzen ez naizen beste erri askotakoak.

Gasteiz'tik onuntzako au, leku mixeralea da oso. Gari-soro galantak badaude berde-berde, lurra justu-justu tapatzen dutela. Emen bei-pare batek ez du goldean marka aundirik egingo.

Burgos ontan oso otz egiten du. Estazio-tik gure koartelera bi kilometro edo orrela daude ta oñez etorri giñan. Aparia ta sermoi batzuk egin zizkiguten. Nik ez nien asko entenditu; baña au ere pasako al da.

Lo egin da goizean, emengo traje eder auek artzera. Parragarriak dira. Iñauterietan jazteko aproposak.

Instruzioak egiten ere asi gera, sarjento eta kabo bat buru ditugula.

Jana, naiko xeblebre ematen digute: barbantzu gogor batzuk, mula zarren batekin egindako txorizoakin. Gauean, berriz, patata zaar batzuk. Baña goizekoa da parregarriena: ur epela, kape pixka bat naastuta.

Irugarren egunera asi giñan paseora ateratzen. Naiko burla egin ziguten beterano zaarrak. Euskaldun batzuk ere badaude.

Esan bezela, egunero goaz kalera, bota garbiakin txukun-txukun jantzita. Bestela ez digute uzten. Bi ordu dauzkagu ortarako.

Guk meriendatu egiten degu, Burgos'ko taberna batean, gure moduko beste asko inguruan ditugula. Tripaki ta asadurilla

deitzen diotena ere jaten degu, eta ondorenean koartelera.

Katedrala ikustera ere joan giñan. Au ez da txantxetako. Bateonbatek bizkarka egin zuan emen kupirik gabe. Torre ikusgarriak ditu. Egunero ikusten da jendea, oni erretratoak ateratzen.

Gañontzean, Burgos ez da oso polita. Militarra galanki ori bai; emen ikusten dira klase guztietakoak.

Joxe Mari ta bion erretratoa ere bialtzen dizutet. Au lendabizi kalera erten genduanen ateratakoa. Ez gaude oso egokiak, baña osasun ona daukagu ta aurrera.

Lurdesi ere esan oso ondo gabiltzala, ta nagusi-etxeakoandrei emateko eskumiñak, ondo portatu ziralata.

Aita, danai esan ondo gabiltzala. Don Pedrori ere bai.

Danak ondo jarraitu ta beste bat arte. Zuen seme:

Iñaxiok

Oarra: nere señaik: Compañía de Reclutas Artillería. C. Vitoria. Burgos.

Lasaitu ederra artu zuten Bordaberritarak, beren semea ondo zebillela jakin zutenean.

Amak, erretratoa ikusiz:

– Au da soldadua, au! Nik esan banio, abrigo aundi ori etzuan jantziko.

Aitak:

– Otz egiten duala dio ta etzaio gaizki etorriko.

Perikok:

– Ori, elurretan ibiltzeko ez da txarra izango.

Amak:

– Osasun onean omen dabilta ta gauzik bearrena da. Arantzazu'ko Amak lagunduko digu.

ESKUTITZAK

Periko, bere gurasoakin, lan da lan dabil. Bere anaia etorri arte ez du beste ametsik. Lurdes ere etortzen zaie ostegun geienetan, da onek esan zizkien Donosti'ko kontu danak.

Iñaxiori erantzuteko ere au gelditu zan. Ona nolako karta edo eskutitza egin zion:

Apirillak 20, 1952'an, Donosti'n.

Nere anai maitea:

*Artu genduan zurea ta oso pozik gañera.
Etzan nai orduko iritxi.*

Ama, beintzat, luze-iritzirik zegoan. Zu ondo zabiltzala jakin duanean, txoria baño ere pozago dabil.

Aita ta Periko lan da lan ari dira. Aita gerrietako oñazez puska bat kejatzen da, egualdiaren mudantzetan da abar. Ernio'ra joateko amorratzen dago; udaran zu permisoakin etorriko zerala ta Periko ta biak joango dirala.

Bei Erkok eranegun bi ume egin dizkie ta oso ondo. San Juanak aldera bi txekor oso onak izango dituztela kentzeko. Bien artean eun erralde pasako omen dituzte ta diru-mordo ederra artuko dute.

Zuk palta dezunean, eskatu bildurrik gabe. Jateko kezketan etzaitez egon. Emen osasuna da lenengo.

Orko paraje ta gauzakin arritua egongo zera. Zer uste zenduan ba: dana Bordaberri aldean bezela?

Joxe Mari ez dezu lagun txarra. Gañera, asko dakiana da. Biok ondo konponduko zeratela uste det.

Or arrebig ez dezu izango botak garbitzeko. Ezta amik ere erritarako.

Zure erretratua amak jaso zuan, da ez det uste galduko duanik.

Ni, berriz, Donosti'n oso ondo nabil. Lan asko egiñaz, baña kontentu. Tabernan jende asko dabilkigu. Nagusi-etxekoandreak ere eskumiñak bialtzeko esan zidaten.

Amak auxe enkargatu dit zuri esateko: egunero Ama Birjiñari errezatzeko eta berak lagunduko dizula.

Don Pedro apaizak ere aitari lengoan, meza nagusi ondorenean, zure berririk ba al genduan galdetu omen zion.

Tira, Iñaxio: karta au famili guziaren izenean idazten dizut. Danok ondo gabiltzala esan bear, Jaungoikoarieskerrak; eta zurearen zai gelditzen gera.

Iñoiz aztutzen ez dan:

Lurdes.

Bordaberri'ko etxeoandre Joxeparen anai bat bazan Arjentina'n, Santi, gazte denboran joandakoa; ta, eguarrietan edo iñoiz abisatu izan zuanez, oso ondo zegoana. Beisail aundiren jabea, bere emaztea Italitarra omen du, ta seme batekin itxura-antzean bizi diranak.

Baña orra an ere naigabea sortu. Beren seme bakar Karlitos ori kotxeko ezbearrez ilda gelditu etzaie ba!

Gurasoen atsekabea etzan brometakoa izango. Uraxe zuten itxaropen bakarra ondatsun guztiakin, da ara momentu batean us-teak uts gelditu.

Bordaberri'ra karta tristea etorri zan. Alazion Joxepak:

– Eguarriak aldera izan balitz... Baña Maiatzean gaude oraindik eta Santiren eskutitzak badu aparteko berriren bat, bai.

Izan ere, karta irakurtzen asi danean, bi malko ixuri zaizkio; ta, irakurtzen bukatu orduko, au dio:

– Jaungoiko maitea! Ederki geratu da gure anaia! Semetxo bat eta ilda gelditu omen da kamioan, kotxearekin dijoala. Karlitos gizarajoa! Aretxen pozean biziko ziran, da zertarako ainbeste bei ta gauz? Gaur bai ta biar ez!

Kalixtok:

– Mendia jotzeko... An dana zelai dala esaten dute ba.

Joxepak:

– Ganaduz kargatutako kamioi aundi bat jo omen zuan, da seguru asko aurreko kurpillon bat lertuko omen zitzaion. Txofer oso ondo ibiltzen zala, ta *Ford* kotxea dana txikituta ta bera ere bai. Aitak karta ontan dienez, an inguruko estantzi batera omen zijoan, ango nagusiarekin itzegitera negozio-ko kontuak.

Perikok:

– Diru asko baldin badute, salbatuko dira, ildakorik ez dute piztuko baña.

Kalixtok:

– Guk ez diogu ba ezer egingo, ta aiek ere berak konpondu bearako dute al duten bezela. Guk emen daukagu galtzak bete lan.

Joxepak:

– Don Pedrori esan da meza nagusi bat aterako diogu, zeruan gerta dedin. Semea aitaren martxa artzen ari zala-ta, onera jira bat egiteko asmotan zeuden senar-emazteak. Leku ederrean!

Perikok:

– Karta bat idatziko diegu gure saminagurra bialduz, ta ortik aurrerakoa bakoitzak berak ikusi bearako du. Iñaxiori ere urrengo kartan jarriko diogu berria ta kito.

Joxepak:

– Iñaxio gizarajoa, berak edukiko dik naiko lan.

ERNIO'KO ERROMERIA

Arto-lurrak baneatzen zebiltzan gogor Bordaberritarrak, beste basarritar guziak bezela. Bazan *aida* ta *uoo* inguru artan.

Belarrak ere sasoiean jarri ziran, da eguzkiaren etorrera etzan bada-ezbadakoa.

Kalixto gerritako miñez kejatzen zan. Medikuarengana joan izan zan; baña onek etzion onerako aundirik egiten, pastilla batzuk artu arren.

Joxepak:

– Izan ere, aspaldian etzera Ernio'ra joan.

Kalixtok:

– Ondo diozu. Aurtengo udazkenean orratio, Jaungoikoak nai badu, egin bear det buelta bat.

Perikok:

– Ernio'k zer ikusteko dauka gerritako miñakin? Geiago jartzeko ere ez da txarra izango ura.

Amak:

– Motell, motell, ori dek oztasuna!

Aitak:

– Bai; oraingo gazteak danak orrela zerate. Baña medikuarengana joatea baño ohea dek Ernio'ra fedetsu joatea, gerritako miña sendatzeko beintzat.

Perikok:

– Aita, ainbeste aitatu izan dezu len ere mendi ori, ta nola joan edo' nola ibiltzen ziñaten?

Aitak:

– Ernio'ra joateko garai egokia udazkena dek. San Joan txiki abuztuaren 29'an dek, eta urrengo igandea jenderik geienekoa, egualdi ona izan ezkeru. Gu, geienetan, bostsei lagun joaten giñun: Arrieta'ko Joxe Joakin, Iturburu'ko Patxi, Ameriketari dan osaba Santi, Berroeta'ko Anjel, Kalamendi'ko Florentino ta ni. Azkenengo au, gizarajoa, Teruel'en il uan, frentean. Mutil on askoa uken. Gerrà zikin arek eraman zin mutil gizarajo franko. Baña noan Ernio'ra. Goizeko seiretarako meza entzuten genin Tolosa'ko San Frantzisko'n, da andik erten da mendian gora Montesku'tik barrena. Gosari ta bazkariak etxetik artutakoak izaten genizkin, da erdi bidean gosaldu, zatotik trago ederrak egiñez. Agoniko aldapa igoko bazan, bai zer baiten bearra ere.

Perikok:

– Noizko irixten ziñaten?

Aitak:

– Amaikak alderako. Ondorenean, Kal-

barioak egin. Ta gero, badituk an ubal batzuk gerritako miña kentzeko, ta aiek burutik sartu ta anketatik atera. Zenbat eta pasa-aldi geiago eman, orduan da obe.

Perikok:

– Oiek ere sorginkeriak izango dira, beste asko bezelaxe.

Amak:

– Ik ez dek sinistatuko, baña au egia dek. Len ere esan izan diat neskame Donosti'ko Loiola'n egon nintzala basarri batean. Lan asko izaten genin landaretan da baratzan, da beti gerri makurka; ta gerritako oñaze izugarriak izaten nizkin. Lanean nenbillela, or nunbait. Baña oiera joandakoan, ezin artu gozamenik. Igande batean, promes eginda, Ernio'ra joan giñun Ameriketako osaba Santi ta biok. Baita, aitik esaten duan bezela, Kalbarioak errezatu ta burnizko ubal oiek gorputzean ibilli ere; ta nik geroztik ez diat gerritako oñazerik izan.

Perikok:

– Ederra miraria! Aita, jarrai zuk ango kontuakin.

Aitak:

– Bai; mendigain artan indar berri bat sumatzen dek. Ura edertasuna! Andik ikusten dek ederki gure Euskalerrria. Baztar guztietako jendea ere ikusten dek: Irundarra bezela Eibartarra. Esaera au ondo zetorrek arako: Euskaldun, fededun. Zintak eta medallak saltzen izaten dituk. Aiek erosi, paparrean da gerrian zintzilika jarri ta aupa, motell! Baz-

kaltzera, geienetan Zelatun'era jeixten giñun. An pesta izaten dek, eta dantza-saio batzuk egin eta erri aldera. Beste batzutan, bazkaldu ta azkar aldegiten genin Berrobi'rako asmotan. Emen pestak izaten dituk garai ortan. Pesta-leku ederra dek erri au gañera. Dantza lotu edo baltsekoa ere jotzen ditek. Urte batean, komeriak egin genizkin. Arrieta'ko Joxe Joakin mozkortu egin uken. Gaiztotu bai beintzat, eta Berrobi'n zegoan karamelo edo goxo-saltzalle oietako batekin asarretu uan. Mai txiki batean zeuzkean bere saltzeko guztiak, eta Joxe Mari orrek mai guztia jota aidean bota zian, goxo danak lurrean zabaltzen zirala. Al zuan dana lurretik lapurretan asi uan. Saltzallea, berriz, kastillano koxkor bat uken. Labana atera ta asi uan atzetik segika. Ura mingaña! Zeruan ziran santu danak erre zizkin. Uso-demonio aldegin genin, bizia nai bagenduan.

Perikok:

– Goizeko kalbarioak aztutzen ziran orduan.

Aitak:

– Bai; goizetik illuntzera aldaketa aundiak izan oi dituk da egun artan ere bai.

Perikok:

– Zein soñu-jotzalle izaten zan Berrobi'n?

Aitak:

– Urte batean Berastegi'ko Pakito txikia. Ez uan aundia, baña bai soñu-jole ederra.

Perikok:

– Ta Zelatun'en?

– Elgeta, askotan beintzat, bi illarako soñuarekin. Beste batzuak ere bai. Urte batean bertso bikañak entzun genizkin, Asteasu'ko Batista Ondartzak eta Errezil'ko Zepaik kantatuta. Ura dek saioa egin zutena! Bai jendea ixil asko egon ere. Ura dek etorria!

Perikok:

– Ez al zenduan gogoan bat ere artu?

Aitak:

– Gogoan zeukeat Ondartzak bertso batean Zepairi arreba eskeñi ziona eta laguntzera joateko nola esan zion. Da Zepaik onela bukatu zin bertsoa, erantzuna emanetz:

Ire arrebana lagundutzera
ni joateko esan dek;
ni ez nitxeak ate ondoko
txakurra kentzen ez badek.

Perikok:

– Tira, tira! Ixtori politik jakin ditut, aita; baña naiago nuke arto txar auek eginda bageunde.

Aitak:

– Orain artekoak egin dizkiagu, ta aurtengoak ere larri ibilli bear ditek, egualdiak laguntzen badu.

Perikok:

– San Isidrotarako aurreratzen baditugu... Nik jai egin bear det egun ortan.

Amak:

– Bai, bai. Beti lanean ez dik ondo ematen; da zu, Kalixto, al dezun azkarrena

Ernio'ra. Ez dago udazkenaren zai egon be-
rrik, obra onak egiteko.

Aitak:

- Aurrena, beintzat, artoak egin ditzagun.

UDARA

Arto-lanak bukatu zituzten. Bai belarrean asi ere. Gariak ere zai jarrita zeuden.

Kaletar asko urteko oporrakin pentsatzen dauden bitartean, nekazaria or, izarditan pats eginda. Ta irabazi eder eder bat balitz, gaitz erdi. Askotan, udara guztiko lanak arri-jasa batek apurtzen dizkik.

Lana egitea ondo dago; baña segurantzi geiago gabe, basarritarra izango dek gizonik beartsuena.

Pentsamentu auek sarri zebilzkin Perikok. Baña Iñaxio soldaduzkatik etorri arte, ezin erabakirik artu. Aita ta ama nola utziko zituan ba bakarrik?

Gari-lanak egin. Belarrean ere aurrera. Onela zeramakiten udara, izerdi ederrak eta ur-trago ederrak egiñez.

Au zion sarritan Kalixtok:

– Jaungoikoak ura gauza ederra egin zin, baña indar gutxikoa.

Perikok:

– Arraioa! Aurreko uralde oietan bazuan ba naikoa.

Aitak:

– Bai pikardirako ta oker galantak egi-teko.

Perikok:

– Uraren indarrak mesede pranko ere egiten du. Argi-indarra ere uraren indarrez sortzen dute. Baita errotak ibilli ere.

Aitak:

– Baña nik nai nuken indar-klase ori, guk edaten degun ur onek bear likek. Naparro'tik datorren beltzak bai; badik indarra.

Perikok:

– Medikuak ezetz diote ba, aita. Ardoak ez duala batere indarrik.

Aitak:

– Oiek gauz asko esaten dizkitek; baña berak ederki edan. Gure etxera amaika buelta egin zin Don Justo zanak, zuek jaio ziñatenean da abar, zatoa ederki astintzen zin, arranek-ezik!

Perikok:

– Baita ere entzun izan det Amerika aldeko joko-gizon da indartsu oiek ez dutela ardorik probatzen, da indartsurik aundienak an izaten dirala.

Aitak:

– Indartsuak? Ogei ta amar urte izango dituk. Erriko Estankoan naiko arro gitxian dozena bat lagun, da ertetzeko gogorik ez, goizeko ordubata jo arren. Agoazilla etorri

uken erronda egitera, ta orduan komeriak. Guk etxera joateko gogorik ez, ta Arrieta'ko Joxe Joakiñek pentsatu zin, erreka ondoan dagoan proba-arri ori ibilli bear genduala erriaren jiran. Baita etxera joan da kate ta soka ekarri ere. Laster genin arri ori errian bueltaka. Aiek dituk suak eta garrak! Ez uan Ameriketako indartsu bearrik. Ardoak ez duala indarrik? Ura edanda egon bagiña, arria geldi egongo uan erreka-baztarrean izotzetan.

Perikok:

- Jendea esnatuko zan ba; edo agoazillak ez al zizuten galerazi?

Aitak:

- Agoazillarena errex egin genin. Ardozalea uan bera ere; eta, tabernatik ertetzera-ko, eman gitxoan naikoa ta bapo. Leiozuloetatik atera ziran atsoak ez ituan askoz obeak.

Perikok:

- Aiek mingañean indarra.

Aitak:

- Mingañean bakarrik? Petrine'ko Joxepa Antoni zanak tomate ustel batekin jo zin buruan Berroeta'ko Anjel. Ura pesta, ura! Arria bere lekuan utzi genin. Agoazillak orixe agindu ziguken da etxera.

Perikok:

- Beste onen antzeko gau-ibillera geiago ere izango dituzute ba?

Aitak:

- Bai. Au ogei ta amar urte baño geiago

dituk. Udara batean, Ermentari'ko baratzan urdare bikañak zeudeken elduta. Anjel da biok, gau batean, naikoa jan bear gendualata, joan giñun. Etxearen kontra-kontra zitxon arbol bat eldu-eldua. Nere lagun ori igo uken da baita kolkoa betetzen asi ere. Adarren batekin leioan zegoan marmita esnea jo zin, da katua zalako etxeakoak: «Xapi, xapi ta xapi!» Laster egin genizkin ango lanak.

Perikok:

– Kukuak oker jo zizuten orduan.

Aitak:

– Gañera, Ermentari zarrak oso jenio txarra zin. Baita eskupeta lapux bat ere. Atzealdeak berotu etzizkigunean...

Perikok:

– Besterik?

Aitak:

– Oraintxe aztu ere egin zaizkidak, motell. Baña beste batean, Estanko'n au ere, Ameriketan dan osaba Santik indarra erruz zin; da bi kale-ume azaldu ituan, ta bat bozeoan ikasten ibillia zala ta etzala. Jende zirikatzailea ere naikoa izaten dek, eta Santi ori ta kaletar bat bozeoan jarri zizkiteken. Ura uan gozamina! Kaletarrak gure ori edozein bezela arrapatzen zin, *tak* eta *tak*. Jolasmoduan asi; baña min artzen danean, ai egi ten dek, eta osaba ere bromoso ederra uken; alare gauzak bapo aldatu ituken. Kanpotar ori jolasean zebilleken, nai duana egiñez, bere jiñasi ta txorakeriakin. Alako batean, or jotzen dik kokotz azpian Santik, eta zerraldo

lurrera gure kale-umea. Ezta altxatzeko pentsamenturik ere. Berriketak bapo aztu itun. Okerrena pentsatu genin. Tabernako Petra pratikantearen billa ere abiatu uan. Orratio, masalleko batzuk eman ez ta ala, altxatu uken gizon ori.

Perikok:

– Len gutxi izango zuan da berriz masallekoak.

Aitak:

– Patar puska bat edan zin da berealaxe oneratu uan. Baña kokotz azpian ubaldu ederrakin.

Perikok:

– Zuek ere etziñaten beti zintzo ibiltzen, gaurko gazteengatik milla aitzaki badezute baña.

Aitak:

– Gazteak beti dizkik jokera aldrebesak: len eta orain, baita gero ere.

SOLDADUZKAKO KONTUAK

Kalixtok aspaldiko ametsa zuan Ernio'ra beste joan-etorri bat egin bear zuala oraindik. Gerritako miñak edo oñazeak ere orixe agintzen zioten. Gurutz bikain bat ere altxa berria zala gain zoragarri artan jakinda zegoan.

Bere seme Perikorekin gustora joango zan; baña ikullu guzia ganaduz betea ta ezin zitekean Joxepa bakarrik utzi. Iñaxio permi-soarekin noiz etorriko zai egon ziran, baña ara iritxi soldaduaaren bigarren karta. Etziran asarre aita-amak eta anaia. Onela zion:

Uztaillak 2, 1952'an, Burgos'en.

Nere pamili maitea:

Artu nuan Lurdes'en eskutitza, oso berri onakin. Beraz, lan da lan zabilzate.

Gu ere ez gera.geldi egoten. Goizean kapesne piska bat edo, obeto esanda, ur-esne piska bat artu ta «estruziotara».

Kabo kaskar bat badaukagu, inpernuko

demonio danak berekin dituana. Koronela-
ren gradua baleuka, onek aginduko luke.

Bazkaria or nunbait ematen digute, bar-
bantzu tartean arri koskor batzuk etortzen
dira baña. Urdai edo txorizo-pusken orde-
z izango dira.

Bi «txusko» ere egunean ematen dizki-
gute. Bat arratsaldekoa egiteko gordetzen
degu, ta naiko modu onean, kuartel ondoko
taberna batean. Geienetan ez degu aperi
bearrik.

Emen euskaldunak bakarrik ibiltzen
degu dirua. Amar egunetik amar egunera
kobratzen degu soldata edo «sobra»: bost pe-
zeta dana. Ori pagatzen dutenean, taberna
edo kuarteleko «barrean» ez da giro izaten.
Kanta izugarriak kantatzen dituzte kastilla-
no auek.

Gu, euskaldunak, beti alkarrekin, da oso
ondo konpontzen gera. Oiartzun'go, Erna-
ni'ko ta abar, badaude mutil jatorrak.

Emengo lanik txarrena «teorika» da. Is-
truzioak naiko ondo ikasi ditugu ta urrengo
igandean bandera juratzen degu. Bazkari
ona emango digutela esaten dute, ta ondore-
nean beteranoak lizentziatu ta guri desti-
noak emango dizkigutela.

Ni granjarako apuntatua nago. Badaukat
deseoa un-dos auek uzteko ta lasai ibiltzeko,
naiz lan puska bat egin bear izan.

Osasun ona daukagu, Jaungoikoari es-
kerrak. Baña neri diruak oraintxe bukatu
zaizkit, eta, Lurdesek dionez, txekor ederrak

badauzkazute onuzkero, ni etortzerako ere dexenteak zeuden-da... Al dan azkarrena txekor oiek saldu, etxean badira, ta bialdu neri mesedez puska bat. Emen, eguneroko arratsaldekoa egin gabe, ez dago irauterik.

Ama, errezatu ere egiten degu. Jaiero meza entzun ere bai kuartelean, danak formatuta. Kapillau bat ere bertan daukagu, komandantea bera. Don Pedrok añako soldata edukiko du.

Esaten dutenez, Eguarritan izango det illabeteko permisoa, ondo portatzen banaiz granjan. Beraz, oraindik txanda dexentea daukagu alkar ikusi gabe. Baña dana iritxi-ko da ta kontu asko jarri liteke: katedrala, Burgos ta abar. Alkarrekin Gabonetan apaltzen degunean, esango dizkizutet danak.

Aita, ondo izan. Periko, lan asko egin. Lurdes, berriz ere idatzi ta dirua bialdu.

*Zuenaren zai gelditzen naiz, iñoiz az-
tutzen ez dan:*

Iñaxio.

Amak:

– Iñaxio gizarajoa!

Aitak:

– Dirua bialdu dezaiozun al dan azkarrena, txekorrak kendu gabe ere, arentzat añã izango da eta.

Amak:

– Bai, bai Periko, joan adi biar goizean Tolosa'ko korreetara ta bialdu akiok, goseak eta egarriak beintzat ez dedilla egon.

Perikok:

– Gaur osteguna da. Larunbatean jetxiko naiz Tolosa'ra peria ikusiz, ta orduan egingo ditut enkargu danak. Egun batengatik ez da goseak ilko.

Údara bazijoan aurrera ta auzoko mutil bat etorri zan lizentziatuta soldaduzkatik, ain zuzen Afrika'tik.

Illuntze batean, Bordaberri'ko sukaldera etorri zan, Iñaxiok zer ote zion-edo jakin-miñez. Bazan zer galdetua eta zer erantzuna. Ala zion:

– Soldaduzka ez da ain txarra, diru puška bat izan ezkerro.

Kalixtok aguro erantzun zion:

– Dirua izan ezkerro, leku txarrik etzegok.

Lizentziatuak:

– Bai, Kalixto, bai. Gu Melilla'n egondu gera. An ez dago ezeren paltik. Baña Sahara aldean edo olako basamortu batean egokitu ezkerro, diruak ez omen du asko balio. Ura ere oso urri, ta ardoak zer esanik ez.

Joxepak:

– Esku piñak dauzkak. Oiek ez ditek aspaldian lan asko egin.

– Ez, amona, ez. Bost euskaldun ibiltzen giñan beti alkarrekin. Trago ederra pranko eginda etorri gera. Nik etxetik eraman nuan zatoa ta ostera ekarri det. Gure aita etzan asarre. Amaika ustualdi ta betealdi eman genion.

Kalixtok:

– Zuek ustualdiak bai, baña betealdiak

besteren batek emango zizkioan. Aitari edo amari galdetu bear.

– Arraioa!. Bertsotarako al zaude?

Ala, etziran oso asarre Bordaberri'ko nagusi-etxeakoandreak, soldaduzka ain txarra etzala esan ziotenean. Gañera, auzoko mutiko au sei-zazpi kilo gizenduta etorri zan.

Joxepak:

– Eguarriak ere etorriko dira ta bapo jakingo ditugu soldaduzkako kontuak.

ARPEGI ILLUNAK

Ala zebiltzala, karteroa berriz ere Borda-berri'ra. Oraingoan, Ameriketako osabaren karta Perikorentzat. Perikok irakurri du ta naiko zer pentsa gelditu da.

Amak:

- Zer dio osabak? Naigabeak pasa al zaizkie edo?

Perikok:

- Naigabeak aiei etzaizkie pasako. Seme bakarra zuten, aretxen esperantzetan biziko ziran da orra mundua zer dan.

Amak:

- Alaxe dek! Alaxe dek! Karlitos gizaria-joa! Baña zer geiago jartzen du?

Perikok:

- Beste egun batean esango dizkizutet.

Aita ta ama ere naiko zer pentsa gelditu ziran. Biak bakarrik zeuden batean, ala zion Kalixtok:

- Apustu egingo nuke Santi gure Periko-

ren ondoren asi dala. Ez diot traza onik eman. Aiek biak bakarrik, zer egin bear dute an? Guk, berriz, kartan jartzen genion oso mutil bikaña ta langillea zala, ta ez nintzake batere arrituko aruntza eraman nai izatea.

Joxepak:

– Orixe besterik ez degu bear. Gañera, Errekato'ko Mirentxurekin zeozer asi ote dan-edo, ta ondo neska jatorra da.

Kalixtok:

– Ori ere jakin al dezu? Emakumeak danak berdiñak. Oien kontua oraindik berdea egongo da.

Joxepak:

– Berdea egongo da, bai, baña oritu liteke.

Aste artako ostegunean Lurdes ere etzitzaien etorri ta, urrena etorri zanean, zer pasa zitzaion galdetu zioten.

Lan askorekin zebiltzala erantzun zien, da andik aurrera astero etzala etorriko.

Baña Lurdesez bazebilkian bere jokoa. Mutil kastillano batekin asi zan tratatzen da etzekian nola esan gurasoai.

Alako batean, ordea, esatea erabaki zuan. Bestela, kanpotik ere jakiteko arriskua zeukaten da ori etzan ohea izango. Bi illabete bazeramazkian artu-eman goxotan da gauza aurrera zijoa.

Etxera etorri zan ostegun batean, lenengo agurrak egin da kontu kontari ari zirala, beste notizi berri bat ere bazekarkiala esan zien gurasoai.

Amak:

– Zer degu ba?

Lurdesek:

– Begira: bi illabete ontan ixilik neukan; baña mutil batekin tratatzen asita nago ta garbi adieraztea pentsatu det.

Amak:

– Ondo dago. Lurdes, ondo dago. Garai-ko kontuak. Nungoa da?

Lurdesek, ixil-une baten ondorenean:

– Segovia'koa.

Amak:

– Nun dago ori?

Lurdesek:

– Madrid inguruan.

Amak:

– Jesus! Belarrimotxa, beraz?

Lurdesek:

– Kastillanoa da, bai; baña mutil jatorra ta zintzoa.

Aitak, zerbaitek eldu balio bezela, ezpain estutze ta kolore aldatze bat izan zuan da onela zion:

– Neska, naiago diñat ijito euskaldun bat, belarrimotx berritsu oietakoa baño. Onera etzan orrelakorik ekarri. Mutil euskaldunik ez ote dago Donosti'n?

Lurdesek:

– Bai, aita. Euskaldunak badaude, baña neri kastillano au gustatzen zait, jatorra da-ta.

Aitak:

– Bai, bai. Kontua izango din: *Mi tierra,*

buena tierra, ta bere etxean da bere errian egundoko gauzak eta abereak, baña onera etorri. Len ere amaika neska euskaldun baden lazo ortan eroria. Ik ere ikusiko den zenbaterañoکو jatortasuna duten oiek.

Amak:

– Tira! Ori edorrek ikusi bearko den. Seguru asko, inpernuko demonio guztiak emen izango dizkiñagu. Gauzak ondo pentsatu itzan. Oiek ez ditun txorakerizko gauzak eta eltzeari olia botatzen asitakoan izaten ditun or komeriak.

Aitak:

– Nun lan egiten din?

Lurdeseك:

– Ogi-egille edo panadero.

Aitak, ala, aldegin zuan bere zeregiñetara, Periko mendian zan-da. Ama-alabak baka-rrik gelditu ziran sukaldean. Ortik aurrera ere bazituzten kontu batzuak, malko-tanta ederrak arpegian beera zetozkiela.

Egun artan, sekulan baño goizago artu zuan Lurdeseك Donosti'rako bidea.

Arrats artan, arpegi illunak ziran Bordaberri'ko sukaldean. Perikok zer pasatzen zitzaïen galdetu zïenean, dana bereala esan zïoten. Onek, ori baño oker aundiagoak izaten zirala erantzun zïen, da errosarioa Lurdeseك suerterako ta Iñaxioren osasunerako erre-zatu ta oieratu ziran Bordaberritarrak.

SAN JUAN TXIKI EGUNA

Udara aurrera zijoan da iritxi zan San Juan txiki eguna. Bere lagun batekin itzegin zuan Kalixtok ta urrengo igandean etzegoan utsegiterik: Ernio'ra.

Kalixtok ollo zar bat artu zuan eltzean egosita, eta bere lagunak ogia ta ardoa.

Or dijoaz goizeko zazpiretako Tolosa'ko San Prantzisko elizara meza entzutera, oitura zarrera. Egualdia ere alakoxea zegoan, etxean ere lanak zintzo egingo zituzten konpiantza bazuten da aurrera.

Gaueko amarrak aldera etorri zan Kalixto etxera, Joxepak uste baño goizago. Etzan asarre gure etxeoandrea.

Periko, ganadu-lanak egin da erriko tabernara joana zan. Musean amorratua izan, euskaldun geienak bezela.

Kontu batzuk esan zituzten senar-emazteak; baña Kalixto, nekatuta zegoala-ta, oiera joan zan, urrengo egunean kontu geia-

go esango zituztela-ta. Laister zan ixillunean gure basarria.

Urrengo eguardian, bazkaltzen asi zira-
nean ziran Ernio'ko berriak. Egun ontan
oitura zuan baño beranduxeago jeiki zan Ka-
lixto ta laister zan bazkaltzeko ordua ere.
Platerakada babarrun lurriña boteaz zegoala,
onela asi Erriotarra:

– Ez nago orain ogei ta amar urtekoa.

Joxepak:

– Orixe! Zer uste zenduan ba?

Perikok:

– Gerritako miñak aldegingo zuten
beintzat eta...

Aitak:

– Etzekiat, etzekiat. Garai batean, Ernio'-
tik buelta egin arren, arin asko ibiltzen giñun
dantzan. Orain, berriz, oeratzeko gogo ederra
ekarri nin. Ala ere merezi zin, seguru asko
azkenengoa izango dek eta. Ura dek gurutza
altxatuta dagoana, Jesus! Aia'ko ta Asteasu'ko
luistarrak jaso omen zuten. Erri oietako jen-
deak apustu-zaleak dituk, baño bai fedeza-
leak ere, arranek ezik!

Joxepak:

– Ta Kalbarioak egin al ziñuzten?

Kalixtok:

– Baita uztaiak soñean bueltaka ibilli ere.
Ez giñan gu bakarrik. Ura zan jende-pilla!

Perikok:

– Ta bertan bazkaldu al zenduten?

Aitak:

– Ez; Iturriotz'era etorri giñun, garai bateko sega-lekuak ikusiz.

Perikok:

– Orain ere sega-lekuak izango dira.

Aitak:

– Arrazoi dek. Baña gu garai batean sega-apustuak ikustera joaten giñun, da orregatik esaten nian.

Perikok:

– Ta zer sega-apustu ikusten ziñuzten? Edo esan zazu pamatuenetako bat.

Aitak:

– Begira: iskanbilla galanta atera zuana, Astiasu'ko Ondartzak eta Astigarraga'ko Begi-Txiki'k jokaturakoa izan ukén.

Perikok:

– Ondartza ori ona izan bear zuan. Ez da?

Aitak:

– Bai; oso segari ona uken, baña apustu txarra egin zin. Ni oker ez banago, bi orduko lanean Ondartzak Begi-Txikiren doble belar ebaki bear zin. Astigarragatar ori gizon eskel bat uan, ez oso gaztea ere. Baña arek segi bururik altxa gabe, ta doblea beti doblea izan, da Ondartza pamatuak galdu zin apustua. Gero, ondorenean, etorri itun komeri politak. Alkarri bertsoak jarri zizkioteken. Perira joan ezkeru, ez uan beste konturik izaten.

Perikok:

– Zer bertso jarri zizkioten?

Aitak:

– Nik danak ikasi nizkin, bai batenak da

bai bestenak. Baña orain ez diat alerik gogoan. Alkarri asmatu-ala guziak jarri zizkien. Orduan indar zin oitura orrek. Neska-mutillen batzuk ezkontza-bideak austen bazituzten, alkarri bertsoak jartzea lendabiziko lana.

Perikok:

– Neskak ere bertsolari?

Aitak:

– Bertsolari, ez neska ta ez mutil. Bertsolariaren batengana joango uan, bai neska ta bai mutilla. Ari bere goraberak esan da bertsoak jarri erazi. Arek bere jornala kobratu ta kito. Txirritak amar duro kobratzen omen zin onelako lan bat. Dirua palta zuanen, ala esaten omen zin: «Gure Jainkoak ez ote ditu neska-mutil batzuk asarretu araziko?»

Perikok:

– Bakoitzak bere santuari erregu. Baña gure errian gertatu izan al da orrelakorik?

Aitak:

– Bai. Gure erriko neska bat –urte asko dituk– Napparroa'ko mutil batekin ibilli uan denbora askoan. Nik etzekiat zer pasa izango zan. Asarretu zirala beintzat, da mutillak bertsoak jarri zizkioken da neska gaixoa erdi erotuta ibilli uan.

Perikok:

– Pamilirako ere lotsakizun ederra.

Aitak:

– Bai, motell. Oitura ura zorionean galdu uken. Gaur ere asarratuko dituk neska-

mutillak; baña olako oiturik etzegok eta ezta bearrik ere.

Amak:

- Ori da errosarioa daukazutena, Ernio'-ko kontuakin asita! Naiko jan da edan ba al zenduten-edo?

Aitak:

- Bai, bai. Ta zintak eta medallak ere or daude gelan.

Amak:

- Ikusi ditut, bai: txuri, gorri ta berdeak. Goardizibillak kargu artzeko ere...

Perikok:

- Oiek zer dute ba txarrik, kargu artzeko?

Aitak:

- Orain, goazemak siesta piska bat egitera, ta gauean esango dizkiagu gañontzekoak.

Amak:

- Bai, bai; zoazte.

Periko etzegoan lasai apal-ordua arte. Arratsalde artan, arbi-jorran aita-semeak ari zirala, onela asi zan semea:

- Aita, zinta txuri berde gorri oiek zer dute, goardizibillak kargu artzeko?

Aitak:

- Motell, oiek ikurriñaren koloreak dituk. Gorriak euskaldunaren odola esan nai dik; txuriak pakea eta berdeak esperantza. Emengo gerra zikiñaren aurretik oiek libre; baña aztu ituan gero berriketak.

Semeak:

- Orrek etzion ba iñori gaitzik egingo.

Aitak:

– Ez; baña olaxe dituk politikaren kontuak da kulpa gabeko gizarajo pranko badek lurpean sartua. Zeruan artuko al zizkin Alguztidunak, da ixildu nadin, guk ere estuasun ederrak pasa genizkin-da. Berriz ez dedilla olakorik etorri.

DEIKA

Aita-semeak arbi-jorran ari ziran bitartean, amak Ameriketako anai Santiren karta artu zuan.

Puska bat arritu zan. Semea bizirik zuan arte, urtean bein justu-justu, Eguarriak alde-ra-edo, egingo zituan bi edo iru letra.

- Orain, berriz, emen badabil zerbaitzion berekiko.

Irikitzen du dalako eskutitza ta ara zer dion:

General Picón, 15-VIII-1952'an.

Nere arreba, koñado ta seme Periko:

Denbora asko ez dala, idatzi nion zuen Perikori, nere asmoak azalduz, Ez dit erantzun. Uste det danak jakiñaren gañean egongo zeratela.

Badakit Iñaxio soldadu dezutela. Baña ura etortzen danerako, zerbait ere pentsatu bearra dauka.

Nik nere seme Karlitos zanarekin nuan

esperantza guzia. Gure Jaungoikoak ala naiko zuan da zer egingo degu?

Baña bizi geranak aurrera begiratu bearra daukagu ta nik zuen Periko det gogoan. Nere semetzat artuko nuke ta gure ondasun guztiak berarentzat izango lirake biar edo etzi.

Gure semea galdu zan ezkerro, ez degu egun bat onik.

Gallego bat daukat orain morroi, baña bapo aspertuta nago. Ez dago euskalduna bezelakorik, emengo bei-taldeak zuzentzeko eta ondo zaintzeko.

Gañera, Periko onera etortzearekin, soldaduzkatik libratuko litzake ta, or dirumordo bat gastatu bearrean, emen irabazi egingo luke.

Zuek ori bakarrik ikusi dezute ta or bizi zerate; baña emengo bei-saillak eta emengo zelaiak ikusiko baziñuzte, arrituko ziñateke. Emen euskaldun asko dago millonario egin-da, kotxe ederrean paseatuz.

Nik ere badet nereea. Berri-berria erosi det. Karlitos il zanean, lengoa dana txikitu zan da etzeukan arreglorik. Baña ni txopertzarako naiko zaartzen ari naiz ta Perikok ibilliko luke.

Gañera, ortik onerako pasajea nik ordaindu nioke. Orduan, maleta artu ta beste egitekorik ez luke.

Makiña batek artuko luteke olako komezentzia. Nik ez nuan orrelakorik izan. Garbi esaten dizutet: ez dezala olako aukerik galdu.

Gañera, or gerra zikiñen bat-edo beti ba-
dezute. Emen ez dago orrelako bildurrik.
Emen ez dago ogi-mixeririk, ez-ta aragienik
ere.

Badakit Periko eiztaria dala. Emen izan-
go du naikoa. Gau batean, nai izan ezker-
o, ogei ta amar edo berrogei erbi arrapatu litez-
ke. Erbirik ez degu jaten; larruak zerbait ba-
lio du ta aragia lurpera. Uso, eper da beste
pizti-mota ugaritik ere nai aña dago. Or erbi
bat edo bi uso ikusi ezker, erriko eiztari da-
nak ondoren dituzte. Ori da gosea, ori!

Begira, arreba ta koñado ta illoba Periko:
ez naiz txantxetan ari. Or pobre jaio ta pobre
bizi, ez dezute beste erremediorik. Izan ere,
lau-bost beiekin zer nai dezute? Lana galan-
ki ta irabazi gutxi. Gure seme zana arritu ta
ezin sinisturik egoten zan, or bost beiekin da
leku malkartsu batean bizimodua ateratzen
zendutela esaten nionean.

Alper lana da, nik ez dadukat esan bea-
rrik. Indiano asko ezagutzen dituzute, abe-
rastu ta azken urteak or paseak.

Karta au danok irakurtzea nai nuke ta
ondo pentsatzea. Iñaxio etortzen danerako,
nik onera etortzeko pasajea bialduko nioke.

Zuen erantzunaren zai gelditzen naiz, ta
batez ere Perikok erantzutea nai nuke.

Danak ondo izango zeraten ustean bu-
katzen det karta au.

Zuentzat iñoiz aztutzen ez dan:

Xanti.

Joxepak, bere makalean, bi edo iru aldiz irakurri zuan, malko mardul batzuk boteaz.

Etzan gutxiagotarako: semea soldadu; alabatxo bakarra, kastillano batekin tratatzen asita; orain seme Perikori Ameriketatik deika. Olakorik...

Ala zion berekiko:

– Pentsatzen nuan nik emen zer bait ere bazala, Perikok artu karta ta guri zer zekar-kian esan nai ezik egoteko. Baña ixiltasunak ez dio denbora luzean luzitu. Gaur apalondoan izango dira komeriak. Gure Kalixto ez da gozoa jarriko. Izan ere, Xanti gizarajoa! Seme bakarra ta ura il. Zertarako diruak? Beste patxara batean bizi gaituk emen, dirurik ez degu baña.

Bordaberri basarrian olako arazorik eta buru-austerik gabe bizitu ziran ainbat urtean. Baña bein asten danean, jarraitu egiten duala gaitzak da esaera. Au egi biurtu zan basarritxo artan ere.

Apalondo artan, etzuan alako asko espero Perikok. Ala zion amak:

– Ik ixilik euzkean Ameriketako osaba Xantik kartan bialdutako kontuak; baña ixiltasun ori austeko garaia etorri dek. Ara emen gaur artu detan karta. Nik baño aixago irakurriko dek eta irakurri zak altu, emen ez diagu sekretorik bear-da.

Periko naiko arpegi-gorritu zan, da, eskuetan dar-dar piska bat zuala, karta osoa irakurri zuan.

Irurak, alkarri begira, mutu gelditu ziran

piska batean, da aita asi da izketan:

– Banin naiko bildur! Zer bedeinkapen sartu ote da gure etxe ontara? Deabru danak emen izango dituk.

Perikok:

– Aita, lasai. Iñaxio etorri arte, zuekin izango naiz. Len ere orixe esan nizuten.

Amak:

– Ameriketarako pentsamentuak al dituk?

Perikok:

– Egon zaitezte trankil; da, joaten banaiz ere, ez naiz lenengoa izango. Gañera, Iñaxio etortzen danean, ni emen sobra nago.

Amak:

– Emen ez dek iñor sobratzen da platera-kada bat babarrun ere ez uke iñoiz paltako.

Perikok:

– Ori ala da; baña platerakada babarrunakin bakarrik ez degu ezer egiten.

Amak:

– Bestetik, berriz, nik jakin dedanez, Errekatxo'ko Mirentxurekin asita omen ago.

Perikok:

– Ori ere jakin al dezu? Atso sorgiñak! Obe litzake beren etxea gobernatuko balute. Bi edo iru aldiz lagundu diotala etxera ta ezkontza egiña izaten du zenbaitek.

Amak:

– Ez dek begi makala eduki. Olako neska polita emen utzita, ez al aiz Ameriketaraño joango! An ere zakurrak anka-utsik ibilliko dituk. Osabak dana ondo ta aberats kontua

jartzen dik. Bañan an ere egon bear dik euskaldun pranko, biajea pagatzeko dirua balute pozik etorriko lirakenean. Aruntz joan da laister etorriak ere ezagutzen dizkiagu.

Aitak:

– Iñaxio etorri arte jarrai zak emen, da ikusiko diagu gero. Nik ez nitek naiko, Ameriketara joatea guk galerazi diagula iñoiz entzutea.

Oieratu ziran Bordaberritarrak, urrengo goizean ere jeiki egin bear zan-da.

Andik aurrera, gurasoen ixilik-eta, Perikok egiten zizkion Ameriketako osabari kartak.

Ameslari zebillen gure mutilla. Bere uste-tan, gurasoena eginda zeukan. Kezka orrekin gorde zuan bere ixiltasuna.

Mirentxu uzteak ematen zion alakoxe samin bat. Baña Ameriketan ere izango ziran neskak. Kotxe ederrarekin paseatzen asten zanean, zer esanik ez.

Onelako pentsamentuak zebilzkin gizarajoak.

EGUBERRIAK

Urte artako Eguberriak ere ari ziran gertutzen, da ara Iñaxioren karta iritxi:

Dirua palta zuala berriz ere; Gabonetarako etorriko zala seguru ta txerria iltzeko; bazeukala txorizo on batzuk jateko gogo.

Perikok, al dan azkarrena Tolosa'ra jetxita, korreoz bialdu zizkion diruak.

Gabon-bezpera zan. Lau egun amabost bat arroako txerria il zutela Bordaberri'n. Odolkiak-eta obenean zeuden. Elurra mara-mara ari zuan. Giro oberik ezin, jai zoriontsu batzuk izateko.

Gaueko amarrak aldean, zakurra gogor zaunkaka. Oin-otsa gero ta gertuago elurretan. Bordaberri'koak danak oieratu berriak ziran, da au da arritzekoa: zakurra bat-batean ixildu ta jolas-gureko irrintziak segituan.

Laister zuan atea Iñaxioren ukabillaren

danbadaka. Etzan zalantzik nor zan. Laister ziran sukaldean oieratuak.

Amak:

– Etorri al aiz, Iñaxio!

Aitak:

– Baña zer erropak dituk auek?

Iñaxiok:

– Soldaduzkakoak, aita, soldaduzkakoak.

Perikok:

– Ez dek asko irabazi. Lepoa lodiagoa uan len.

Iñaxiok:

– Bai; istruziotako garai ori ez dek ederra. Nere gisara, danak argaldu dituk. Oraintxe piska bat lasaitu gaituk. Da zuek zer moduz zerate?

Amak:

– Gu ondo, motell, ondo. Lau egun txerria il genduala. Orain, berriz, Eguberriak. Lurdes ere biar etortzekoa dek. Gure Jaungoikoak egun ederrak ematen dizkik, da biarkoa seguru asko ala izango diagu gure sukalde zarrean. Utzi ditzagun berriketak, apaltzeko egongo aiz ta.

Iñaxiok:

– Apaltzeko ta bazkaltzeko. Goizeko amaiketean erten gera koarteletik. Ondoko taberna batean bokadillo bat jan da amabietan sartu gera trenean. Miranda'n beste bokadillo bat, botil ardo batekin, da etxera arte. Oraintxe nere tripak ez daukate armoni ederra.

Amak:

– Gizarajoa! Exeri adi, exeri adi!

– Andik aurrera bazan zer galdetua ta zer erantzuna. Bordaberri'ko sukaldean oraindik etzuten soldadurik ikusi. Bere artean sinistu eziñik zeuden olakorik. Goizeko ordubiak izango ziran oiean etzan ziranerako.

Urrengo eguna ere iritxi zan. Ikulluko lanak, egur igarrak txikitu, suaren kezkek izan etzedin, ori zan gizonezkoak egin zuten guztia.

Arratsaldeko laurak aldera etorri zan Lurdes, turroi ta edari goxoak erregali zituala. Olako zorionik: aspaldiko partez danak etxean! Alaxe bear ere, al izan ezkeru beintzat.

Perikok, ollagor bat ikusi zuala-ta, aren ondoren atera zan, eskupeta artuta.

Izan ere, alakoxe egualdia zegoan. Elurra-
ren gañean izotza egin zuan. Txerri-puskak etzeukaten elbi aundiak jo bildurrik. Txantxangorria ate ondora urbilduz zebillen, bere lumak arrotuta, gaxoa.

Txakurra ta katuak ere ez daukate goserik. Txerria ildako astea oientzat ere ona.

Illunarekin batera etorri zan eiztaria, ollagorra ta lau birigarrarekin. Lurdesez azkar bota zion begia ollagorrari:

– Periko, ollagor orixe nagusiarri eraman-go nitxokek erregalo... Estimatu likek...

Perikok:

– Bai, bai. Eraman lasai; ta, ni ere iñoiz Donosti'ra joaten naizenean, zerbait eroriko den.

Ganadu-lanak egin, ijarak ondo beteta utziaz. Bildu ziran sukaldera aita-ama ta bi seme ta alabatxo.

Apal aurretik, Joxeparen aginduz, errosario santua esan bear zan, ondorenean ez baitzuten gogo aundirik izango.

Asi zuten zorioneko aparia, beste millaka sukaldetan bezelaxe. Ura poza!

Illargia ere laño tartetik zelataka zebillen. Bazirudian Bordaberri'ko sukaldearen inbiriz zegoala. Elur zuria kanpoan, izotz anaiak urtu gabe kontu egiten ziola.

Zer apari zuten? Azak lenengo, odolki ta txerriaren bizkar-ezurra kin gozatuak; ondorenean, txerri-solomua patata prejituakin; postretarako, urrak, intxaurrak, turroi gogorra ta biguña, ori dana ardo ta sagardoz ondo bustita. Kape, kopa ta pururik ere etzan palta. Ortarako mutilla zan Periko.

Amak, apal aurretik, ixilka agindu auxe eman zion Perikori: Ameriketako osabaren konturik ezer ez aitzeko.

Eta alabari:

– Ezta zuk ere oraingo adiskide orrenik. Gaur gauean ez degu tristura eta eztabaidaren bearrik. Jesus Aurtxo jaioko da ta alaitasunaren gaua da.

Zintzo ta ondo bete zuten beren agindua. Bazan bestela ere zertaz itzezin: Burgos, soldadu, katedrala, Miraflores'ko Kartuja, kapitana, koronela ta abar ta abar.

Gabon-kantak kantatzen saio bat egin zutenean, Perikok galdera au egin zion bere

anaiari:

– Erderazko kantarik-edo ez al dek ikasi?

Anaiak:

– Motell, motell, oraintxe aspertuta natxiok. Kastillano txar oiek, bi baxoerdi edan ezkeru, ez dituk ixiltzen. *Adiós, puente de Tudela* ez baldin bada, *Si vas a pelar patatas*.

Danak batera:

– Ja, ja, ja!

Amabi ta erdiak aldera oieratu ziran, zeruko aingeruak baño zorionsuago. Egun batzuk lentxeago, zeñek esan olakorik bear zuanik?

Ondorengo egunetan etzan izan apartekorik. Lurdes, Eguberri bigarrenean, bazkal ondoren, joan zan Donosti'ra.

Iñaxio, berriz Ilbeltzaren 8'an koartele-ratu bearra zan. Soldaduak ekarri zuan amarentzako naiko zer egin: botoiak erantsi bearrak, garbitzeko lanak, eta zer ez? Amak, ez dago esan bearrak, bodako bazkari batera joatea baño gustorago egin zizkiola.

Iritxi zan Errege bigarrena. Iñaxio pozik etorri zan; baño orain, soldaduzkara joan zanean bezin triste zegoan. Amak txukun asko prestatu zizkion erropak, txorizo, gazta, txokolata, baita dirutxorta polita ere. Bateonbat joango zan okerrago.

Iñaxioren akatsa auxe zan: motza izatea. Itz batean esateko, lotsatia. Koarteleko granjara destinatu zuten da an jarraitzen zuan, lana galanki egiñez. Bearbada, orretxegatik

udaran etzuan izan permisorik, da oraingo au ere ain motxa. Bera ta beste bat bakarrik baitziran, beiak jeizten zekitenak.

Baña pasako zan au ere. Bederatzi illabete pasa ziran; da, beste bederatzi pasatzerako, lizentziatuko zan, gerrarik piztu ezean beintzat. Orixe pentsatzen zuten Iñaxio ta gañerakoak ere.

Periko, Iñaxioren aldean, argia zetorren. Onek etzuan jai-arratsalderik etxean pasako, ta gauean ere etzan goizegi erretiratuko.

Ameriketako pentsamentuak ere bazebiltzkin. Osabaren kartak naiko txoratu zuten da anaia lizentziatu-zai zegoan.

Mirentxurekin, berriz, oztutzen ari zan. Errekatxo'ko etxekoandreak Joxepari au esan dio meza nagusi ondoren batean:

– Aizu, Joxepa: gauza bat esan bear dizut.

– Zer dezu ba?

– Zera: zuen Periko gure Mirentxurekin jator itxuran asi zan da orain ez dakit. Gure neska, azkeneko iru igandeetan, ez da etxetik erten. Zerbait galdetuta, berriz, gelan gordetzen da.

– Begira, Maria: gazteak dira ta gazteen kontuak. Nik ez dakit; Perikok naiko lan badaukala besterik.

– Arrazoi dezu; baña, baña...

– Bakoitzak geren etxetan daukagu naiko lan da gero arte.

– Agur.

PRESTAKETAK

Udaberria aurrera zijoan da, Iñaxio lizentziatzen zanerako, ezkontza prestatzen ari zan Lurdes. Maiatzeko ostegun batean, etxera etorri zanean, asmo orixe azaldu zien bere gurasoai. Auek etziran oso konforme; baña ikusten zuten, kontra eginda ere, etzutela ezer aurreratuko, ta gertatu bear zuana gertatu zedilla ta aurrera esan zuten. Amak:

– Gure Iñaxio ori ondo bearrekoa etorriko da soldaduzkatik. Lurdes, ura etorri-zai ezkontzeko. Periko, berriz, ez det gogoratu nai.

Aitak:

– Zer egingo degu ba? Itxasoa ere gora ta beera ibiltzen da.

Etortzen zana artzeko konforme zeuden Bordaberri'ko nagusi-etxeakoandreak. Jaungoikoak lagunduko zien itxaropena ere bazuten da aurrera.

Errian zabaldu zan Lurdes nola ezkontzen zan kastillano batekin. Gure Kalixto, meza nagusi ondoren batean, amaiketakoa egiten dago bere lagun-taldearekin erriko tabernan, da or nola esaten dion auzoko mutilzarrak, adarra jotzeagatik-edo:

– Kalixto, aurki sui berria ere ba omen dezute ba.

– Bai, bai.

– Nik jakin dedanez, kastillanoz ere ikasi bearrean izango aiz.

– Zer kastillano ta zer latin! Nik naikoa diat euskera, ta orrekin konforme ez dagona, dijoala gure etxetik azkar; ta ik ere egitzik ire etxeko lanak.

– Ez adi asarretu, motell. Nik ez diat orregatik esan.

– Asko diagu.

Beste basarritar batek aldatu zuan izbi-dea:

– Aurten belerra erruz dek –esanez.

Mutilzarra ta Kalixto, alkarri agur gozorik egin gabe etxeratu ziran bazkaltzera. Etxekoak berealaxe antzeman zioten Kalixtori zerbait bazuala. Andreak:

– Norbaitekin asarretu egin al zera, gizon?

Gizonak:

– Gure auzoko mutilzar txotxolo ori...

Andreak:

– Tabernako kontuak! Or ardoak ditu kulpak, ardoak.

Gizonak:

– Len naiko su ez daukatala, kastillanoz ikasi bearrean izango naizela esan ez dit ba!

Andreak:

– Ta ori al da motiboa asarretzeko?

Gizonak:

– Ari besteren bizkar parra egitea gus-tatzen zaio.

Andreak:

– Tira, tira: zopa beroa dago ta oztu baño len asi gaitezen bazkaltzen.

Kalixto oso sentikorra zan da etzuten izan berriketa aundirik bazkal denboran. Siestatik jeikitakoan, piska bat gozatu zan gure gizona.

San Juan aurreko ostegun batean, Lurdesek notizi au ekarri zien gurasoai:

– Begira: nere mutil Anbrosio zuek eza-gutzeko gogoarekin dago. Udazken aldera ez-kondu ere egin bearko degu-ta, datorren os-tegunean etorriko gera, Tolosa'ko pesta iku-siz. Etxea txukun-txukun eduki ta merienda goxoa jarri; ta gona zar orren lekuan beste bat jantzi, ama. Ta zuk ere, aita, galtza zar oiek, gu emen gauden arterako benik.

Amak:

– Zer den ba, neska: edo erregekumeren bat al den?

Aitak:

– Ik ezagutzen al ditun beraren gurasoak?

Alabak:

– Aitarik ez du. Orain bost urte il omen zan, mula batek bere «parte» inguruan osti-koz jota. Madrid'a ekarri omen zuten ope-

ratzera, ta laister eman omen zuan azken arnasa. Amak, kolejio batzuk garbitzen ateratzen du ogia. Iru seme ta alaba ditu. Bi seme Madrid'en kamarero ta alabatxo gazte-na oraindik eskolan. Joan dan udaran izan zan ama ori emen da emakume jatorra ematen du. Ezkontzen geranean, joateko asmoa badegu Segovia alde ortara. León'en ere badiu beste izeba-osaba batzuk, ain zuzen bere aitautxia, ta aruntza ere joateko esanaz dau-de. Beraz, datorren ostegun ortan etorriko da *pedida de mano* egitera.

Amak:

– Zer den ori?

Alabak:

– Bere errian ala esaten omen zaio. Euskeraz esan bear bagendu, onela izango litzake gutxi gora-bera: ezkontzeko zueri baime-na eskatzea.

Aitak:

– Esan akion Anbrosio orri, eskua ari emanda neretzako palta detala, ta konpontzeko berak nai duan bezela.

Alabak:

– Zurekin ez dago, aita.

Amak:

– Jesus! Zer teatro egiteko ote gaude?

Alabak:

– Lasai, ama, lasai.

Aste artan egiñalak egin zitun Lurdesek bere maiteñoari itz batzuk benik euskeraz erakusten, baña alperrik. Ori oso zalla zala erantzuten zion, da etzitzaiola ajolik aren gu-

rasoak gaizki itzezin arren. Soldaduzkan ere ezagutu zuala euskaldun bat kastillanoz tutik etzekiana, ta bazekiala gauz oien berri.

Ala, etorri zan urrengo osteguna. Txukun da garbi zeuden Bordaberri'ko baztarrak. Arratsaldeko bostak alde ortan or dator gure bikotea apain da arin. Berak irixterako, atea zabaldu die Joxepak. Alkar besarkatu dute. Ondoren, Cervantes'en izkuntza etzan izango, baña «al duanak al duana, munduko legea».

Erregaliak ere ekarri zituzten: aitarentzako sei sudur-zapi edo pañuelo ta amarentzako lepoko katea medallarekin.

Merienda edo arratsaldeko goxoa egin zuten danak da ekaitz-aldia baretzen zijoan.

Illunarekin batera utzi zuten Bordaberri Lurdesek eta Ambroxiok, Tolosa'n jira-bira batzuk eman da Donosti'ratuko zirala esanez.

Egun artako apal denboran ere bazuten zer kontatua Bordaberri'n. Amak:

– Nik uste baño kastillano zuriagoa da ori. Mutil bikaña.

Aitak:

– Ijito zuria da okerrena gero.

Amak:

– Zu onuzkero etzera aldatuko. Olako edukazioa ta errespetoa ez ditu izaten edozeñek.

Aitak:

– Ori, geroxeago esateko kontu ohea izango da.

Perikok:

– Etorkizunaren berri emen iñork ez dakigu ta zertan ainbeste berriketa? Euskaldunak ere badira, soñean galtzik merezi ez dutenak.

Amak:

– Arrazoi dek. Galarreta'ko Iñaxik euskalduna artu zin, baño onuzkero bi aldiz damutu zaiok.

Aitak:

– Goazen oiera errosaioa esanda.

Ala bukatu zan egun artakoa ere. Lurdes, berriz, etzan asarre bere gurasoena eginda zeukala ikusi zuanean.

Udara bete-betean zan da Periko aspertuta zegoan basarri-lanetan. Amaika aldiz esan zuan:

– Lana galanki ta diru gutxi basarrian.

Ixillik gorde arren, bere erabakia artua zeukan. Auek ziran bere ametsak:

– Inaxio etortzen danean, Lurdes ezkonduko da ta ni Amerikara. An txofer ikasiko det. Esaten duten aña aberastasun badute, ez naiz gaizki izango. Izeba-osabari ondo-ondo egin da gero gerokoak. Gañera, biajea ta dana berak ordaintzen dit. Norberak pagatuta, amaika bada joana. Aiek nere komentzia izan bazuten...

Soldaduaren karta bat edo beste jaso zuten, geienetan kontu berdintsuakin da xoxa-eske.

LENGO TXOKORA

San Fermin bigarrena zan. Apaltzen ari dirala, sukalderaño sartzan etzaie ba Iñaxio, illabeteko permisoakin etorri zala esanez? Oraingoan zakur-zaunkarik ere etzan. Ikulluko garo-pillan baitzan, lau ume eginda. Jesus, ura poza!

Amak:

– Baña nola, geiago abisatu gabe?

Iñaxiok:

– Beste nere lagunak, ni joaten naizenean izango du illabeteko permisoa. Biok batera etortzerik ez daukagu, gu bakarrik gera beiak jeizten dakigunak eta. Beste soldaduak ez dute illabeteko permisorik. Guri koronelak, ondo portatu geralako ematen dizkigu. *Permiso especial* deritzaie.

Aitak:

– Ta nola paisanoz?

Iñaxiok:

– Ango arropa aiekin ederki aspertuta

nago ta eskubidea badegu onela jazteko, permisoakin etorri bear degunean.

Amak:

– Ta lizentzia noiz?

Iñaziok:

– Agoztua pasa ezkeru edo ortxe ibilliko gera.

Amak:

– Beajondaikela. Utzi pakete ta erropa oiek eta jarri apaltzen, premian egongo aiz ta.

Aitak:

– Oraingoan, orratio, gizenduta etorri aiz.

Iñaxiok:

– Naiko esne jaten degu beintzat eta.

Apalondo ura ta gaua ere ederra zan Bordaberrira'ko.

Udara ontako lanak errex egin zituzten, arranek ezik, auzo guziak inbiritan zituztela. Bazan giza-indarra, aita bi semeakin. Ernio'ko jirak ere gaitzik etzion egin Kalixtori, ta euri-zaparraren ondorenean, ateri.

Iñaxioren permisoa ere bukatu da. Agoztuaren seia zan. Zazpian, goizerako koartelean presentatu bear zuan. Iñoiz baño obe-toago preparatua ta iñoiz baño alaiago arkitzen zan Iñaxio. Zer esanik ez, anai ta gurasoak. Izan ere, beste illabete gora-bera etxean izango zan, soldaduzkako lan guztiak eginda. Garai batean olakorik sinisten ere!

Bordaberri'ra sekulan baño maizago etortzen zan karteroia bolara ontan. Batean Ameriketakoa, besteko Lurdesena, au ere ez

baitzan len bezin maiz etortzen bere ezkontza prestatu bearrarekin, da oraingo ontan onena: beste zortzi egun barru etxeratu zala Iñaxio lizentziatuta.

Aita-semeen aurrean Joxepak irakurri zuan. Bazirudian Bordaberri'ko etxekoandrea andereño biurtu zala. Ara zer zion:

Agoztuak 30, 1953'an, Burgos'en.

Nere famili maitea:

Orain artean nigandik artu dezuten kartarik pozgarriena izango da onoko au. Atzo eguardian, Granja'ko brigadak, beste zortzi egun barru etxean izango giñala esan zigun.

Sei soldadu ta kabo bat izaten giñan emen, da orain beste zazpi ekarri dituzte gure lekua betetzeko. Gu bi euskaldun bakarrek emen: errezildarra eta ni. Oraingo auetan, berriz, bakarra etorri da, bera oiartzuerra. Besteak belarrimotxak dira.

Guk alegiña erakutsiko diegu nola diran emengo lanak, da or konpon ditezela soldadu, brigada, kapitan da gañontzekoak.

Orain ez noa beste konturik jartzera. Gero izango degu naiko denbora.

Agur da laister arte, zuen

Iñaxiok.

Joxepak ollo zarrrik aundiena begiz jota zeukan, bere seme maitea etortzen zanerako. Ala zion berekiko:

– Aspaldian ez den arrautz asko egin, baña oraingo ontan probetxuzkoa izango aiz.

Karta idatzita zegoan fetxatik, egunak zuzen kontatzen zituzten. Zazpigarren gauean,

lo-zorro batean daudela, trumoi-ots batekin bezela esnatu ziran. Aiek zakur-zaunkak eta eupatekoak! Olakorik! Goizeko irurak ziran. Iñaxio alajañetan! Aztu ziran logaleak. Ama inguratzen zaio lepotik eltzera. Ura patar-usaia!

Amak:

– Motell, nun ibilli aiz?

Iñaxiok:

– Aupa! Lizentziatu gerala, ama!

Arrituta zeuden aita ta ama ta Periko. Sukaldeko aulkiarekin estropozo bat ere egin baitzuan, da sekulan etzuten ala ikusi.

Amak:

– Ez da kontuak esateko garaia, ta goazen oiera. Biar badaukagu naiko denbora itzegiteko.

Goizean, aita, ama ta Periko jeiki zira-nean, gutxi gora-bera izketa auek izan zituzten:

– Edozein moduz ere, lizentziate ori gauza aundia izango da. Gure Iñaxiok beintzat etzuan otzik ekarri; lokatz-pilla galantak bai. Emen bidea legorra dago ba. Ez da gutxiagotarako, ainbeste illabete soldadu pasata.

Bazkaltzerako, justu-justu jeiki zan Iñaxio. Arritzekoa ez danez, bazuten zertaz itzegin.

Amak:

– Nun ibilli ziñaten edo egon ziñaten garai oiek arte? Periko izan balitz sikira; baña i?

Perikok:

– Emen beti kulpak nik izaten ditut. Ur geldia- ren saltoak ez dira onenak izaten gero...

Amak:

– Tira, tira: ollo-salda ederra egongo da ta.

Iñaxiok:

– Tolosa'ra illuntzeko bederatzieta iritxi giñan. Bost euskaldun Tolosa'n jeixtekoak da Agustiñenean apaldu genduan bostak. Bapo apaldu ere: lenengo bixigua ta gero txuleta bana; postre, kopa ta puru, danak. Nagusiak beste kopa bana atera zigun bere kontura, lizentziatu giñalako.

Amak:

– Ez dago esan bearrik, Iñaxio; ez dago esan bearrik.

Aitak:

– Garai oiek arte bertan egon al ziñaten?

Iñaxiok:

– Ez; amabietan atera giñan. Baña Tolosa'n tabernik zabalik billatzen genduan arte, or ibilli gera. Astiasuarra genduan bat eta erdi bertsolari, gañera. Etzan asko ixiltzen.

Aitak:

– Patarra bertsolari.

Iñaxiok:

– Zer egingo dezu ba? Bizitzan bein lizentziatzen da. Au da ollo-puska, au! Alde ederra dago ango *bistoke* aietatik.

Amak:

– Zer dituk oiek?

Iñaxiok:

– Aragi zikin bat txikituta ta legatz-puska bezela salsan jarria.

Txarrik pasa gabe onik ere ez dala etortzen dio esaera zarrak, da onen testigu Bordaberritarrak ziran.

Gauzak normaldu ziran. Lurdes ta Perikok erabakita zeukaten zer egin bear zuten, da aita-amak laister ziran Iñaxiorekin bakarrik.

LURDESEN EZKONTZA

San Migeletan Lurdes etxera dator ta au dio:

– Il onen azkenean ertengo naiz neska-me-lekutik. Urrengo illean, ogei ta zortzian, San Simon egunean, ezkontzea pentsatu degu ta bitarteko denborak bearko ditut preparamatzeko.

Gurasoak naiko tristetu zituan, baña munduko legea. Aitaren penik aundiena, kastillano batekin bere alaba bakarra ezkontzea zan.

Esan bezela, Lurdes etxera etorri zan. Ameslari zebillen gure neska panpoxa, bere egunik zoragarriena prestatzen. Amak ere alegiña lagunduko zion; nola ez?

Donosti'ko Loiola'n zuan mutillak etxebizitza artua, ta ura ere naiko antolatzen ari ziran.

San Simon eguna urreratzen zijoan ta dana gertu zegoan: mutillaren ama ta neska-

ren aita aitautxi; erriko elizan ezkondu, Don Pedro buru zutela, ta Tolosa'ko *Erbiya*'e-nean bazkaria.

Bukatu ziran garai bateko mandioetako bazkari edo eztaie aiek.

Ezkontzako elizkizuna dana euskeraz izatea nai zuan Lurdesek, da Ambrosiok ikasi zuan ainbeste.

Irurogei ta amar bat bazkaldar-edo baziran, da naiko tristea izan zan Kalixto ta Joxeparentzat. Ogei ta amar bat kastillano baziran da auekin etzan giro. Bein kafea artu zutenean, ura kantatu bearra! Soñu-jotzalle bat ere bazuten da onek naiko lan izan zuan auen gustoa egiten.

Bordaberri'ko zarrak ezkonberriak agurtu zituzten malko garratz batzuk boteaz, ta etxera etorri ziran illuntzerako.

Urrengo karteroaren bixita Bordaberrira ezkonberrien postalarekin zan. Segovia'tik ain zuzen. Kontu jakiñak: oso ondo zebiltzala, Madrid'en ere bi egun pasa zituztela lengusu batzuen etxean, da abar da abar.

Apalondo batean onela itzegin zien Perikok bere gurasoai ta anaiari:

– Begira: artu det erabakia, ondo pentsatu ondoren. Emendik nik norabait atera bearra daukat. Tolosa ta inguru auetan lanaukera aundirik ez dago ta, osabak esaten duanez, ango aldean soldata txikiak gañera. Ura ez bazait gustatzen, emendik aruntza aña bide egongo da andik onuntza, ta ikusiko degu. Len ere badira makiña bat joanak, ta

aberastuak ere bai. Guretzat ere ez da dana suerte txarra izango. Gañera, artaraka, soldaduzkatik libre ere gelditzen naiz.

Iñaxiok:

– Arrazoi dek. Ori ez pasatzearren, bibote aien mendean ez egotearren, joan leikek Afrika'ko moro tartera ere.

Aitak:

– Ara, berriz! Onek aterako zizkiguk eltzetik babak!

Amak:

– Soldaduzka txarra izango dek, Iñaxio; baña Burgos atariko atean zegok Amerikarekin komparatzeko. Gañera, ori bazekiagu zenbat denborakoa dan. Amaika seme badek gurasoak malkotan utzirik itxasoaren beste aldera joana, geiago alkar ez ikusteko.

Bordaberri'ko nagusi-etxekeandreai ere malko mardulak asi zitzaizkien masalletan beera, ta or bukatu zan arrats artako alkarizketa.

Ezkonberriak ere etorri ziran beren txangoa pasata. Oso ondo ibilli zirala ta oso jende ona billatu zutela Kastilla alde ortan.

Erregaliak ere ekarri zituzten: aitarentzako alkandora bat; amarentzako larruzko boltsa dotorea; Iñaxioentzat txapela ta Perikorentzat *montecristo* puru bat.

Egun bat igaro zuten Bordaberri'n da Loiola'ko bere kabira joan ziran, berriz ere laister etorriko zirala esanez.

Baña amak joan bear zuan aurrena,

oraindik ikusteko baitzegoan bere alaba ta sua biziko ziran etxea.

Negu-sarrerako egun eder batean, or-dioa gure Joxepa bere alabarengana. Artu ditu babarrun, intxaur ta arrautz. Nola ez, ain maitea baitzuan alaba?

Loiola'n jetxi da trenetik da alaba zai zeukan geltokian, aurretik abisatu baitzion telefonoz noiz joango zan. Ama-alabak or-dijoaz kabi berrira.

Amak:

– Neska, au den kotxe-pilla eta jendearen ibilli bearra! Beste patxara bat zegon gure errian.

Alabak:

– Orixe! Gure errian bosteun lagun etzerate iritxiko danetara. Emen, berriz, millaka bizi gera. Donosti ta au bat dirala esan liteke. Gañera, emen soldaduen koartelak daude. Orko bi taberna oiek ere geien-bat soldaduakin bizi dira.

Amak:

– Gizarajo pranko ibilliko den orduan gure Iñaxioren gisa.

Alabak:

– Danak ez dira Iñaxio bezelakoak, ama. Emen badira, etxetik zerbait bialtzen diotenean, dana segituan gastatzen dutenak da nolabait samar ibiltzen diranak.

Amak:

– Orixe den ba gizarajoa izatea. Len esandako tabernariak ez ditun gaizki ibilliko.

Alabak:

– Gu Iñaxiorekin kejatzen gera, gutxi ateratzen dalako ta abar. Emen ikusten diran asko baño naiago det nik Iñaxio bezelakoa.

Amak:

– Bai. Iñaxioren akatsa ere ori den: Pazko bigarreneko peri oietxetara bakarrik dirala bere arteerak, da gazteak beste jolas batzuk ere bear dizkin. I ta Periko etzerate olakoak. Danak etzegon berdiñak izaterik eta zer egingo diñagu?

Sartu dira etxeko portalean da badijoaz eskalleretan gora, laugarren zoruan baita beren bizilekua.

Amak:

– Neska, onera etotzeko, bean egin bearra zegon amaiketakoa.

Alabak:

– Ez da ainbeste, ama. Oitura-palta da ori. Gu baño gorago ere, emen jende asko bizi da ta iñor ez da kejatzen.

Lurdesek iriki du bere atea ta aurrera.

Alabak:

– Auxe da ba gure txokoa, ama. Begira sukaldea. Au, lo egiten degun gela. Bestea, ara komedorea. Emen komona ta bañua. Or beste bi gela, oiek utsik oraindik. Denborarekin beteko al dira.

Amak:

– Bai, neska, bai. Danak ez ditun urte batean egiten.

Alabak:

– Au, Ambrosioren amak egin zidan erre-galoa. Beste au, Zarauztarreneko etxekoan-

dreak. Beste au, berriz, ango neska lagunak. Beste au, an egunero gosaltzen zuan autobusetako txofer batek. Ta beste ori, alakoak.

Olaxe erakutsi zizkion bere amari alabatxoak.

Alabak:

– Begira zer eserleku dotoreak, ama. Orrelakorik ez dago Bordaberri'n.

Amak:

– Bai; baña emen ez den eskallera azpian arrautzik egongo.

Alabak:

– Bazkaria preparatzen asteko garaia degu. Nola pasatzen dan denbora! Aurki emen da Ambrosio. Atzoko gaueko amabietan sartu zan lanera ta gaur amaiketean aterako zan. Baxo-erdiren batzuk ustutzen ibilliko da orain. Amabiak; emen degu berealaxe.

Amak:

– Panaderoaren lana ere tristea da: gaue-ro lana egin bear.

Alabak:

– Bai; baña jornal ona irabazten du, gauean ogi egiten da goizean partitzen. Gañera, etxerako bear dana libre daukate etxe ortako langilleak.

Amak:

– Ez da gutxi, ez da gutxi.

Atean tirrin-otsa. Ambrosio, jakiña. Atea iriki dio andreak. alkar agurtu dute kastillano-euskera nasian da bazkaltzen jarri dira.

Arritzekoa ez danez, bazkal ondoan oiera joan zan Ambrosio. Joxepak ere, beranduegi

gabe etxera etorri nai zuan. Bostetako trenera lagundu zion alabak eta onela agurtu ziran.

Illuntzerako etxean zan Joxepa. Oso gustora etorri zan. Bere alabaren bizimodua, berak uste baño obetoago asi ote zan iruditu zitzaion. Etxekoai orixe esan zien da gure Kalixto puska bat konformatzen asi zan.

Andreak:

- Urrena biok joan bear degu.

Gizonak:

- Zu, gelditu gabe ibilliko ziñake.

Andreak:

- Gizon guziak berdiñak zerate. Zuen moduko kirten batzuk juntatu ezkerro, peritik perira ibilliko ziñateke; ta andrea artuta ez dakizute iñora joaten.

Gizonak:

- Ganadu-lanak eginda apaldu dezagun.

Orrela bukatu zan egun artakoa ere.

ELURTEA

Periko Ameriketako osabari karta egiteko asmotan zebillela, ikusgarrizko elurtea etorri zitzaien.

Elurteak baditu bere alderdi onak ere, batez ere basarritar eiztarientzat. Eguraldi onean beti baitago zer egin basarrian.

Txerri bikaña il berria zuten. Ganbaran naiko belar ondu. Erramolatxa ere bai. Ganaduak gobernatu ezkerro, bapo.

Kalixtok Kartolar'ko arkaitzean jarriak zituan bi zepo lepatxurientzat. Goiz batean, ikustera dijoala, erbi-arrastoa billatu du elurretan. Ori arratsalderako utzi ta zepoetara joan zan.

Inguratu baño lenago, sumatu ditu egundoko zalapartak. Etzuan denbora askorik pasa inguratzen. Zer dek eta lepatxuria zepoan! Ura poza! Arentzako etzegoan momentu zoriontsuagorik.

Eldu dio eta laister urratu dizkio eskuak

gure Kalixtori. Zepotik askatzen etzan atrebitzen il arte. Bestela... Makil batekin etzion nai orduko azkenengo arnasa eman arazi. Golpe aundirik ere ez baitzion ematen, larrua ondatzeko bildurrez.

Artu bizkarrean da or dator etxera. Etzan asarre. Zepoak gordeta utzi ditu, beste batean jarriko zituala-ta. Etxean sartu zanean, andreak:

- Zer da ori?

- Lapatxuria, Joxepa, lepatxuria.

- Jesus! Orren larruak ez du asko balio izaten?

- Bai; orren larru-diruakin dozen erdi bat arkume onak erosi litezke.

- Tira, tira! Noizbait guk ere suertea bear genduan. Ibillera txar pranko eginda, esku utsetan amaika aldiz etorri zerate.

- Zer nai dezu ba: egunero lepatxuriakin etortzea? Urtean bein balego ere...

- Onelako elurtea ere ez da egunero izaten. Mutillak, emen jan bear onek komeriak ditu.

Iñaxio ganadu-ganbela batzuk txukuntzen edo arreglatzen ari zan eta, ain animala polita ikusi zuanean, etzan asarre.

Periko eizean zan da bi zozo eta lau birigarro ta kaztarro batekin etorri zan. Bazan poza Bordaberri'ko sukaldean.

Aitak esan dio Perikori nola erbi-arrastoa billatu duan, da erabaki dute azkar bazkaldu ta joan bear dutela biak.

Iñaxiok etzuan ortarako apiziorik. Onek

naiago zuan ikullu aldean edo mandioan zerbait egiten jardun: gurdi edo lanerako tresnak arreglatu. Sokor jotzeko mazoak egin da eskoare batzuk antolatu ta zintzilika jarri ezkeru, udarako ez dira gaizki etortzen. Orixe zan mutiko onen gogoa.

Bazkaldu ta erten dira aita-emeak. Etxean bi eskupeta zituzten, baña bat zan ona. Bestea, garai bateko laputxe zaarra. Amar kartutxo bakarrik zituzten onentzako ta Kalixtok aspaldi erosiak. Orduan ere etzitan nai orduko billatu, ta saltzalleak esan zion azkenengoak izango zirala, geiago etzala alako kartutxorik egingo-ta.

Allegatu dira erbi-arrastora. Kalixtok esan dio semeari arrastoari etzaiola ondotik jarraitu bear, urrutixeagotik baizik. Erbiak, gordeta dagoan lekutik, ikusten badu bere arrastoa datozeela, azkar anka egiten du. Orregatik, disimuloan joan bear da.

Aitak billatu ditu ximaurrek ere, ta eza-gutu du arra dala; erbi aundiren bat nolanai ta ere.

Iturri-txulo batera gertutzean, uste gabean or altxa zaie ollagorra. Ura ego-otsa ta zalaparta! *Danba! Danba!* Perikok bi tiro bere eskupeta laputxekin, da moko-luzea osasun ederrarekin aurrera.

Une berean, semeak etzuan ikusi, baña aitak bai: goiko muño baten gañean dagoan txillar azpitik, erbia anak altxata. Arranek ezik, etzeukan belarrietan zikiñik!

Aitak:

– Ez aiz eiztaria. Erbitara datorrenean, beste iñori etzaiok tirorik tira bear, erbiari baizik. Goiko muño aren gañean zegoken erbia. Orain arrapa zak!

Semeak:

– Ollagorra bota bagendu ere...

Aitak:

– Len ere esan diat ez aizela eiztaria.

Semeak:

–Arrastoari jarraituko diogu ta berriz ere billatuko degu. Ez asarretu.

Aitak:

– Erbia, lenengo erten-aldian ez badek botatzen, etzaik jarriko bereala tirabidera.

Semeak:

–Ikusiko degu. Oraindik arratsalde luzea dago.

Aitak:

– Orain joan giñezkek arrasto ondoan ere. Ori puska batean ez dek gordeko

Badijoaz izardi ta pats erbiaren ondoren. Alako batean, an ikusten dute mendi baten gañean berai begira dagoala.

Aitak:

– Ikusten al dek ura? Etziguk parra gaizki egingo. Madarikatua!

Aita eskarmentu askoko eiztaria zan da pentsatu zuan alperrik zala jarraitzea. Semeak, ordea, etzuan etsitzen. Da aita ere, goizean ekarri zuanak zearo indarberrituta zeukan.

Pausoa pranko ta neke ederrak artu ondoren, illun kolorea artzen asi zan eguna ta

etxera etorri ziran aita-semeak, erbia beste egunen batean jango zutela pentsatuz.

Ordurako, Patxiku Trapu Bordaberri'ko sukaldean zegoan, lepatxuria erosteko asmatan. Jakin bezin azkar etorri ere. Ingurutako larru guziak onek erosten baitzitian, da olakoa etzan noiznai izaten.

Kalixtok:

– Zer aize-klasek ekarri au onera?

Patxiku Trapuk:

– Jakin diat ire azaña, ta zorionak!
Oraindikan ere ez ago makala.

Kalixtok:

– Arratsaldeko au okerragoa izan dek.

Patxiku Trapuk:

– Arratsaldean bestea ekarri nai al uan, ala?

Kalixtok:

– Erbi baten arrastoan asi gaituk da gure seme onek ollagor zikin bati tira zizkiok bi tiro, ta ez ollagor da ez erbi.

Perikok:

– Zure eskupeta izan banu, bearbada ollagorra emen izango genduan.

Kalixtok:

– Langille txarrak erreminta onik ez.

Patxiku Trapuk:

– Begira: zenbat bear dek lepatxuri onengatik? Dagoan bezelaxe eramango diat.

Kalixtok:

– Aundi samarra dek da, milla ta eun pezta ematen badizkidak, iretzako.

Patxiku Trapuk:

– Arraioa! Eskatzen ez ago txantxetakoa!
Txekorra baño galestiago lepatxuria!

Kalixtok:

– Joan dan urtean, nere ezagun Alkizar batek milla peztan saldu omen zin, da seguru asko au baño txikiagoa.

Patxiku Trapuk:

– Joan dan urteko prezioan zebillek aurren ere larru-klase au. Nik oraindik ez diat milla pezta baño geiago pagatu lepatxurilarrurik, da au ere orixe ordainduko diat, ez geiago ta ez gutxiago.

Kalixtok:

– Eun peztako ori egin zagun orduan erdibana.

Patxiku Trapuk:

– Esan diat, Kalixto, zenbat balio duan neretzako. Ortik aurrera, ezta xentimorik ere. Gañera, etxetik eramanda, iretzako enredo guztiak kenduta gelditzen dituk. Tolosa'ra edo Ordizi'ra perira joanez, milla pezta ekarriko al dek etxera?

Kalixtok:

– Tira, tira! I etzegok izketan arrapatzerik da eraman zak!

Joxepak:

– Milla pezta bada, bai, zerbait. Artajorratik ez dira bereala irabazten.

Patxiku Trapuk:

– Arrazoi dezu, etxeko andre, arrazoi.

Joxepak:

– Zertarako izaten dira larru oiek?

Kalixtok:

- Zertarako izango dira! Etxekoandre aberatsen abrigoak apaintzeko.

Joxepak:

- Ez dira merkeak izango.

Patxiku Trapuk:

- Bai; baña naiko dirua duanak olakoxe gauzak egiten ditu, ta zuentzat ere ez da gaizki etorri.

Perikok:

- Ezta zuretzat ere, adiskidea.

Iñaxiok:

- Izana danentzako da ona.

Milla peztako aitona mai gañean utzita, tragoska bat egin zuan tratalariak, da lepatxuria zorro batean sartuta, agurtu ziran gau on esanez.

Joxepak:

- Ollo bat il bear det segituan, biar bazkaltzen jateko. Zuen nekeak zerbait ere merezi dute.

Kalixtok:

- Elurte oni kontra egiteko ez da gaizki etorriko.

Len esan dedan bezela, elurteak ere badi-tu ordu atsegiñak.

Urrengo eguna egun aundia zan Bordaberrin, olloa janez.

Apaltzen zeudela, onela itzegin zien Joxepak:

- Eizean ibiltzea ondo dago. Baña sagarretako ta gaztañetako saskirik gabe gera aurki. Iru-lau bat lepasaski ederki etorriko lirake udazkenerako, ta negurako ere bai ar-

bitarako-ta. Onelako egualdiarekin ez badira egiten, noiz egin bear dituzute? Tolosa'n, berriez, ez daude oso merkeak.

Kalixtok:

– Ondo diozu. Biar goizean, gaur utzita-ko zepoak jarriz, ekarriko degu sorta bat zumitz-makil; da, elurte onek jarraitzen badu, saskiak egingo ditugu.

Perikok Ameriketako pentsamentuak zebilzkin beregan. Aurki danak utziko zituan: gurasoak, senideak, etxea, lurrak, lepatxuri, ollagor ta mendi ta erriak. Eizez aparte, etzeukan lan egiteko gogo aundirik, da onela zion:

– Nik gaur altxatako erbi edo ollagor oietakoren bat bota bear det ta nerekin ez kontatu geiegi. Gañera, badakizute zer pentsamentutan nabillen.

Kalixtok:

– Iñaxio, biok joango gaituk. Bi aizkora txiki ta sokak artuta, ekarriko dizkiagu zumitz-makil da akullu-gai bikañak. Eskupe-ta bearrik ez diagu. Periko ibilli dedilla nere eskupetarekin. Laputxen aitzakirik ez dezala izan biar.

Iñaxiok:

– Guk naiko urritz-makil ekarriko degu ta onek ekarri dezala eiza.

Joxepak:

– Orixe!

Urrengo goizean, bezperan esanda bezela, joan ziran irurak mendira.

Baña Perikok, eizetik aparte ere, baze-
bilzkian bere kezkek. Errekatxo'ko Mi-
rentxuk ere biotza ikuitzen zion. Baña eraba-
kita zegoan ezkerro, ari agur jator bat egin da
karta idaztea pentsatu zuan bere osabari.

Aita-semeak ekarri zituzten sorta bana
eguardirako. Seguru asko, erromatarren kon-
tra ibillitako lizar-makillak baño dotorea-
goak. Periko etorri zan utsik da gose galanta-
rekin.

Ganadu-lanak egin zituztenean, ollo zarra
bapo astindu zuten.

Aita ta Iñaxiok bazkal ondoan zumitz
ateratzeari ekin zioten; da Periko, eizerako
aitzakian, Errekatxo ingurura arrimatu zan.

Zozo bati tirako balizkio bezela, Mi-
rentxuren etxe-atarian bi tiro tira zituan:
danba! danba!

Laister atera ziran Errekatxo'koak, Mi-
rentxu aurrena zala. Azkar sartu arazi zuten
gure mutilla barrura, kanporako baño giro
obea zegoala-ta.

Naiko lotsati sartu zan Periko, beñere
sartu gabea zan Errekatxo'ko sukaldera, ate
ondoraño askotan etorri bazan ere.

Mirentxu ere kolor-gorritu zan, da ama
asi zan izketan, gazta ta botil ardoa maiean
jarri ondoren:

– Periko, asmo berriak ba omen dituzu,
ba.

Perikok:

– Bai, Arjentina'ko osaba Santik, bere se-
mea il zitzaion ezkerro, ez dit pakerik ema-

ten, da erabaki det berarengana joatea. Ganadu asko eta martxa izugarria omen daukate. Emen, berriz, ez dago lan eta jornal aundirik. Gure etxean ez dute nere bearrik, Iñaxio ondo dala.

Mirentxuren amak:

– Amak ez dizu orrelakorik esango.

Perikok:

– Ez. Baña bizimoduko martxa norberak jarri bear du emen, suerteak laguntzen diola. Gañera, ez naiz lenengoa. Millaka euskaldun daudela dio osabak; da asko, aberastuta.

Mirentxuren amak:

– Urrutiko intxaurrek amalau, bertaratu ta lau, Periko.

Perikok:

– Badakigu. An ere zakurrak anka-utsik ibilliko dira; an ez banaiz konforme, aruntza aña bide egongo da onera ere.

Gazta ta ogia janez ta ardo-tragoska batzuk egiñez, tankera ortako alkar-izketa luzea izan zan.

Mirentxu naiko triste ta ixilik egon zan; da, ertetzerakoan, ate ondoraño lagundu zion Perikori, emen biak bakarrik alkar-izketa serioa egiñez.

Perikok, agurtzerako, itz auek esan zizkion:

– Mirentxu, oraindik illabete batzuk igaroko dira ni Ameriketara joaterako ta askotan ikusiko degu alkar.

Mirentxu malko mardul batzuk boteaz

sukalderatu zan; da Periko, eizean ibilli balitz bezela etxeratu zan.

Aita-semeak ordurako zumitz-mordo ederra aterata zeukaten, da Periko ere gustora sartu zan, Mirentxurekin kontuak garbitu zituala-ta. Apaldu ondorenean, danak oieratu.

Jakiña, Periko ez beste danak. Au, Ameriketako osabari karta idazten gelditu zan.

Urrengo bazkalondoan, kartaren berri eman zien etxekoai, ta baita irakurri ere zer jartzen zion Arjentina'ko osabari. Onela zan:

Bordaberri'n, Otsailak 15, 1953'an.

Nere osaba maitea:

Naiko zalantza ibilli det, baña azkenean artu det erabaki sendoa. Aita triste ta ama negarrez asten zaizkit, baña ni nerearekin aterako naiz. Iñaxio naikoa da etxerako. Gañera, soldadu joan baño, naiago det nik orrera joan, da al dan azkarrena komeni zait.

Errian jendea jakiten asia dago, atso mingain luzeak ere ez dira palta-ta. Lengoan batek ala galdetu zidan: ea egia al zan. Nik ez nion ez baietzik eta ez ezetzik esan noski. Ta nik emen daukaten bizimoduarekin ez al nuala orrelakorik egingo; emengo parrandak eta dantzak aztuko zaizkidala, pauso ori ematen banuan.

Ta, seguru asko, orrelakoak gero ta geiago izango dira.

Ni ez nau iñork mudatuko. Naiago nuke biar bertan barkuan sartuko banintz. Eguna joan da eguna etorri, beti kezka. Buru-

berotzalleak, gurasoen goibeltasuna ta abar, oiek ez dira onak.

Garbi esaten dizut, osaba: al dan azkarrena zuk biajerako txartela bialtzea nai nuke, ta ortik aurrera beste zuzenbide danak.

Oso osasuntsu ta sasoiko nabil, Jaungoikoari eskerrak, da zuek ere ala ibilliko zera-tela pentsatzen det.

Besterik gabe, zurearen zai gelditzen naiz. Nere aldetik ez da utsegiterik izango. Badaukat lurralde ori ikusteko gogoia.

Iñoiz aztutzen ez dan zuen illoba, besar-kada aundi batekin:

Larrarte'tar Periko».

Aita ta ama mutu gelditu ziran, alkarri begira. Iñoiz añako malkorik etzuan bota amak, da aita ere tristeago ikusi izan zan, aurrez janda baitzeukaten zer gertatuko zitzaien.

Lenengo itza Iñaxiok atera zuan:

- Suerte ona izan zak da dirua bialdu la-sai, an erruz izan bear dik eta.

Perikok:

- Ango berriak izango dituzute ta ez nauk aztuko zuentzat. Lengo kontuak ber-ritzen ezin asiko gaituk.

Kalixtok:

- Arrazoi dek.

AMERIKARA

Martxoaren 20'an artu zuan amerikanoak karta ori. Etzan asarre. Bere emazteari musuka ere etzan bereala aspertu, seme berri bat aurki bazutela-ta.

Gancia botil bat ere laster ustu zuten *soda*'rekin nastuta. Gazta-puskarik eta urdaiaz-pizkorik etzan paltako. Ura zoriona, ura!

Beren seme izan zan Karlitos'ek utzitako penak bukatu ziran. Andik aurrera, Buenos Aires'ko ajentzi batera joan da Perikoren pasajea moldatzen saiatuko zan.

Apirillaren 30'an zan Bordaberri'n Ameriketako karta, Perikoren izenean. Laister ireki zuan. Arjentina'ko osabaren alaitasunak irakurri zituan.

Zertifikatu bat zetorren eskutitzaren barruan, da jartzen zion arekin Donosti'ko ajentzi batera joateko, ta an esango ziotela zer egin bear zuan, da etzitziola xentimorik kostako, Bilbao'rako biajea izan ezik.

Pozik zan gure mutilla. Laster joan zan Donosti'ra. Osabak bialdutako zertifikatuarekin bere zedula erakutsi zion ajentzikoari. Onek deitu zuan Bilbao'ra telefonoz, da ordubete barru dana eginda zegoan:

Monte Udala izango zala barkua, ta Maiatzaren 29'an aterako zala Bilbao'tik Argentina'ra; goizeko amarretarako kai edo puertoan egon bear zuala dokumentu ta paper guztiakin; ezeren okerrik ez bazan, ogei ta bat egun pasako zituala bidean.

Etxera pozik etorri zan Periko. Pentsamentu triste guztiak menderatu zituan. Ametsetan ere Amerikarekin jardungo zan andik aurrera.

Etxean esan zien bere erterako eguna. Gurasoak oso gertu ikusten zuten Maiatzaren 29'a; Perikok, berriz, urruti.

Perikoren lenengo lana osabari karta idaztea izan zan:

Artu zituala bere enkargu danak, da Maiatzaren 29'an aterako zala Bilbao'tik *Monte Udala* barkuan, da ogei ta bat egun barru Buenos Aires'en izango zala, ta zai egoteko.

Eskutitz au bialdu ta lasai gelditu zan. Eguna etortzea besterik etziztaion palta. Ala zion berekiko:

- Emendik Ameriketara biajea debalde. Makiña bat joango ituzkek, aukera ori balute. Baita gaizki esaka ari diran atsoak ere.

Lenez gañera erri guztian laister zabaldu zan. Bere lagunak despedida edo azken agu-

rra egitea pentsatu zuten, larunbat-illuntze batean apari eder bat egiñez.

San Isidro eguna aukeratu zuten ortarako. Ogei lagun bildu ziran. Periko mai-buruan, lendakaria bezela.

Lagunak asko maite zuten Periko, ume alaia ta jostalaria baitzan. Dantzaria ere bai, bere aita bezelaxe.

Beste anai Iñaxio etzan orrelakoa. Au, apaltzera ere etzan etorri. Onek naiago izaten zuan txekor da beiak orrazten.

Bapo apaldu zutenean, bazan kantu ta bertso. «Ondarroa'ko itxaso-bazterra» zenbat aldiz kantatu ote zuten?

Alako batean, erabaki xelebren bat artu zuten: bertso botatzen etzuanak bost botilla zerbeza pagatzea. An ziran komeriak.

Bertsotan zerbait zekiana zan Etxeta'ko Joxe Mari, ta onek asiera eman zion:

Gau on Jainkoak lendabiziko
bertsolari baten gisan,
apari eder bat egin degu ta
begira nola gabilzan.
Gure Periko Amerikara
aldatutzen da bizitzan,
gu ere ez gaituk iñoiz aztuko,
i're ondo-ondo izan.

Beste emeretzik zer emango ote zutekean orrela bertsotan egiteagatik?

Iturburu'ko Joxe Mari asi zan urrena.
Aurrekoaren izen bera izan arren, onek
etzuan olako kutsurik. Ara nola bota zuan:

Alkarren ondon ibilli gaituk
ez dakit zenbat alditan,
diru askorik ez genin sarritan
baña sasoa korrika.
Amerikara juan bear omen dek,
an ba omen zeok dirua,
puska bat onera bialtzen badek
gaizki ez dek etorriko.

Etziran algara makalak. Urrengo txanda
zuanak paso eman zuan. Zubeltzu'ko Anto-
nio ondoren. Onek:

Astoa ta beiakin
sarri ibillia,
orain Amerikara
artzeko bidia.
Guk au zaindutzen
pasa bearko degu guztia,
ondo bizi nai ta ezin
komeria dek ugaria.

Arrupe'ko Austin urrena:

Bordaberri'tik etorri zaiguk
ari oneko erropa,

Amerikara dijoala-ta
dabilki milla erronka.
Barku ori ondo joango da
ez badu jotzen arroka,
notizi onak bialdu itzak,
adios, Periko-ta.

Etxeta'ko Joxe Mari aurrena zala, laister konturatu ziran lau edo bost, ori bertso zaa-rra zala itz batzuk sartuta, ta orrek etzuala balio.

Bota zuanak, berriz, Bordaberri ta Periko ta danak sartu zituala ta balio zuala.

An ziran komeriak. Azkenean, balekoa eman zan.

Ondorengo biak ere pagatzeko konforme zeudela esan zuten. Zortzigarrenaren bertsoa zetorren:

Elurte ederra pasa ondoren
sartu giñan maiatzean,
despeida au egin bear zala
Periko onen ondretan.
Aukera ederra izango dek an
neska gazte ta andretan,
Mirentxukin nik asi bear dit,
i lasai joan ari.

Erdiko bi puntuak bezelakoak izan balitu asierakoa ta azkenengoa, etzan bertso makala

izango. Baña ari danak, erortzeko arriskua izango du berriz ere.

Bederatzigarrenak paso. Amargarrenak bertso erdia bota zuan, baña ala ere bale eman zioten. Onela zan:

Zorion asko opa dizkiat,
Periko maitagarria,
Amerikako biaje ori
ondo izandu dedilla.

Urrengo irurak ere ixilik. Etziran asarre kantatu zutenak, naiko zerbeza debalde edan bear zutetela-ta. Amalaugarrenak:

Amaika aldiz ibilli gaituk,
Periko, alkarrekin,
pestetan eta tabernan ere,
bai dantzan da bai musean.
Geiago ez diagu alkar ikusiko
sartzen aizenen barkuan,
al baldin badek onuntz etorri ai
diru pilla bat artuta.

Amabostgarrenak:

Periko maitia,
tokatu zaik joatia,
Amerikako osaban diruk
artuta azkar etorri, maitia,
an berreun beiekin baño
emen bostekin obeto dia.

Ondorengo biak ere paso. Emezortzigarrenak:

Aizak, Periko, Amerikara
baoa gu emen utzita,
zenbat pena sentitzen degun
ezin dit adirazita.
Urte batzuak an pasa eta
etorri aberastuta,
ordun beste apari bat
egingo diagu poztuta.

Emeretzigarrenak:

Batzuak kale eta
beste batzuk bale,
mundu kaskar au ola zijoak
beti taberna-zale.
Amerikara ua, Periko,
puska batean ez alde;
Mirentxu an egongo dek
Errekatxo'n e.
Gu alkarrekin bizi giñezkek
lan puska bat egiñez,
joan bear badek ondo joan ari
eta lenbailen etorri.

Perikorentzat zan ogeigarrenko txanda;
baña oni algara artean malko mardulak ere
bazetozkion da ixilik gelditu zan.

Lagunak erabaki zuten barkatzen ziotela,
ta Etxeta'ko Joxe Marik bota zezala onen
partea.

Bat ez; iru bertso bikain jaulki zizkion
bere lagunari, seguru asko sekula aztuko
etzitzaizkionak. Ara nola ziran:

Pozez beterik egingo diat
nik egin dezakedana,
Amerikako suertea dek
ere eskutan dekana.
Lagun guztiak emen bilduta
auxen dek edertasuna,
Argentina'n e opa diagu
pakea ta osasuna.

Amaika ibillera pozgarri
gu egiñak alkarrekin,
Maria Jesus nerekin eta
i berriz Mirentxurekin.
Amerika orrek pama ona dik
aspalditxoan berekin,
aukera onik izaten badek
oroitu adi gurekin.

Amaika pena ematen ziguk
i Amerika joateak,
bazekiagu, eginda dauzkak
ondo emengo parteak.
Al baldin badek poltsak ekarri
zillar da urrez beteak,
beti zabalik egongo dituk
gure erriko atea.

Txalo mordo bat jo zuten danak, eta Amerikara zijoan semeari Pedro Mari Otaño'k jarritako bertso zoragarriak kantatzen asi ziran.

Bazan umorea. Ainbeste zerbezarekin nola ez? Goiz aldera erretiratu ziran, berriz laster alkartuko zirala-ta.

Maiatza bazijoan da, Perikok erten bear zuan aurreko igandean, bazkari bat egitea pentsatu zuten Bordaberritarrak, senide ta gurasoak batuta. Ala zion Joxepak:

– Olo zarrak badaude beintzat ollategian, da solomu eta txorixo ederrak ere bai oliotan. Geiago ez degu bearbada ikusiko gure Periko gizajoa ta merezi du.

Esan bezela, etorri ziran Donosti'ko alaba bere gizonarekin.

Bai bazkari ederra egin ere. Lagunen aparrian bezelako alaitasunik etzan. Periko baka-rrik ikusten zan alai. Beste danak goibel, gurasoengandik asita. Maleta eta erropa danak preparatuta zeuden.

Amak, kape-denboran, Jesusen Biotzaren medalla bat eman zion, esanaz:

– Periko, oni egunero errezatzen badiok, ondo ibilliko aiz; ta, au baztertzen badek, arrisku galantakin ikusiko dek ere burua. Nere esanik etzak aztu. Ni ere ez nauk aztuko, bizi naizen arte.

Ori esanarekin batera, negarrari eman zion amak, da oieratu egin zan, buruko mi-ñez zegoala-ta.

Iñaxiok:

– Ameriketara dijoala ta negarrez? Gaitz batekin edo oker batekin ilko balitz, zer gertatuko ote litzake?

Lurdesek:

– Ama beti ama izaten dek.

Kalixtok:

– Egunero kontu berdiñak.

Perikok:

– Arrazoi dezu. Naiago nuke biar erten bear banu.

Orain, Bilbao'ra nola joan bear zan erabaki bearra zegoan. Anbrosio, Lurdesen gizonak artu zuan erabakia:

Amerikara barkua debalde zuan ezkeru, etzala beste munduko gauza tasis bat artzea. Gañera, goizeko amarretarako etzegoala trenan joaterik, egun berean aterata beintzat. Berak eta Lurdesek lagunduko ziotela Bizkai'ko uribururaño. Tasista jarriko zutela jakiniñaren gañean, da bezperan etorriko ziralala, lantokian jai artuta.

Don Pedro apaizak ere egin zuan bixita Bordaberri'ra. Konseju on pranko eman zizkion Perikori: aita ta amak erakutsitako gauzak ez aztutzeko iñoiz; an ere bazirala apaizak; al bazan, jaiero meza entzuteko, ta abar.

Iritxi zan Maiatzaren 29'a ere. Goizeko zazpietarako kotxea zai zeukaten erriko plazan. Anai-arrebak eta Anbrosio ere zintzo etorri ziran. Erritar batzuk erten ziran azkenengo besarkada ematera, beste banakak leiotik ondo bizitzeko esanez.

Orrela agurtu zuan, bera jaio, azi ta bizi-
tu zan erria, Perikok.

Bederatzi t'erdietarako Bilbao'ko puer-
toan ziran. Guardi bati esan zioten zer asmo
zeramakiten, da onek ofizina batera eraman
zituan. Emen paperak zuzendu zituzten. Fir-
ma bat edo beste bota ere bai. Maletari txar-
tel bat erantsi ta ortarako zegoan leku batean
utzi zuten, da gaueko amarrak izango zirala
gutxieneko ontzia ertetzerako. Baña lenago
inguratzeko, bada ez bada ere.

Barkua an zegoan. Onek, ontzia baño,
pabrika aundi baten antza geiago zeukan.

Lurdeseke eta Anbrosiok etxera etortzea
pentsatu zuten, joandako tasisean. Jakin ez-
kero ordu seguru bat, barkuaren erteerako
egon zitezkean. Baña urrengo goizean berdin
aterako zala esan zien guarda batek.

Lurdeseke eman zizkion bi musu aundi
Perikori, ango berriakin azkar idazteko esa-
nez.

Anbrosiok ere maitekiro agurtu zuan bere
koñadoa, ura txarra baldin bazan, aiek emen
izango zirala esanez.

Periko etzan kokilduko ta bildurtuko,
bere burua bakarrik ikusi arren. Egun guztia
libre zuan ezkero, Bilbao ikusi bear zuala
bururatu zitzaion. Baita bazkari eder bat egin
ere Matxinbenta jatetxean. Illuntzerako,
kaiera etorri zan, baxoerdi batzuk edanez.

Barkuaren sarrerakoan, euskalduna dala
ezagututa, amerikano zaar batek kaso egin

dio. Andik aurrera, biaje guztian alkarrekin izango dira.

Goizeko irurak aldean atera zan barkua. Ertetzerako, apaldu ta pelikula bat ikusi zuten ontzian bertan, da beren etzan-lekuetara joan ziran.

Senar-emazte gazteak bazkaltzerako Bordaberri'n ziran. Bilbao'ko berriak esan zituzten da illuntzerako beren Donosti'ko bizilekuan ziran.

Aita ta ama ere, Iñaxiorekin, nekazari-lanetan aurrera zijoazten. Bero galantak egiten asi zan da semearen karta noiz etorriko zeuden. Karteroak etzuan, aiek nai orduko, Bordaberri'rako bidea artuko.

AMERIKAKO BERRIAK

Uztaillaren 13'an artu zuten ainbeste aldiz aitaturako Perikoren karta. Karteroari merienda ederra eman zion Joxepak eta danak pozik. Ara zer zion kartak:

Garagarrillak 21, 1953'an, Buenos Aires'en.

Nere guraso ta senide maiteak:

Garagarrillaren 19'an iritxi giñan Buenos Aires aundi ontara, gaueko amarretan. Oso biaje ona egin degu. Ontzia edo barkua ere alakoxea zan.

Donosti'ko uria ematen zuan. Monte Udala izena. Etzegoan ezeren paltik: taberna, zine, dantza-leku, joko-etxe... Dirua gastatzeko leku ederrak ere bai.

Itxasoa oso ona egokitu zaigu, ta ni geienetan goiko terrazara erteten nintzan da itxasoari begira ez nintzan aspertzen.

Milla lagun inguru izango giñan danetara, ta amerikano zaar bat izan det lagunik

aundiena. Naparroa'ko Gaintza'koa bera, ta Buenos Aires'en hotel bateko nagusia. Etzait iruditzen lagun txarra egin detanik. Ezertara beartzen banintzan, señak eman zizkidan, da asko istimatuko niñula. Jatorra gizona.

Bera ere gorriak ikusia zala, baña orain etzuala damurik. Kontua pranko esan zidan. Ori bai: zur xamarra ote zan tankera eman nion. Arek etzuan dirurik arrika botako.

Lendabiziko geldialdia Lisboa'n izan zan. Bigarrena, Canarias'en. Irugarrena, Montevideo'n. Da azkena, Buenos Aires'en.

Barkutik danetan atera giñan, ordubete-ko benik. Esandako uri edo kai oietan bada-go artu-eman ugari. Jesus! Ori da jendearen ibilli bearra. Klase guztitako jendea, gañera. Aita ta ama, arrituko ziñateke, nik ikusi ditudanak ikusiko baziñuzte. Ta nik, berriz, itzak idatzita ez daukat adierazterik bear bezela.

Osaba Santi emen neukan zai, Buenos Aires'ko puertoan, zintzo asko. Etzan asarre, ezaupidea egin genduanean. Kotxe edo furgoneta Ford batekin zegoan zai, ta Buenos Aires'en apaldu genduan, Restaurante El Globo'n ain zuzen.

Au nolako uria dan ez dago esaterik. Emen zenbat milloi bizi ote dira?

Bertan lo egin da goizean atera gera osaba bizi dan etxera. Lareun bat kilometro edo ola omen daude. General Pico izena erriarena.

*Badago zelai ederrik. Emen ez dago mal-
karrean amildu bildurrik. Ez, alajañetan.*

*Iritxi berria naiz ta ezin eman berri geia-
go.*

*Izeba emakume kaskar bat da, baña begi
argikoa. Naiko musu eman zidan onek ere.*

*Dana dala, oso ondo iritxi naiz Ameri-
ka'ra. Emen orain udazkena da.*

Eskumiñak daneri.

*Agur, ama, agur, aita, Iñaxio, Lurdes ta
Anbrosio.*

Aztutzen ez dan:

Perikok.

Lasaitu ederra artu zuten Bordaberrita-
rrak. Esan zeikean tristura danak aldegin zu-
tela. Ala zion amak:

– Jesus! Gure Perikok ikusiko ditu bazta-
rrak.

Aitak:

– Ikusia egongo da. Guk, oiek ikusterako,
il bearko degu.

Iñaxiok:

– Bai, bai. Guk ere esan genezake ameri-
kanoa badegula.

Amak:

– Biar goizean joango naiz telefonora.
Lurdesi deituko diot, zer berri izan degun; al
badute, igandean etortzeko. Ta erantzuna ere
ark egingo du ondoena, guk aña denbora
izango du-ta.

– Igandean etorri ziran Lurdes ta Anbrosio.

Karta irakurri, bazkaldu ta bapo. Alaitasuna sartu zan berriz ere sukaldera.

Udara bete-betean zan. Gustora zebiltzan beren basarri-giroan.

Periko bere osabarekin an zebillen ango ganadu ta zelaiak ikusten. Amaika aldiz esan zuan:

– Au zer da ordea? Au, ikusi gabe, ezin leike sinistu.

Irureun bei ta lau zaldi zeuzkan osabak. Zaldiak, txandan Periko ibiltzeko izango ziran. Etzan asarre, abere bikain aien gañean jarri ta ganaduak biltzen da abar.

Aragi errea naikoa bazuten jateko. Ardoa ez ainbeste. Sagardorik, ezta pentsatu ere.

Periko zaldi gañean ikasten ari da. Ipurmasallak piska bat urratu zaizkio. Baña pozik dabil ganadu tartean, bukaerarik ez duten zabalune aietan.

Larunbata etorri da ta meza entzutera urrengo egunean nora joan bear duten edo nola, esan dio illobak osabari.

Oşabak:

– Mezetara? Ezagun dek, bai, nundik atorren da zer iñuxente agoan. Ori apaiz ta praileentzako dek, motell. Txorakeri oiek kendu itzak burutik.

Periko mutu gelditu da, zer esan ez dakiala. Bere errian jaiero joaten zan meza entzutera. Don Pedrok esandakoak ere go-goan zeuzkan.

– Ni nora etorri naiz? –zion berekiko.

Igandea etorri da. Gosaldu zutenean,

arratsaldean pesta nun zan-edo galdezka asi zan gure mutilla.

Osabak:

- Pesta? Emen etzegok pestik, motell. Oiek ango kontuak dituk. An beti pestan zabiltzate ta sekulan peso baten jabe etzerate. Zaldi bikañak or dauzkak. Nai dekana artu ta *rancho* oietara, nai badek, jira bat eman. Balitekek *morochita*'ren bat polita billatzea. Ori norbere abillidadea dek.

Periko naiko tristetzen asia zan. Baña bere buruari gogor egin bear ziola-ta, aurrera jarraitzeko ausarditsu zegoan, Bordaberri'ko sagardo bikañaren ordez *mate* artuz.

Perikok zaldi gañean ibiltzen ederki ikasi zuan. Bordaberri'tik eramandako txapela kutxean gorde ta sonbrero aundi batekin luzitzen du. Bibote motz batzuk ere utzi zituan. Erretrato edo argazki bat pozik bialduko luke etxera, baña orain beintzat ez du orrelako aukerik.

An dabil beiak zaindu, beiak bildu, esnearekin etxean gaztaren antzeko puska aundi batzuk egin da pabrika batera saldu. Txekorrak ere, danak azi egiten dituzte; ta, bi urte inguru dituztenean, kamiona kargatu ta mataderira.

Badute naiko lan: irureun bat bei, beste orrenbeste txekor, askotan geiago; berrogei ollo, danak etxeko serbitzurako; ta lau txerri, gizendu ta etxean jateko. Ez dute gosebildurrik.

Periko laister konturatu zan, Euskalerrian

txoria baño ugariago an bazegoala erbia, epe-
rra, edozein erreka-bazterretan berriz ateak...
Ura zan edertasuna.

Baña denbora berean baita naigabea ere.
Ez baitzuten eskupetik etxean. Errebolbera,
bai, bazuan osabak; baño ez eizerako, giza
edo lapur-bildurrez baizik.

Al dan azkarren etxera karta eskribitzea
pentsatu zuan, eskupeta bat eskatuz. Mesede
ori egingo al ziotela beintzat, eizetik bakarrik
ere an bizi zitekela-ta.

Karta ori Bordaberri'n artu zutenean,
etziran asarre. Baña irakurri zutenean, aitak:

– Jesus! Amerikara joan da ere, eskean.

Amak:

– Ez du gauza aundirik eskatzen beintzat.

Iñaxiok:

– Gero erbiak eta eperrak bialtzen badiz-
kigu...

Amak:

– Etxekonean dagoala uste al dek Ameri-
ka? Kalixto, datorren astelenean zoaz Tolo-
sa'ra. Ainbeste badegu beintzat oraindik eta
eskupeta baten modua egin zazu. Gañera,
dendariak guk baño aixago egingo ditu
bialtzeko paperak eta gañerakoak. Zer asmo
dezun esan zaiozu, ta seña eman da kito.
Enredo eta gastuak ordaindu zaizkiozu, pro-
pinatxo bat ondoren, da lasaitu ederra artuko
degu. Bestela, gu nundik asi? Zer egin?

Kalixtok:

– Ondo pentsatua. Zerkausi aurreko den-

daria ezaguna det eta berarengana joango naiz.

Amak:

– Ez da gutxi poztuko gure Periko, arek duan eizerako apizioarekin.

Urrengo astelenean Tolosa'ra joan zan gure nagusi jauna. Ortarako etzuan aitzaki bear aundirik. Langillea zan, baña bai perizalea ere. Arma-dendara joan da nagusiari esan zizkion bere asmo guztiak.

Onek baietz; orrelakoak len ere egin izan zituala ta ezeren zalantzik ez edukitzeko; danak berak egingo zizkiola, eskupeta aukeratzan bazuan.

Ederra aukeratu zuan. Milla pezta pasea bere sal-neurria. Pena eman zion Kalixtori; baña seme amerikanoarentzat zan da ordanäk ere noizbait izango zituan. Pozik etorri zan etxera gure gizona, eskupeta martxan jarri zuala-ta.

Joxepak Donosti'ko alabari telefonoz deitu zion, zer erosketa egin zuten da nola bialdu zioten, da karta bat idazteko al dan azkarrrena.

Kalixtori armeroak urrengo astelenean joateko esan zion, estazioko agiriak-eta jasotzera. Agiri oiek-eta bialduz, orduan egingo zuten beste karta.

Illabete barru jaso zuan Perikok eskupeta. Ura poza! Amabikoa gañera, alajaña! General Pico'ra laster joan zan, zaldirik onena artuta, kartutxoak eroatera. Osabak ortarako

ere dirua naiko juxtu eman zion. Illuntzean iritxi zan etxera kartutxoakin.

Urrengo goiza etzan nai orduko etorri. *Ombú* baten gañean lau uso zeuden. Bik laister egin zituzten munduko lanak.

Zaldi gañean joan zan eskupetarekin. Baña, zaldia tiroakin izutzeko bildurrez, oñez abiatu zan. Etzuan nekatzeko kezki. Gustoko lekuan aldaparik ez.

Berealaxe bi erbi atera zitzaizkion batera. *Danba! Danba!* Bat laister zan azkenengo ostikoak emanez. Bestea ere ez da pixka batean lotan jarriko. Ura zan anka-jokoa, ura! Erbi gaixo aiek sekulan tiro bat entzun gabeak izango ziran, da gure Perikok belarriak tente jarri araziko zizkien andik aurrera.

Aurreraxeagoa joanda, lau erbi ikusi zituan naiko urruti ta etzien tira.

Olloaren antzeko beste pixti beltz batzuk lurrean. Auek jeneralean binaka ibiltzen dira. Bi tiroatik bi bota zituan, da naiko astunak ziran.

Errio edo errekatxo mantxo batera inguratu zan da atea ikusi zituan, munduko edertasuna gozatuz. Laister zuten beren zaparrada. Bi, zerraldo ur gañean gelditu ziran; da iru eritu.

Ala, sorta ederraren jabe zan gure Periko.

Etxea naiko urruti zeukan da bazkaltzeko inguratzea pentsatu zuan. Etxera zetorrela, onela zion berekiko:

- Gure aitak au ikusiko balu, erotuko

litzake. Emengo jende au tontoa da, naiko eize janda bizi besterik ez-ta.

Etxera sartu zanean, berak uste bezelako arrera onik etzioten egin izeba-osabak. Aiek jateko etzeukatela ezer esan etzioten ba? O-lakorik! Erbi-larruak balio zuala zerbait, mor-do bat inguratu ta saltzeko. Gañontzean, lur-pean sartzeko lana.

Gure Periko arrituta zegoan. Ala zion:

– Au dek jende tontoa, au! Gure ama gai-xoa emen balego, kazuelkada ederrik jarriko likek.

Onela, Perikori malko mardulak zeto-zkion masallean beera. Amaika aldiz pentsatu zuan danak utzi ta Euskalerriratzea. Baña gogor egiteko erabakia artua zeukan da aurrera.

Osabak:

– Illoba, ik oraindik ez dek ikasi emen eiza nola egiten dan.

Illobak:

– Nola demontre egiten da ba?

Osabak:

– Kotxearekin edo furgonetarekin gauean joan bear dik, da aren argira biltzen dituk dozenaka ta orduan tira. Ordu pare batean dozena bat erbi ekarri eziñik etzegok. Baña aiek larrutzen ere denbora bear dik da azke-nean utsa.

Periko, osabaren esanari kaso geiegi egin gabe, tarte guztietan eskupetarekin zan. Erbiari bakarrik tirako zien andik aurrera.

Botatako lekuan bertan larrutu ta eskaratzean jarri zintzilik; da, mordoska eginda-koan, saldu larru oiek da kartutxoak erosi.

Orrela joan ziran illabeteak, San Luisen Kongregazioa ederki aztuta.

Perikok, esker beroak emanez, egin zuan etxera karta, eskupeta bikaña iritxi zitzaioleta. Amerikako gizonik zoriontsuena bera zan oraingoan. Onela zion:

Izbek janik eman nai ez badit ere, aragi-paltan ez naiz geratuko emendik aurrera. Ni ere asko oroitzen naiz zuentzako ta ondo izan.

Karta ori Bordaberri'n jaso zutenean, alaitu ziran. Merezi zuan milla peztako ori gastatzea, olako poza beren seme maiteari ematearren.

Perikok urte bete zeramakian osabaizebaren esanetara lanean. Itz ederrak bai, baña oraindik etzuan peso bat ere kobratu osabak emanda, lenengo kartutxoak erosteko izan ezik. Soldata-kontuaz itzegitea, berriz, etzan atrebitzen. Sarri onela zion berekiko:

– Nere beaje ori noiz pagatzen ote det nik edo noiz arte jarraitu bear ote det onela? Amerikanoak zurrak dirala entzun izan diat prankotan da ez dek gezurra izango.

Bere eskutitzetan ere zerbait idazten asi zan etxekoai. Auek etzuten poz aundirik artzen orrelako albisteakin.

Amak:

– Gure anaia ez da gizon txarra, baña andrea ez dakit.

Aitak:

– Putzu aundi ori igaro ezkeru, aldakuntza aundiak izango dituzte, nik uste.

Amak:

– Gure Perikok lengoa izaten jarraituko al du beintzat.

Aitak:

– Ikusiko dezu iñoiz etortzen bada. Lenagoko apaizen batek ere sermoian au esan omen zuan: «Amerika alde ortan izan bear du fedea erruz, onuntz etortzen diranak dana an utzita etortzen dira-ta».

Iñaxiok:

– Ederra enbidoa!

Kontuak kontu, Bordaberri'ko basarria bere martxan zijoan. Aita-amak beren seme Iñaxiorekin osasuntsu zebiltzan da pozik, txekor ederrak arakiñari salduz.

Beren amerikanoari karta idazten ziotenean, auxe jartzen zioten:

Oso ondo zebiltzala, ta bere osaba ere etzala gizon txarra ta pazientzia artzeko, egunen batean suertea izango zuala-ta.

Periko etzegoan onekin konporme ta bazebilzkin bere pentsamentu gordeak.

Txopertzako karneta ateratzeko dirua kendu zion orratik osabari. Etzan asarre, ori eskuratu zuanean. Andik aurrera, zaldiak baño geiago maiteko zuan osabaren furgoneta.

Onek etzion errezegi utziko, gasolina gasatzen zualako edo bere semea gogoan zualako. Baña Perikok arrapatzen zituan tarreak

da Pampa aldean ibillaldi ederrak egin ere, ta naiko argitzen asi zan.

Bi urtera zijoan Perikoren morrontza xentimorik kobratu gabe ta artu zuan erabakia: osaba bakarrik zegoan batean, argi ta garbi galdetzea ea zer irabazi izango zuan edo noiz arte orrela, gizon egin zala-ta.

Illobak:

– Osaba, zuk ondo dakizun bezela, nik bi urte badaramazkit zurekin lanean. Oraindik ez didazu soldata-konturik aitatu. Gizon egin naizela uste det eta zerbait ere jakin nai nuke. Pentsatzen det ainbeste eskubide badaukatela.

Osabak:

– Orain au al degu? Seme bat bezela ago gure etxean. Ikusten dituk zer bei-sail da zer martxa dauzkagun. Gaur edo biar danak iretzako izango dituk. Andik onuntzarako pasajea ere ordaindu nin, soldaduzkatik libratu ere bai, ta orain au al degu eskerra?

Illobak:

– Oiek danak orrela dira, ta aitzaki oiekin zuek il arte debalde jardun bear al det lanean? Da orduan zer gertatuko dan, nork daki?

Osabak:

– Izan ere, Euskalerra txoro ortan, umeak gaizki azi besterik ez dituzte egiten. Lotsagabekeria erakutsi. Baña gerora zerbait izan nai duanak, gaztetan supritua bear dik. Ni ez nauk orrela oitua.

Illobak:

– Begira, osaba: zuk nai dezuna esango dezu; baña nik ezin nezake onela jarraitu. Uste det pasaje ori ordaintzeko aña lan egingo nuala, ta urrengo astean-edo aldegitoko erabakia artua daukat.

Osabak asarre:

– Biar bertan aldegin zak, nai badek. Baña nik esaten diatena gogoan artu: oraindik eskean ikusiko dek ere burua.

Osaba ain asarre ikusirik, illoba segituan maleta preparatzen asi zan.

Urruti gabe bazeukan lagun gallego bat eta oni eskatu zion dirua. Buenos Aires'en bazuala barkuan egindako lagun bat, *hotel* bateko nagusia, ta berarengana joatea pentsatu zuala esan zion lagunari, osabarekin aspertu zala-ta.

Gallegoak:

– Ni ere aspertzen ari naiz zabaldi aundi auetan. Emen irabazten dan guztia sobratu egiten da; baña au ez da bizimodua. Amasei urterekin etorri nintzan da gaur ogei ta sei baditut. Askotan egoten naiz pentsatzen nere kontura asi-edo; baña ortarako diru asko bear du. Buenos Aires'en nork bere kontura negozio bat jartzea errexago izango da, emen bei-saillak eta terrenoak erostea baño.

Perikok:

– Lasai egon adi. Abisatuko diat zer berri billatzen deten uri aundi ortan. Ongi diok: bizimodu au tristea dek. Neska jator batekin emen etzeukagu ezkontzerik ere. India zar oiek, berriz, nai duanarentzat izan ditezela.

Periko etxeratu zanean, osaba-izebak asarre billatu zituan. Izeba jakiñaren gañean baitzegoan, osabak esanda. Alkarri gabon gozorik eman gabe etzanak ziran gau artan.

Urrengo goizean, osaba-izebak jeikitzerako, Buenos Aires'ko bidean zan Periko. Pentsatutakoa azkar egin bearrekoa zan gure mutilla, ta eosgogorra ere bai, euskaldun geienak bezela.

Osaba-izebak triste gelditu ziran. Ingu-ruan zebillen indio bat artu zuten, estuasunetik ateratzeko. Itali'ra egingo zuten urrengo karta, andrearen aldeko illobaren bat ekarriko ote zuten. Ori izango zan beren ametsa.

Periko iritxi zan Buenos Aires'era ta esandako hotelera. Nagusiak ezin-da arrera ohea egin zion. Kontatu zizkion bere goraberrak, da onek etxean artuko zuala ta lasai egoteko.

Lenengo almazeneko lanak egiten asi zan, da ondoren kamarero. Gustora zan mutilla. Pampa aldean baño bizimodu erosoagoa iruditu zitzaion.

Soldata emen ere etzan beste mundukoa; baño illero beintzat zintzo ordaintzen zion agindutakoa.

Obe zuan, barkuan ezagutu zuanean nagusi au, berarekin gelditu balitz. Gaur diru geiago izango zuan Perikok. Baña pasatakoa ez dago arrapatzerik.

Etxera ere idatzi zuan argi ta garbi, zer gertatu zitzaion esanez. Oraingo seña berriak, kartaren azpikaldean jarriz, onela

ziran: *C. Ribadabia 5840, Hotel Gainza, Buenos Aires, R. Argentina.*

Bordaberri'n karta ori artu zutenean, arritu ziran.

Amak:

- Gure Perikok orain ere egin du berea, osabaren etxean egon besterik ez-ta.

Aitak:

- Esaten duan bezela soldatik ez bazion ordaintzen, arrazoi du. Debalde lanean jartuteko lekua emen ere bazeukan.

Amak:

- Hotelean, alajaña! Nun da Buenos Aires'en. Berak dionez, bost milloi lagun biziko omen dira-ta.

Iñaxiok:

- Ura ez da izango Bordaberri'ko etxeataria.

Aitak:

- Ez, motell. Baña gure moduko basarrietan jaiotako pranko badek aruntza joana ta aurrera atereak. Ez gutxi. Gure erriko kanpai-torrea ere, indiano batek utzitako diruakin egiña dek.

Iñaxiok:

- Danak ez dira orduan fede gabeak.

Aitak:

- Amerikano ori ere, an egon zan garaian, ez uan eliz asko ikusia izango. Naita ere, urruti aietan ez dek errexka, seguru asko. Baña Txirrita zanaren bertso batean onela zegok:

Eriotzaren etor-bildurrak
estututzen du lasaia.

Onela izan zan egun artako alkar-izketa.

Bitartean, Periko jo ta ke zebillen lanean, galai dotore bat egiñik. Bere etxera argazki edo erretrato bat ere bialdu zuan.

Onela zion amak:

– Jesus! Onek Bordaberri'ko semea baño, markes baten semea ematen du.

Hotel Gainza ortan lana erruz egiten zuten. Noizik eta bein euskaldun batzuk ere azaltzen ziran. Orduan etzan asarre izaten Periko. Ura kontu esan bearra, ura! Ainbeste *che* ta *che*'rekin aspertuta egoten baitzan.

Nagusiak, egun batean, ala esan zion:

– Periko, beste mutil bat ere pozik artuko nitek, ire antzekoa izatekotan beintzat.

Perikok:

– Begira: ni egon nintzan inguru artan, banuan lagun jator bat, gallegoa bera. Onera etortzeko dirua berak eman zidan. Ogei ta sei urte dauzka, ta, esan zidanez, aspertzen asia bizimodu arekin. Izan ere, ez da gutxia-gotarako. Amar urte daramazki, kanpoa ta beiak besterik ikusten ez dituala. Nai bazendu, nik abisatuko nioke.

Nagusiak:

– Nik euskalduna naiago nin, baño deitu iok. Ikusiko diagu zer moduzko *morotxitoa* dan.

Perikok:

– Zuk esan bezela, nagusi.

Perikok, ala, deitu zion da ekarri arazi zuan bere lagun eta auzo izandako gallegoa. Nagusiari gustatu zitzaion beraren umiltasuna; ta langille bezela, berriz, edozeñen pare zan.

Periko lendik lagun bazan esandako gali-ziarrarekin, emendik aurrera uztarri batek uztartzen zituala esan zitekean biak.

Txanpon batzuk aurreratzen ere ari ziran da bazebilzkiten ametsak: beren kontura *bolliche* edo taberna bat jartzea sozio. Oraindik gazteak ziran da etzeuden atzera begira egoteko.

1955'ko Azaroa zan. Berri pozkarri bat jaso zuten Argentina'ko euskaldunak: Jose Antonio Agirre euskaldunen lendakaria iritxi zala Buenos Aires'era ta *Laurak-Bat* Euskal-Etxean emango zituala itzaldiak, da al dan euskaldun geiena biltzea nai zukeala.

Hotel Gainza'ko nagusiak ere jaso zuan albiste ori. Gañera, *Laurak-Bat*'en sozio zan. Nagusia ta Periko illuntze batean joan ziran Euskal-Etxe ortara, Jose Antoniori entzun da besarkada bat ematera.

Bildu zan euskaldun jendea. Gerra zikin artatik eriotzaren igesi aldegindakoak asko. Ura zan zoramena. Arrituta zegoan Periko. Ala zion:

– Ez nuan uzte ainbeste euskaldun Buenos Aires'en bizi giñanik.

Jose Antoniorenen itz batzuk auek izan ziran:

– Euskaldunak Amerikan gaur pama ona

badegu, gure aurreko euskaldun zintzo langille aiei zor diegu. Gu Amerikara etorri gëra, baña filosofia ikasita. Aiek, batere eskolik gabe ta erderaz itzik etzekitela etorri ziran, da asko ta asko aurrera atera ziran. Gaur mundu guztian euskalduna maitea da, langillea dalako.

Arritu zuan jendea gure lendakariak. Euskaldun etziranak ere onela esaten zuten:

– *¡Qué líder más bueno!*

Perikok ala zion berekiko:

– Gure aurreko euskaldun aiek ez eskola ta ez erdera aurrera atera baziran, ni zergatik ez?

Nagusiak lendakariarekin itzegiteko zoria izan zuan. Perikok ere nai zukean, baña au atzean gelditu zan. Etxerakoan, galdera au egin zion morroiak nagusiari:

– Euskaldunak onuntza etortzen noiz asi ote ziran?

Nagusiak:

– Aspaldi, motell, aspaldi. Iparragirre, *Gernika'ko arbola* sortu zuana ere, Euskal-Etxearen aurrean dagoan eliz ortan ezkondu omen uan Alegi'ko neska batekin.

Morroiak:

– Kitarra ta kanta emen ibilliko zan orduan?

Nagusiak:

– Bai; emen da munduko beste leku askotan, da azkenik iltzera bere errira.

Morroiak:

– Ta aberastu al zan?

Nagusiak:

– Kitarra ta bertsoa lagun txarrak dituk aberasteko. Berak bertso batean esaten duan bezela, egun batzuk izango zizkin onak, baña geienak mixerizkoak. Euskalerrria joateko, errukituta lagun artean bildu omen ziteken dirua.

Morroiak:

– Ta bakarrik joan al zan?

Nagusiak:

– Emaztea ta umeak emen utzita. Bai; azken tristea izango zin arek ere. Kontuak kontu, suerte pixka batekin zintzo jokatzen duana, ez dek damutzen sekula. Ni ere, Malloa'tan artzai ibilli ondoren etorri niñun onuntza.

Perikoren ametsik nagusiena orixe zan: lan egin da aurrera ateratzea.

Urte ura ere bukatzera zijoan. Etxekoai bialdu zizkien zorionak eta ongi-naiak, ondo bizi zala esanez.

Len esan dedan bezela gallegoa ta biak lagun aundi jarraituz, ikusten zuten beren nagusia dirua barra-barra irabazten ari zala, ta sozio, beren kontura, *boliche* bat irekitzea pentsasu zuten, Konstituzio plaza inguruan. Banku batek orretarako agindu ta eman ere bai dirua.

Nagusi zarrari esan zizkioten beren asmoak, eta onek etzien gaizki artu.

Errege ondorenean asi ziran negozio berrian, udara bete-betea zala. Ura saldu bearra ta lan egin bearra! Bazirudian Buenos Ai-

res guzian beste tabernik etzala. Bi mutil ere laister artu bear izan zituzten. Amaika aldiz esan zuten bi sozioak:

– Gu egon gaituk ba ainbeste denboran besteren kontura lanean! Ez gaituk tonto makalak izan!

MAIZTARRA NAGUSITU

Bordaberri'n ere baziran zer pentsatuak.

Santo Tomas egunean ordaintzen zuan errenta Kalixtok. Donosti'ko Prim kalean bizi zan nagusia. Sei milla erreal da kapoi pareá alajañena. Baña oiek emanda etxera pozik etortzen zan gure baserritarra, urte beteko pakea egin zuala esanez.

Baña azkenengo ontan etzan orrelakorik gertatu. Onela itzegin zion nagusiak:

– Begira, Kalixto: zure errenta au ez det kontribuziotarako lain. Zu, berriz, igoerarik aitatu ezkeró, etxea zaarra dagoala, tellatua ez dagoala ala edukitzerik ta abar. Basarri ori nik, loa galtzeko bestetarako ez det, eta saltzea pentsatu degu. Ala nai izan ezkeró, zuek izango zĩñateke aurrena.

Kalixtok:

– Ta zenbatean saltzeko asmoak dituzute?

Nagusiak:

– Itz gutxitan esango dizut: irurogei milla duroan, da ez det uste oso galesti jartzen dizutenik.

Kalixtok:

– Arraioa! Etzera eskatzen deskuidatu. Jakingo dezu ba gure basarri zaarrak, obrarik egin ezean, ezer ez duala balio.

Nagusiak:

– Atariko soroak eta gañontzekoak, goldea atzeraka ibillita ere, lan egin liteke beintzat eta.

Kalixtok:

– Kamio ondoan baleude bai.

Nagusiak:

– Kamio ondoan edo dauden lekuan, artoa ta babarruna egiteko berdin balio dute, gizon. Gañera, nik nerea esan dizut. Ogei eguneko tartea ematen dizut erantzuteko. Ta, zuek ez badezute erosi nai, izango da nork erositia. Bordaberriren inbiriz jendea pranko bizi da.

Kalixtok:

– Zuk zeurea esan dezu. Nik ere, ogei egun barru, emango dizut erantzuna.

Nagusiak:

– Ondo da. Agur.

Onela agurtu ziran nagusi-maiztarrak.

Kalixtori jarri zion naiko zer pentsatu. Bestetik, berriz, maiztar-bizitzan aspertuta zegoan: etxean obrarik egiterik ez, zugaitzlandare bat sartzeko pozik ez ta abar. Salneurri ori pixka bat bajatuko balu, itxu-itxuan artuko luke. Dirua billatzeko ere

bazeukan esperantza. Alde ortatik naiko pozik etorri zan.

Etxera etorri zanean, garbi esan zizkien Donosti'ko berriak.

Joxepak:

– Au da buru-austea, au! Basarria erostea ondo dago. Baña Rotxildarrak gerala uste al du nagusi diru-zale orrek, ainbeste diru eskatzeko?

Kalixtok:

– Eskatzea libre da. Ez agintzea ere bai.

Joxepak:

– Ta, besteren batek erosten badu, orduan komeriak. Ez al degu obe, abogaduren batengana joan da zerbait enteratzea?

Kalixtok:

– Abogaduak ez digu dirurik emango; kendu bai.

Joxepak:

– Abogaduak dirua kendu egingo digu, bai. Baña diru orrengatik zer lege dauden jakitea ere gauz ederra da. Badakizu zurraren boltsak bi zulo dituala. Datorren astelenean, zoaz perira ta abogaduren batengana, ta esan zaiozu zer gertatzen zaizun. Lasaiago geldituko gera.

Kalixtok:

– Joango naiz ba.

Urrengo astelenean, abogadu aurrean zan Kalixto.

Onek esan zion ez geiegi estutzeko. Ogei eguneko plazo orri, berriz, ez kasorik egiteko. Urte betera ere besteren batek erosten

bazuan, lenengo maiztarra izaten zala prezio berdiñean. Baña gauzik onena, trato batera irixtea izaten zala.

Kalixto naiko pozik etorri zan etxera. Emazteari ta semeari esan zizkien abogadua-
ren itzak.

Semeak:

– Basarri au, al dala, erosi egin bear degu. Dirua billatu nunbait ere, ta denbora-
rekin zorrak ordainduko ditugu.

Aitak:

– Beajondaikela, motell! Orixe entzun nai nian, gure garaia baziak eta.

Amak:

– Bai. Au beste batek erosi ta gu emendik erten bearra, nere eriotza izango ukek.

Alkar-izketa luze baten ondorenean, berrogei milla duro eskeintzea pentsatu zuten, igotzeko gero ere denbora bazegoala-ta.

Kalixto, sosak gordetzen zituan Aurrezki-Kutxara joan zan, diru-bearrean izango zala aurki ta ea zer kondiziotan edo nola emango zioten.

Aurrezki-Kutxako zuzendariak oso ondo artu zuan, zenbat diruren bearrean izango zan galdetuz.

Kalixtok, ogei ta amar milla duro bai gutxienez esan zion, kartillan ere bazeuzkan amar milla duro-ta.

Zuzendariak baietz, diru ori emango ziotela, aurrena basarria ipotekatuz ta ogei urteko plazoarekin; iru illabetetik iru illabetera interesak eta kapitalaren puska bat ordain-

duz, ogei urtean dana bukatzeko; aurreneko urteetan asko ordaindu bearra iruditzen zala, baña aurrera bajatzen joaten zala.

Andik ertenda, Kalixto nagusiarengana joan zan da berrogei milla duro agindu.

Nagusiak:

– Len merke jarri ta orain au? Emen ez du balio formal eskatzeak. Musaiotako ariztiak berak balio ditu ogei milla duro, ta gañontzekoak.

Maiztarrak:

– Lana debalde egin ezkerro, bai. Artu itzazu baso-mutil batzuk eta ikusiko dezu zenbat sobratzen zaizun.

Nagusiak:

– Beti badegu zerbait. Sinistu beste erosle bat ere badetela, ta onez-onean erostea ohea izango dezu.

Maiztarrak:

– Begira: zuk irurogei milla duro eskatu zenduan da nik berrogei agindu. Zuk amar milla duro jetxi ta nik igoko det, eta berrogei ta amar milla duro ordainduko zaizu beste illabete barru, konporme baldin bazera. Uste det ez dizutela gaizki agindu. Orain bi urte, gure errian, gurea ainbateko basarri bat ogei ta amar milla duroan saldu zan.

Nagusiak:

– Bi urte ontan egin du gorako ederra gauzak.

Maiztarrak:

– Begira: esan ditut esan bearrekoak. Ortik aurrera, zuk pentsatu.

Nagusiak:

– Bai, bai; zuk zer pentsatua jarriko dezu.

Maiztarrak:

– Nik ere badauzkat ederrak. Nik ez daukat dirua egiteko makinik, e?

Alkar agurtu zuten, «Beste bat arte» esanez.

Kalixto etxera etorri zanean:

– Berrogei ta amar milla duro agindu dizkiot gure nagusi orri.

Joxepak:

– Zer erantzun dizu?

Kalixtok:

– Betikoa: gutxi dala.

Joxepak:

– Noiz aseko ote da ori ere? Emen utziko ditu, bai.

Kalixtok:

– Aurrezki-Kutxak agindu dit dirua. Bazarria ikusi bear dutela lendabizi, ta ogei urteko plazoarekin. Errenta aundia izango da ordaindu bearra; baña, urteak pasatzen diranean, gurea. Gañera, gauza gora ta gora dijoa.

Joxepak:

– Noizbait alto ere egin bearko du.

Kalixtok:

– Zuk eta nik bai.

Joxepak:

– Nai dezuna egin zazu. Gure seme Iñaxiok ere erostea nai du ta emen bizitzea. Ez da gutxi gaurko egunetarako.

1956'ko ilbeltza ere pasa zan, naiko zuria

zan baña. Asko pentsatzen etzutela, telefonista zan Bordaberri'ko atarian. Joxepak atea iriki zuan da:

– Pasa, pasa barrura, kanpoan baño giro ohea dago-ta. Orain ere badezu abisoren bat?

– Zuen Donosti'ko nagusi jauna izango da noski. Kale Prim'en bizi dan Justo Ormazabal.

– Orixe.

– Bada Kalixto, denborik galdu gabe, berarengana azaltzeko.

– Len ere ez da izan zaarra. Donosti'rako bidea ikasiko du gure gizonak.

– Nik bete det nere egitekoa.

– Ondo da, Maria, ondo da. Eskerrik asko ta tori txurrupe bat ardo goxo ontatik. Bestela neguak menderatuko gaitu.

Mariak, *Loidi* tragoska ederra egiñez:

– Kiskin'go erreka ohea baño ohea dago au. Basarritarrak etzerate gaizki bizi.

– Eguarrietan Lurdesek ekarritakoa da.

– Izan ere, Lurdes ondo biziko da.

– Ez daukagu kejatzerik. Gizon zintzoa ta langillea egokitu zitzaion.

– Ura bera ere ez da geldi egongo.

– Ez gure alaba dalako, baña bizkorra ta garbia da gure neska. Arek bizimodua or nunbait ibilliko du.

– Galdera egokia ez da, baña bai al dute exur berriren esperantzik-edo?

– Eguarrietan emen pasa zituzten iru egun da bai: San Juanak alderako, gauzak ondo datozela, amondu bearra izango det.

- Zorionak, zorionak!
- Eskerrik asko, Maria, eskerrik asko.

Itz-jario ederra eduki zuten bi emakumeak. *Loidi* botilla ere arintzen ari zan da noizbait agurtu ziran orratik.

Aita-semeak simaur zabaltzetik etxeratu ziranean, etxekoandreak eman zien berria.

Kalixtok, urrengo egunean Donosti'ratzea pentsatu zuan.

Betiko moduan, txapela erantzita sartu zan Kalixto nagusiaren etxean. Irriparrezka azaldu zitzaion nagusia. Kalixtok ere azkar jan zuan zer zetorkion. Egun onak alkarri opa ondoren, nagusiak:

- Etxeri, exeri. Orain ere eguna galdu arazi dizut.

Maiztarrak:

- Galdu bear danean, galdu egin bear izaten da.

Nagusiak:

- Artu det erabakia. Zuk egin zidazun eskeñiarekin mantentzen bazera, zuretzako gelditzen da basarria.

Maiztarrak:

- Nik agindutakoaren jabe naiz.

Nagusiak:

- Luza bosteko ori.

Onela itxi zuten trataoa nagusi-maiztarrak.

Maiztarrak:

- Uste det egun batzuk barru dirua osatuko detela ta abisatuko dizut.

Nagusiak:

– Bai! Tolosa'ko notarira joango gera ta egiteko guztiak egingo ditugu.

Laister arte esanda agurtu ziran.

Kalixto etzan asarre etxeratua. Etxekoai kontatu zien dana, bereala etxe-jabe zirala esanez.

Andik aurrerako lana berrogei ta amar milla duro osatzea izango zan, Aurrezki-Kutxa ta abar. Berak uste baño errexago osatu ere.

Auzoko mutil zaarra ere enteratu zan Kalixtoren tratoaz, ta or dator illuntze batez Bordaberri'ra dirurik palta bazuten, berrogei milla pezta arte prestatuko ziela esanez.

Kalixtok:

– Ez nian olako askorik pentsatzen, motell.

Mutill zaarrak:

– Alkarri ez laguntzekotan, zertarako gaituk orduan?

Berrogei ta amar milla duroko sorta esku-ratu zuanean, deitu zion nagusiarri Kalixtok. Erabaki zuten notarira noiz joan da abar. Notarian eman zituzten beren argibide danak. Lasai etxeratzeko esan zien; ezer baldin bazan, deituko zitzaiela.

Etxera etorri zanean, ala esan zien Kalixtok:

– Gaur gauean geren etxean lo egingo degu beintzat.

Danak pozik apaldu zuten.

Amerikako semeari idatzi zioten zer erosketa egin zuten. Lurdesi ere bai.

Erri guztian zabaldu zan Bordaberri saldu zala. Klase guztietako iritziak ziran. Bazan esan zuana:

– Bordaberri berrogei ta amar milla duro pagatu baño, naiago diat zakua artuta eskean asi.

Denboraz aztu ziran berriketak.

Arizti bikain bat bazan bere salletan. Makiña batek begia luzatu zion. Ura atera zuten, aita-semak lan asko eginda. Baña auzoko mutil zaarrak ere lagundu zien, da amabost milla duro paseak artu zituzten, alajaña. Udaberri artan bertan piñua sartu, gañera.

Iñaxio etzan dantza-leku oietan luzitzeko modukoa; baña basarriko lanetan utzi pakean.

Gero ta merkeago etzirala gauzak izango-ta, sukaldea ta komona berritzea pentsatu zuten. Orretarako, igeltsero bati kaso egin zioten. Udaberria onena zala-ta, ikustera etorriko zala, ondoren materialak enkargatzeko.

Esandako obrak egin zituzten da basarri zarrean beti gertatzen dana: bat egin da beste egiteko agintzen. Ala, txukundu zituzten eskaratza ta lo-gelak.

Ikulluak artuko zukean berritu-aldi bat; baña ori, gauzak ondo bazijoazten, urrengo negurako utzi zuten.

Urrengo negua iritxi zanean, Iñaxiok ikullua zeukan beti ametsetan. Asi ziran obrako prezioaren galdezka. Damutu zitzaien ederki aurreko udaberrian ez egiña. Materialaren gorakoa ikusgarria zan, da gañera almagaz-

tak esan zien Urteberrietatik aurrera askoz galestiago izango zala.

Itxu-itxuan ikullua konpontzea erabaki zuten, azkena iltzen zanak zorrak ordainduko zituala-ta.

Zintzo jokatuta, baña Aurrezki-Kutxako erantzunkizunak ondo betetzen zituzten. Bi txekor bikañak ere kendu berriak zituzten. Jaungoikoari eskerrak emanaz, pozik zebiltzan. Erriko mingain luzeak ere ari ziran ixiltzen.

Kalixtok, obrak bukatu zituztenean, auzion prankotan:

– Onelako etxean bizi bear nuanik, nik beintzat ez nuan pentsatuko.

ZORIONEAN ZORIONEZ

Beste urte bete pasa zan da kezka bat asi zan nabarmentzen Bordaberri'ko aita-ametari: Iñaxioren andregai billatzea edo ezkontza. Irtenbide orixe bakarrik ikusten zuten.

Lurdeseekin etzegoan kontatzerik; da Perikok, berriz, abisatzen zien oso ondo ari zirela lanean da balitekela aurki ezkontzea ere.

Amak:

– Periko ura ez da atzera geratuko, ez. Aren arpegi erdia balu Iñaxiok... Gure gizajo au ona ta langillea da, baña gu beti bañakin...

Aitak:

– Oraindik beintzat ez du berandu ta...

Amak:

– Beranduan alperrik da. Lan egitea bearezkoa da, baña bai jai-arratsaldeak etorrira pestara joatea ere. Iñaxio, berriz, siesta egin,

menditik jira bat eman da ikulluan sartu ezkerro, konporme dago.

Kezka oiekin zebiltzala, or artzen dute Perikoren karta:

San Inazio egunean ezkontzen zala, ta andregaiia Argentina'ko alaba zala, baña euskaldunak gurasoak. Onuntza etorriko lirakela pozik, ezkon ondoreneko ibillaldi ori egitera. Diru-arazorik ere etzeukatela, baña negozioari eutsi bearra zegoala ta obe zala orain gazteak zeuden artean saiatzea, gero jan da paseatu ibiltzeko.

Argazkiak ere bialdu zituan andregaiarenak eta bere gurasoenak da abar. Aurreko urteko San Juanetan Lurdesek ere izan zuan semetxo polit bat. Orain, berriz, Periko ezkontzen da. Onela zion amak Iñaxiori:

– Begira, seme: oraintxe bakarrik gelditzen ari aiz. Periko ta Lurdes gazteagoak dituk, baña ikusten dek nola dijoazten aurre-ra.

Iñaxiok:

– Gu ere ala goaz urtetan.

Amak:

– Oraintxe esan dek egia. Orregatik, pentsatu bearko dek zerbait. Etxea erosi ta zorrak ordaintzen ari gaituk. Gure sukaldeak eta gañerakoak etzeukatek kalekoaren inbiri-rik. Ire ezkontzan zegok gure etorkizun guztia. Neska jator askoak ere bazeudek errian. Saiatu gabe etzegok ezer ere.

Iñaxio pixka bat kolor-gorritu zan da ikullura joan zan, itzik esan gabe.

San Inazio eguna ere pasa zan. Bordaberri'n jai aundia egin zuten. Bi ollo zar il zituzten da bapo. Aita-amak, Periko gogoratuz, malko batzuk bota zituzten. Baña zer egingo da?

Urtea joan da urtea etorri, Iñaxioren berotasunik etzan ikusten da orretzek goibeltzen zituan aita-amak.

Kalixtok:

– Orrelako basarria erosi, etxe alde au jarri ta etorkizuna beltz. Nik pentsatuko det zer egin.

Joxepak:

– Zer egin bear dezu ba?

Kalixtok:

– Gure erretore Don Pedro ez da tontoa ta arixe esan bear diot gure etxeko egoera. Len ere badira apaizak billatutako andre-gaiak. Ea zer esaten duan. Ollasko parerik onena prestatu zaidazu ta biar illuntzean joango naiz.

Joxepak ollasko pare gandortsua prestatu zion da or dijoa urrengo illuntzean erretore-etxera. *Dan-dan!* jo du atea. Neskameak:

– Zein da?

– Bordaberri'ko Kalixto. Don Pedro etxean al da?

– Bai. Zer dezute: okerren bat?

– Ez. Berarekin itzegin nai nuke.

– Pasa, pasa aurrera.

Aurrera pasa da gure Kalixto. Erretorea, silloi batean exerita, irratia entzuten zegoan.

Kalixtok:

- Gabon Jaungoikoak, Don Pedro.
- Berdin zuri ere. Zer degu ba?
- Artu zazute ollasko pare au, gure erre-galiak sobra ere ez dira geiegi izango-ta.

- Eskerrik asko, Kalixto, eskerrik asko.

Erretoreak botil bat ardo ta galletak atera arazi zizkion neskameari egon-gelara ta aruntza zuzendu ziran, neskamea sukaldean gelditzen zalarik.

Erretoreak:

- Zer degu ba? Zer aize-klasek ekarri zai-tu?

Kalixtok:

- Begira, Don Pedro: gure etxeko martxa guk bezin ondo daki. Lurdeseekin da amerikanoarekin ez daukagu kontatzerik.

- Izan ere, zer moduz Periko?

- Berak dionez, Periko oso ondo. Beste lagun batekin sozio taberna batjarri omen zuten, da oso gustora ari dirala lanean da diru asko irabazten dutela abisatzen du.

- Osabaren bei zai azkar aspertu zan orduan.

- Bai. Santi emen zanean, mutil jatorra zan; baña, Perikok dionez, orain tximiniko kearra baño legorragoa.

- Indiano geienak bezela, Kalixto, indiano geienak bezela.

- Nik uste, putzu aundi ori pasa ezkerota an urte batzuk egin, asko aldatzen dala gizona.

- Arrazoi dezu, bai. Baña zuek zartzaroa

seme indianoaren kontura pasatzeko moduan zerate.

– Badaukat aurreragoko kezka, Don Pedro.

– Izan ere, aritik erten gera. Zure etxeko martxa-ta asi zera.

– Bai. Nere bizi guziko ametsa bete nuan: maiztartzatik nagusitzea. Basarriari berritu ederra eman genion, zorrak ordaintzen ari gera, oraintxe ere ikullu-alde ederra daukagu, zerrama bat ere bai amabi ume saltzeko modukoakin.

– Demontre!

– Beti zeozeren palta badago ta gure etxean andre gazte bat palta da. Gure seme orri, berriz, ez diot ikusten berotasun aundirik, mutil ona da baña.

– Ta nik asi bear al det orain andre billa? Amaika orrelako badago basarrietan.

– Badakit berrorentzako lan egokia ez dala. Guk ere egin bear izaten ditugu gogoko ez ditugun lanak, jende askok uste duan baño geiagotan gañera. Beok badituzte orrelako batzuak egiñak len ere, erri askotako berri dakite-ta. Alakorik egingo balu, ondo ordaindua ta gure basarriaren salbazioa izango litzake. Basarri bat galtzen bada, fedea eta euskerak ere galdu egiten dute. Kanean Euskalerra itza erruz entzuten da; baña gure erriaren aberik sendoena basarria dala esango nuke.

– Zuen Iñaxiok orrelako etorria baleuka

itzegiten, ez luke iñoren bearrik andregai billatzeko, arrenepola!

– Nik ez nuan izan iñoren bearrik da etzait iruditzen Joxepa baño andre oberik munduan izan bear duanik. Baña danak ez gera berdiñak. Eta ori nik bezin ondo daki berorrek: dotriña ikasten zenbat kosta zitzaion gure mutillari. Komulgatu zanean, ez giñan asarre.

– Tira: ar zazu tragoska bat eta bukatu dezagun gaurkoa. Alegiñak egingo ditut. Badakizu gauz errexa ez dala; baña ezeren berrik baldin badet, deituko dizut.

– Ondo da. Gabon igaro, erretore jauna.

– Gabon, Kalixto; ta eskerrik asko.

Kalixtok urrengo egunean andreari esan zion erretore-etxean gertatutako guztia.

Andreak:

– Suerte pixka bat bagendu sikira...

Gizonak:

– Nik. uste baietz.

Don Pedro ere asi zan, entierrotara zijoan erri danetan, zer nai zukean esaten. Geienen erantzuna, gutxi gora-beera, onela izan zan:

– Naiko lan zalla artu dek.

Iru illabete pasa ziran modu ortan da etzuan argi-izpirik ikusten Don Pedrok Bordaberrira'ko.

Donosti'ko Diputaziora bere egin bear batekin joan zan Don Pedro ta or egin du topo Praisoro'ko zuzendariarekin. Asi dira alkar-izketan da galdetu dio ea zer berri Praisoro'n.

Zuzendariak:

– Ba, zer esango diot? Betiko moduan.

Don Pedrok:

– Nik badaukat konpromiso bat artua, nai badezu xelebrea: gure erriko maiorazko batentzat andrea billatzea. Badakizu: basarritar ixil oietakoa, baña mutil ona. Ta basarria ere berena ta naiko txukundua.

Zuzendariak:

– Gure etxe ortan badago pamilia izandako neska ederrik, beren semetxo edo alabatxoakin.

Don Pedrok:

– Emakume onak ertetzen dira oietatik ere, gizarte maltzur onek baztertu egiten ditu baña. Gañera, irristada bat nork ez degu egiten gauz batean edo bestean?

Zuzendariak:

– Arrazoi du. Berorrek daukan konpromisoa bete lezake ta bai basarritar maiorazko orri udaberri ederra eman ere. Biar bertan jakingo det zer asmotako neskak dauden. Deituko det zuen erriko telefonora ta itzegingo det berorrekin zer berri jakiten dedan.

Don Pedrok:

– Ondo da, ondo da. Orduan zurearen zai gelditzen naiz.

Zuzendariak:

– Esanda bezela. Agur.

Praisoro'ko zuzendariak neska gazte itxurazko guztiakin banan-banan itzegin zuan. Bizkaitar bat gustatu zitzaion geiena, ta neska ere konformatu zan, mutil jatorra baldin

bazan beintzat. Ogei ta bost urteko neska panposa alajaña, urte beteko alabatxoarekin.

Zuzendariak deitu zion telefonoz Don Pedrori. Baita maiorazkoarekin joateko eguna ta ordua jarri ere.

Urrengo egunean Bordaberri'n zan Don Pedro. Aita-amak bakarrik zeuden etxean. Iñaxio mendian zan egur botatzen. Otsaillaren azken egunak ziran. Erretorearen berriak entzun zituzten.

Ala zion Joxepak:

– Ondo, oso ondo. Alabatxo bat badualata, ori mesedetarako izan liteke. Bera izan leike etxe onen salbatzallea ere, ta akatsik gaberik ez dago mundu ontan.

Kalixtok:

– Ta zer moduzko neska da?

Don Pedrok:

– Neronek ez det ikusi, baña etzait iruditzen aldrebesa izango danik. Iñaxio ta biok joaten geranean ikusiko degu, ta berari gustatu bear zaio aurrena. Ori ez da jolasa. Ori bizi guziko jokoa da.

Erretoreak esan zien Praisoro'ra joateko ordua Iñaxiori esateko ta ala agurtu ziran.

Iñaxio menditik etorri zanean, esan zioten erretoreak zer berri ekarri zuan da txukun-txukun jantzita noiz joan beraren etxera.

Iñaxio, nekatua eta goseak, ez da arritzekoa arpegi tristearekin etortzea. Baña berria jakin zanean, bazirudian zeruan sartu zala. Ura itzegiteko gogo! Zer egur-pillak bota zi-

tuan, puska bateko otzak kenduko zituztela, etxeratzen bazituzten, da abar.

Aita-amak ere etziran gutxi poztu semearen arrerarekin.

Etorri zan erretorearengana joateko ordua ere. Iñaxio, soñekorik onena jantzita, oñeta-koak, berriz, diz-diz egiten dutela, pozik dijoa.

Erriko atso begi-luzeak ere ikusi zuten. Laister sortu zan marmarra errian.

– Ori, orren dotore, ez dek joan perira –zion batek.

Besteak, berriz:

– Andregai billa joan ez baden...

Irugarrenak:

– Bordaberri'n ere premi ederra bazegon. Basarria erosi ta obra ederrak egin zizkiñaten, baña bearrena palta.

Egia egun asko baño len zabaldu zan. Birtartean, ordea, eman zien lana pranko gure Iñaxiok.

Don Pedro ta Iñaxio iritxi ziran Praisoro'ra, amaiketako ederra Pasusenea'n egin ondoren. Kolore ederrak erten zitzaizkion gure mutillari. Don Pedrok etzuan kezkek neska gustatuko zala, Iñaxio ain zan gorpuzkera egokikoa-ta.

Zuzendariaren galdera egin zuten. Au zai zegoan. Alkar agurtu ta ezaguera egin zuten. Egon-gelara zuzendu ziran.

Ama ezkongai ere, bere alabatxoa besoetan zuala, laister ekarri arazi zuten. Alkar agurtu ondoren, Iñaxiori koloreak lenez ga-

ñera gorritu zitzaizkion. Ortantxe igarri zion neskak mutil jatorra izango zala. Mingañean da dantza-lekuetan bakarrik abildadea zutenakin aspertuta baitzegoan.

Bi ezkongaiak berealaxe bakarrik utzi zituzten. Don Pedro ta zuzendaria etxe-ingurua ikustera erten ziran. Bitartean, izketaldi goxoa zeukaten Inaxio ta Kontxitak.

Mutillak garbi esan zizkion bere bizimodua ta kezkek.

Baita neskak ere mundu txar ontan izan zituan prakasoak. Baña etzegoala damututa bere alabatxoarekin. Lau edo bost izan balitu ere, alerik etzuala utziko. Umeak uzten dituzten oiek ez dirala amak.

Iñaxiori ere gustatu zitzaion neskaren izketaldia, ta urrengo igandean alkarganatzeko gelditu ziran.

Don Pedro ta Zuzendaria ere etorri ziran. Alkar agurtu zuten irripar gozo batekin. Bilibona'n artu zuten tren.

Don Pedrok:

– Ta zer derizkiok?

Iñaxiok:

– Neri gustatu zait.

Don Pedrok:

– Orduan ezkontzaren bat badiagu aurki.

Iñaxiok:

– Nik nere aldetik ez det utsegingo.

Don Pedrok:

– Begira: neri Zuzendariak esan didanez, neska jator bat dek Kontxita. Suerte txar bat izandakoa, jakiña. Iri ere asiko zaizkik lagu-

nak-eta au dala ta ori dala. Baña ik ere bi-deari jarraitu. Jendea besteren etxea gobernatzeko zegok, da norberean lanik asko eduki.

Berealaxe iritxi ziran Tolosa'ra ta errira ere. Don Pedro ta Iñaxio oso pozikan etxeratu ziran.

Iñaxiok gurasoen galderai ta jakin-miñari erantzun zien naiko ondo ta poztu ziran, aurrerabidean zala ikusirik.

Urrengo igandean berriro alkarganatu ziran bi ameslariak eta alkarri ezkongaietako baiezkoa eman zioten.

Bi illabete pasa ziran orrela ta ezkontza prestatzen asi bear zala erabaki zuten.

Neskaren etxera ere joan ziran, au da, Bizkai'ko Elorrio'ra, bere alabatxo Begoñita ta guzi.

Urrengo igandean Bordaberri'ra etorri ziran. Ura gozamina, guraso bearrak eta errain bearra alkar agurtu ondoren.

Joxepak:

– Orduan Balentin Berriotxoa'ren errikoa zaitugu.

Kontxitak:

– Bai; angoxea. Erri ederra da.

Joxepak:

– Alakoren batean joan gindezke gu ere.

Kontxitak:

– Orixe, nai dezutenean.

Arratsaldeko ederra egin zuten, itz-jario ederra zutela; ta bere garaian ezkongaiak beren bidea artu zuten.

Bordaberri'n egitako udaberria zettorrela zirudian. Loreak, beste urtetan baño usai gozoagoarekin ote zetozten ematen zuten. Olakorik!

Ezkontza seguratua zegoan, da nola egin da noiz erabakitzea palta zan.

Andregaiak arrio dana preparatua zeukan. Aurreko gizongaiak, ezkontzeko papearak egiten ari zirala, Prantzi'ra alde egin baitzion, aurdun utzita. Geroztik ez du arrasorik. Ez-ta jakin nai ere.

Bordaberri'koen aldetik, berriz, etzegoan orrelako kezkek. Berdin zan puska bateko zorrak egingo bazituzten ere.

Periko ere San Inazio egunean ezkondu zala-ta, urrengo euskaldun santu aundiaren egunean izango ziran Bordaberri'ko eztaiak ere.

Ameriketako anaiari azkar egin zion karta Lurdeseke, nola Iñaxio ezkontzen zan da, nai bazuten etorri, orain zutela garaia. Etziralara gutxi poztuko gurasoak. Dirua alperrik zala, probetxurik ez kentzekotan.

Perikok, karta artu zuanean, azkar irakurri zuan, beste etxeko guztiak bezela. Arritu zan Iñaxioren exkontzaz. Au zion berekiko:

– Euskalerriko aize ori aldatua izango da. Bestela gure mutilla ezkondu? Neska bati egun onak emateko korajerik etzuan-da.

Ezin sinisturik gelditu zan. Baña bere arreba zan idatzi ziona ta ezin zitekean gezurra izan.

Bere emazteari esan zion da etzuten den-

bora askorik pasa erabakia artzen. Ezkontza ori ezin zitekean utsegin. Ez, arraioa!

Pasajeak zuzentzen zituzten ajentzi batera azkar joan zan, Buenos Aires'en. Laister egin zituan egitekoak.

Bere sozio lagun gallegoarekin oso ondo konpontzen da ta au utzi du negozio guztia-
ren esku. Onek lasai ibiltzeko esan dio, orre-
lako aukerak ez dirala noznai izaten-da.

Perikok Buenos Aires'ko euskaldun lagun batzuk agurtu ditu. Aien enkargu batzuk artu ere bai Euskalerrirako.

Bere emazte ta duten semetxo bakarra artu ta emen dira berealaxe, aidez etorri ziran-da. Jetxi-aldi bi egin zituzten, baña alde ederra *Monte Udala*'tik...

Garagarrillaren 4'ean iritxi ziran india-
noak Bordaberri'ra. Alaitasunak eta negarrak batera ziran basarri zarreko sukaldean. Nik ezin esan an orduan zer gertatu zan, da beste bateri ere kostako zaio esaten.

Joxepak eta Kalixtok etzekiten Jaungoi-
koa nola eskertu. Beren ustez, zerutarrak ere naiko lan olako zorionik izatea.

Zer esanik ez dago, Bordaberritarrak erri guztiaren eder-begira zebiltzala.

Ala, etorri zan San Inazio eguna ere. Izazkun'go Amaren ermitatxoan alkarri baietza eman zioten. Arritzeko ez danez, Don Pedrok ezkondu zituan.

Ondorenean, Bordaberri'ko mandio zaba-
lean bazkari bikaña trikitixa ta panderoakin. Bertsolariak, berriz, nolako edariak ziran

izango zan. Etzegoan bildur aundirik, azke-
nerako Kalixto ere asi zan-da.

Aurretik pentsatuta zeukatenez, Kontxi-
tak bere gurasoen etxean utzi zuan alabatxo
Begoñita, ta ezkonberriak da amerikanoak
Españi'ko alde askotara erten ziran: Madrid,
Toledo, Coruña, Barcelona... Andaluzi al-
dean, Córdoba, Sevilla ta abar.

Ogei ta amar egun pasa zituzten ezti-
kutsuzko ibillaldi ortan, askotan aidepla-
noan, da guztia Argentina'ko anaiaren kon-
tura.

Ala zion Iñaxiok askotan:

– Mundu ontan ez dago gu baño obeto
bizi danik.

Bordaberri'ra etorri ziranean, bizimodu
berriari ekin bearra zegoan. Bai pozik ekin
ere.

Perikok, berriz, bazuan naiko lan erriko
lengo lagun zarrekin da abar.

Perikoren emaztea ta Iñaxioren joan zi-
ran Begoñita ekartzera Elorrio'ra. Perikoren
semetxoak eta biak etzuten gutxi gozatu uda-
ra artan.

San Migeletan agurtu zuten amerikanoak
Euskadi, ez bere usai gozoa gozatu gabe.

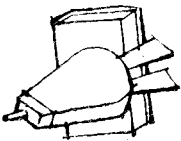
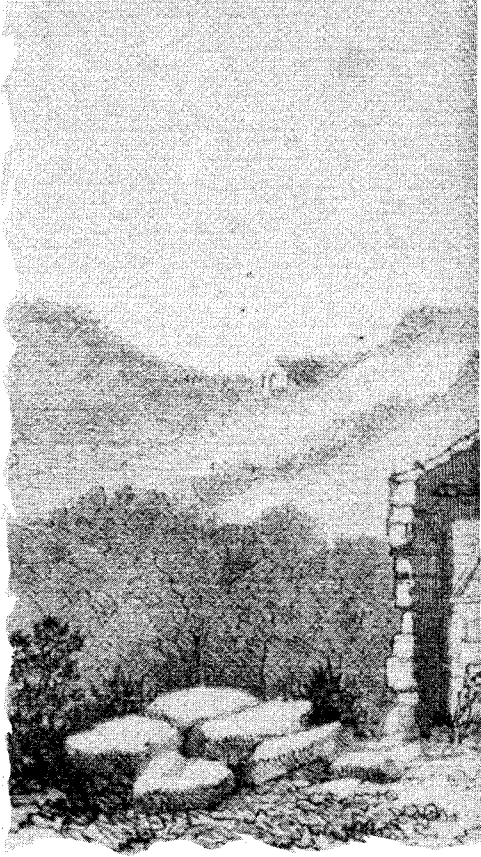
Bordaberritarrak, berriz, aurrera jarraitu
zuten bizitzaren ardatzean da zorionean zo-
rionez.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

(101'garrenetik aurrera)

- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
103-104. *A. Zabala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi gañetik. (*Aitua*).
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela.- Ezkioko ta Segurako itxuak. (*Aitua*).
107. *A. Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsularia.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak. (*Aitua*).
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten zirria. (*Aitua*).
114. *A. Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. *A. Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak. (*Aitua*).
116. *A. Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari. (*Aitua*).
117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. *A. Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari. (*Aitua*).
120-121-122. *A. Zavala*: Mendaro Txirristaka.
123-124-125. *A. Zavala*: Zapirain anaiak.
126. *A. Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. *A. Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. *A. Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).
132. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (III).
133. *A. Zavala*: Arrantzaleen bizitza.
134. *J.M. Arrizabalo* - *A. Zavala*: Baso-mutillak.

135. *A. Zavala*: Jaioak bizi nai.
136. *A. Zavala*: Noe'ren ontzia.
- 137-138. *Ataño*: Txantxangorri kantaria.
139. *A. Zavala*: Soldaduzkako bertsoak.
140. *A. Zavala*: Nekazariak bai miseriak.
141. *Bertsolariak*: Bertsolari-Txapelketa Nagusia (Donostia, 1980 - I - 6).
142. *A. Zavala*: Txabolategi, Elkoro eta Leunda bertsolariak.
143. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (I). (*Aitua*)
144. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (II). (*Aitua*).
145. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (III). (*Aitua*).
146. *A. Zavala*: Berridi eta Kuxkullu bertsolariak.
147. *Ataño*: Txori.
148. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (I).
149. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (II).
150. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (III).
151. *Martin Treku*: Etxe xokotik kantari.
152. *Xalbador*: Herria gogoan.
153. *J.K. Zapirain, Ataño*: Zure Pasio Santua. Asis'ko San Frantziskoren bizitza.
154. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (I).
155. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (II).
156. *F. Artola, Bordari, R. Artola*: Aritz beraren adarrak.
157. *Elkar lanean*: Lexoti bertsolaria.
158. *Mari Treku*: Mattin, nere gizona.
159. *Txomin Garmendia*: Denbora pasa.
160. *Txomin Garmendia*: Bizitzaren arian.
161. *A. Zavala*: Kuba'ko gerra.
162. *J.M. Arrieta*: Nere ondar alea.
163. *J.C. Arrosagaray*: California-tik kantuz.
164. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (I).
165. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (II).
166. *M. Manterola*: Lore apal bat.
167. *J.M. Lertxundi*: Baso tarteko oiua.
168. *P. Lazkano, A. Zavala*: Tiro tartean bertsotan.
169. *Basarri*: Kezka-giroan.
170. *Txomin Garmendia*: Bordaberri'ko gozo-mikatzak.

AUSPOA
LIBURUTEGIA